

Mitä pikamuodin jälkeen?

Oikeudenmukainen
ekologinen siirtymä vaate- ja
tekstiiliteollisuudessa

2/22

Tuettu Suomen
kehitysyhteistyövarain

Raportin laatimista on tuettu Suomen kehitysyhteistyövaroista.

Finnwatch on suomalaisen yritystoiminnan globaaleja vaikutuksia tutkiva kansalaisjärjestö. Finnwatchin taustalla vaikuttaa 11 kehitys-, ympäristö-, ay- ja kuluttajajärjestöä: Solidaarisuus, Eettisen kaupan puolesta, Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASK, Attac, Kirkon Ulkomaanapu, Suomalaiset kehitysjärjestöt Fingo, Dalitien solidaarisuusverkosto, Maan ystävät, Kuluttajaliitto, Kansalaisjärjestöjen ihmisoikeussäätiö KIOS ja Suomen Lähetysseura.

Julkaisuajankohta: helmikuu 2022

Kannen kuva: Sk Hasan Ali / Shutterstock.com

Sisältö

1. Johdanto.....	4
2. Ilmastokriisi edellyttää muutoksia vaate- ja tekstiilialalle.....	6
2.1 Vaate- ja tekstiilialan ilmastovaikutukset merkittäviä	8
2.2 Yritysten ilmastotoimet riittämättömiä.....	13
2.3 Vaate- ja tekstiilialan yhteiset aloitteet päästöjen vähentämiseksi	16
2.4 Vaate- ja tekstiilialan muita kehitystrendejä	19
3. Kiertotalous	24
3.1 Kiertotalous vaate- ja tekstiiliteollisuudessa	26
3.2 Tekstiilikuitujen kierto ja käyttö teollisuudessa	29
4. Oikeudenmukainen siirtymä	36
5. Siirtymän vaikutukset vaate- ja tekstiiliteollisuudessa	38
5.1 Miten käy työpaikoille?.....	40
5.2 Case: Bangladesh.....	43
6. Yritysvastuu vaate- ja tekstiili- teollisuuden oikeudenmukaisessa siirtymässä	49
6.1 Käytännön toimet vaate- ja tekstiilialan yrityksissä.....	53
7. Yhteenveto	57
8. Suositukset	59

1. Johdanto

Ilmastokriisin ja luontokadon ratkaiseminen edellyttää merkittäviä muutoksia siihen, miten materiaalia ja energiaa käytetään. Tämä tarkoittaa muutosta myös siihen, millaisilla tuotteilla tai palveluilla erilaisia tarpeita täytetään. Seurauksena työpaikat ja globaalit tuotantorakenteet ovat ennennäkemättömän muutospaineen edessä. Jotta ratkaisu planeetaaristen rajojen ylittämiseen on sosiaalisesti kestävä, on oikeudenmukainen siirtymä huomioitava alusta lähtien. Oikeudenmukaisen siirtymän tarve on tunnistettu ensimmäisenä fossiilisen energiantuotannon kohdalla kuten kivihiihikaivoksissa ja -voimaloissa, mutta periaate on pikaisesti ymmärrettävä myös laajemmin.

Vaate- ja tekstiiliteollisuus on esimerkki toimialasta, jossa yhdistyvät merkittävät ympäristö- ja työllisyysvaikutukset, mikä tekee sen alttiiksi murrosvaiheen sosiaalisille ongelmille. Vaate- ja tekstiiliteollisuuden kohdalla puhutaan usein niin sanotusta pikamuodista eli siitä, että vaatteita hankitaan paljon ja yksittäisiä vaatekappaleita käytetään vähän. Euroopan ympäristöviraston selvityksen mukaan eurooppalaiset kuluttavat aiempaa enemmän tekstiilejä, vaikka niihin käytetään aiempaa pienempi osuus tuloista. Eurooppalaisen keskivertokuluttajan arvioidaan hankkivan vuosittain 26 kilogrammaa tekstiilejä.¹ Vastaavasti vaatteiden käyttökerrat ovat laskeneet samalla ajanjaksolla noin kolmanneksella. Kuluttajat haaskaavat vuosittain jopa 460 miljardin dollarin arvosta vaatteita heittämällä ne pois käyttökelpoisina.²

Globaalisti vaate- ja tekstiiliteollisuus on ympäristöongelma jo pelkästään ilmastopäästöjensä vuoksi. Alan osuuden kaikista kasvihuonepäästöistä arvioidaan olevan noin 4–10 prosenttia³. Ilmastopäästöjen lisäksi vaate- ja tekstiiliteollisuus käyttää huomattavia määriä luonnonvaroja, maapinta-alaa ja vettä, ja aiheuttaa päästöjä muun muassa vesistöihin⁴.

1 European Environment Agency, 2019, Textiles and the environment in a circular economy, s. 11 ja 22, saatavilla osoitteessa: <https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-wmge/products/etc-reports/textiles-and-the-environment-in-a-circular-economy>

2 Ellen MacArthur Foundation, 2017, A New Textiles Economy: Redesigning Fashion's Future, s. 18–19, saatavilla osoitteessa: <https://ellenmacarthurfoundation.org/a-new-textiles-economy>

3 Konsulttiyhtiö McKinsey on arvioinut, että koko arvoketjun päästöt olisivat noin 2,1 gigatonnia eli noin neljä prosenttia globaaleista päästöistä: McKinsey, 2020, Fashion on Climate, s. 5, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/fashion%20on%20climate/fashion-on-climate-full-report.pdf>; Konsulttiyhtiö Quantis on puolestaan arvioinut, että ilman käyttövaiheen päästöjä vaateteollisuuden päästöt ovat noin 3,3 gigatonnia eli noin seitsemän prosenttia globaaleista päästöistä: Quantis, 2018, Measuring Fashion: Environmental Impact of the Global Apparel and Footwear Industries Study, s. 18, saatavilla osoitteessa: https://quantis-intl.com/wp-content/uploads/2018/03/measuringfashion_globalimpactstudy_full-report_quantis_cwf_2018a.pdf; YK:n ympäristöohjelma UNEP puhuu verkkosivuillaan 8–10 prosentista: UNEP, 2019, UN Alliance For Sustainable Fashion addresses damage of 'fast fashion', <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/un-alliance-sustainable-fashion-addresses-damage-fast-fashion> (viitattu 8.9.2021)

4 Tarkemmin vaate- ja tekstiilialan ympäristövaikutuksista luvussa 2.1 ja sen laatikossa.

Aivan kuten alan ympäristövaikutukset myös sitä koskettavan ekologisen siirtymän aiheuttamat sosiaaliset vaikutukset tulevat olemaan sekä paikallisia että maailmanlaajuisia. Ympäristövaikutusten vähentämiseen liittyvät toimet ovat kuitenkin vasta alkutekijöissään. Hitaasti käynnistymässä oleva globaali siirtymä fossiilisista polttoaineista päästöttömään energiantuotantoon auttaa jonkin verran, minkä lisäksi esillä on ollut erilaisia keinoja kiertotalouden edistämiseksi tai kulutuskulttuurin muuttamiseksi esimerkiksi vuokraus- ja korjauspalveluita suosivaksi⁵. Tulevaisuudessa välttämätön kierrätysprosessien tehostuminen että kuluttajien käyttäytymisen muutos tulevat aiheuttamaan negatiivisia työllisyysvaikutuksia sekä vaate- ja tekstiiliteollisuuden perinteisissä tuottaja- että kuluttajamaissa.

YK:n taloudellisten ja sosiaalisten asioiden pääosasto DESA:n vuonna 2020 julkaiseman World Social Reportin mukaan oikeudenmukainen siirtymä vihreään talouteen edellyttää ilmastotoimien integroimista työllisyys- ja sosiaalipolitiikkaan, koulutukseen sekä erilaisiin muutostukiin⁶. Oikeudenmukainen siirtymä on toistaiseksi konkretisoitunut lähinnä työn luonteen muutoksen edellyttämänä koulutustarpeena esimerkiksi silloin, kun fossiilisen energian tuotannon työpaikat vähenevät ja uusiutuvan energian tuotannon työpaikat lisääntyvät. Pikamuodin kohdalla oikeudenmukainen siirtymä voi kuitenkin olla huomattavasti pelkkää työntekijän muuntokoulutusta monimutkaisempi kysymys, sillä pikamuodin aiheuttaman ympäristörasitteen vähentäminen voi edellyttää tuotantotapamuutosten lisäksi myös toimia, joilla vaatteiden kokonaiskysyntä vähenee. Silloin kyse ei ole pelkästään siitä, että yhdenlaiset työpaikat muuttuvat toisenlaisiksi, vaan siitä, että työpaikkoja voi siirtyä esimerkiksi Aasian tuotantomaista lähellä kuluttajia oleviin vuokraus- tai korjauspalveluihin, taikka peräti siitä, että koko globaalin toimialan työllisyys vähenee.

Oikeudenmukainen siirtymä on yritys vastuukysymys. Yritysten tulee kantaa vastuuta ilmastomuutoksen haitallisista ihmisoikeusvaikutuksista vähentämällä tehokkaasti kasvihuonekaasupäästöjään ja tukemalla ilmastomuutokseen sopeutumista. Ilmastotieteen mukaiset päästövähennykset eivät kuitenkaan riitä ihmisoikeusvastuun kantamiseksi vaan niiden edellyttämät toimenpiteet tulee toteuttaa ihmisoikeuksia kunnioittaen ja asianmukaista ihmisoikeuksia koskevaa huolellisuutta noudattaen. Tämä tarkoittaa, että yritykset eivät voi päästöjä vähentäessään esimerkiksi sivuuttaa vaikutuksia työntekijöihin niiden arvoketjuissa. Vaikka valtioiden rooli oikeudenmukaisen siirtymän varmistamisessa on olennainen, tulee yritysten tarvittaessa käyttäen vaikutusvaltaansa ihmisoikeuksia kunnioittavan oikeudenmukaisen siirtymän edistämiseksi.⁷

5 Niinimäki et al., 2020, The environmental price of fast fashion, saatavilla osoitteessa: https://finix.aalto.fi/wp-content/uploads/2021/04/Nature_review_Niinimaki-2020.pdf

6 UN DESA, 2020, World Social Report 2020: Inequality in a Rapidly Changing World, s. 8, saatavilla verkossa: <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/02/World-Social-Report2020-FullReport.pdf>

7 Finnwatch, 2021, Yritysten vastuu ilmastosta ja oikeudenmukaisesta siirtymästä, saatavilla verkosta: <https://finnwatch.org/fi/julkaisut/oikeudenmukainen-siirtyma>

Tämä raportti käsittelee vaate- ja tekstiiliteollisuuden murrosta ja yritysten vastuuta alan oikeudenmukaisessa siirtymässä. Seuraava luku käsittelee vaate- ja tekstiiliteollisuuden globaalia tilaa, ilmastopäästöjä ja kehitystrendejä. Luvussa kolme käsitellään kiertotaloutta tapana pienentää vaate- ja tekstiiliteollisuuden ympäristövaikutusta. Luvussa neljä esitellään oikeudenmukaisen siirtymän periaatteet. Luvussa viisi arvioidaan, millaisia vaikutuksia vaate- ja tekstiiliteollisuuden kestävyysmurroksella on, millaiset lähtökohdat ja valmiudet merkittäväillä globaalissa etelässä sijaitsevilla vaate- ja tekstiilialan tuotantomailloilla on tämän murroksen kohtaamisessa. Luku kuusi käsittelee vaate- ja tekstiilialan yritysten vastuuta alan oikeudenmukaisessa siirtymässä.

2. Ilmastokriisi edellyttää muutoksia vaate- ja tekstiilialalle

Vaatteiden ja tekstiilien arvoketjut ovat pitkiä ja globaaleja. Kuluttajalle päätyvä tuote saa alkunsa raaka-aineen tuotannossa eli esimerkiksi puuvillan viljelyssä, josta se etenee langan valmistuksen, tekstiilin valmistuksen ja vaatteen valmistuksen kautta myyntiin. Jokaisesta vaiheesta voi huolehtia yksi tai useampi eri yritys. Varsinkin tuotantoketjun alkupää voi olla jakautunut useampaan ketjuun, jolloin esimerkiksi yksittäisen vaatekappaleen valmistuksessa ja logistiikassa voi olla mukana kymmeniä yrityksiä.

Vaate- ja tekstiiliala on kasvanut huomattavasti viime vuosikymmeninä: globaalin kulutuksen arvioidaan yli kaksinkertaistuneen vuosina 1975–2018 ja tuotannon noin kaksinkertaistuneen vuoden 2000 jälkeen. Alan kasvun on arvioitu jatkuvan edelleen. Kasvu on osittain mahdollista siksi, että ostettuja vaatteita käytetään aiempaa vähemmän. Käytetyt tuotteet päätyvät usein tekstiilijätteeksi, jota syntyy globaalisti vuosittain 92 miljoonaa tonnia.⁸

Ellen MacArthur -säätiön raportissa arvioidaan, että arvoketju huomioiden pelkästään vaatetoimialan vuosittainen arvo on 1 300 miljardia dollaria ja työllistävä vaikutus 300 miljoonaa⁹. WTO:n tilastoissa vaatteiden ja tekstiilien kansainvälinen kauppa oli vuonna 2020 arvoltaan lähes 800 miljardia dollaria. Yksittäisistä maista merkittävin tuottaja on Kiina, jonka osuus on noin kolmannes kansainvälisestä kaupasta. Muita merkittäviä tuot-

8 Niinimäki et al., 2020, The environmental price of fast fashion, saatavilla osoitteessa: https://finix.aalto.fi/wp-content/uploads/2021/04/Nature_review_Niinimaki-2020.pdf

9 Ellen MacArthur Foundation, 2017, A New Textiles Economy: Redesigning Fashion's Future, s. 36, saatavilla osoitteessa: <https://ellenmacarthurfoundation.org/a-new-textiles-economy>

tajia ovat muun muassa Bangladesh, EU, Intia, Turkki ja Vietnam.¹⁰ Käytettyjen vaatteiden osuus vaatekaupan arvosta on tilastopalvelu Statistan mukaan noin kaksi prosenttia¹¹.

EU on merkittävä toimija sekä tuotannossa että kulutuksessa. Vaate- ja tekstiilialan etujärjestö Euratexin arvion mukaan EU:n vaate- ja tekstiiliteollisuuden liikevaihto on 162 miljardia euroa, ja alan arvioidaan työllistävän Euroopan unionissa noin 1,5 miljoonaa henkilöä noin 160 000 eri yrityksessä. Kulutus on EU-alueella huomattavasti tuotantoa suurempaa, sillä vaatteiden ja tekstiilien vienti unionista oli vuonna 2019 arvoltaan noin 61 miljardia euroa ja tuonti noin 109 miljardia euroa.¹²

Suomessa vaate- ja tekstiilialan arvioidaan työllistävän noin 18 000 henkeä, joista noin puolet tukku- ja vähittäiskaupassa, noin 35 prosenttia tuotannossa ja noin 15 prosenttia vaate- ja tekstiilihuollon työtehtävissä. Vuonna 2019 alan liikevaihto Suomessa oli 3,95 miljardia euroa.¹³

Vuosittain Suomeen tuodaan vaatteita ja tekstiilejä noin 120 000 tonnia¹⁴. Vuoden 2020 tuonti oli arvoltaan noin 2,3 miljardia euroa, josta vaatteiden osuus oli noin 1,4 miljardia euroa. Tuontimaista ylivoimaisesti merkittävin oli Kiina 38 prosentin osuudella. Seuraavina tulivat Bangladesh seitsemän prosentin, Turkki ja Saksa noin viiden sekä Ruotsi noin neljän prosentin osuuksilla. Vienti oli selvästi pienempää, yhteensä 551 miljoonan euron arvoista, ja siitä valtaosa kohdistui Eurooppaan. Tuonnin ja viennin erotus on kasvanut vuosina 2006–2020, sillä vaatteiden ja tekstiilien tuonti kasvoi ajanjaksolla 25 prosenttia, kun taas vienti supistui 13 prosenttia.¹⁵

Yhtä asukasta kohden laskettu rahankäyttö vaatteisiin ja tekstiileihin yli kaksinkertaistui vuosina 1993–2011, mutta on sittemmin vakiintunut hieman yli 800 euroon vuodessa. Vuonna 2019 vaatteisiin käytettiin yhteensä 4,1 miljardia euroa ja kodintekstiileihin 0,5

10 Haku WTO:n Data-palvelusta osoitteessa: <https://stats.wto.org/>; Euratex, 2020, Facts & Key Figures of the European Textile and Clothing Industry, s. 21–22, saatavilla osoitteessa: <https://euratex.eu/wp-content/uploads/EURATEX-Facts-Key-Figures-2020-LQ.pdf>

11 Statista, 2022, Global Apparel Market - Statistics & Facts, <https://www.statista.com/topics/5091/apparel-market-worldwide/#dossierKeyfigures> (viitattu 22.1.2022)

12 Euratex, 2020, Facts & Key Figures of the European Textile and Clothing Industry, s. 6, saatavilla osoitteessa: <https://euratex.eu/wp-content/uploads/EURATEX-Facts-Key-Figures-2020-LQ.pdf>

13 Suomen Tekstiili & Muoti, Tekstiili- ja muotiala Suomessa, s. 4, saatavilla osoitteessa: <https://stjm.s3.eu-west-1.amazonaws.com/uploads/20210528095105/stjm.fi-Yritystilastot-28.5.2021.pdf>

14 Dahlbo et al., 2021, Textile Flows in Finland 2019, s. 21, saatavilla osoitteessa: <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167873.pdf>

15 Suomen Tekstiili & Muoti, Tekstiilin ja muodin tavaravienti ja tuonti, <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrljoiM-TA1NzA5MmYtMTNkYjY0NzhjLWJkYjktMmJlYjY1Njc0MWI3liwidCI6IjZlOTVmZjE2LUU5NjUtNDljMC05ZGI2LTZlNjg4ZDZjZDhmZSIsImlMiOjh9> (viitattu 15.6.2021)

miljardia euroa.¹⁶ Asukasmäärään suhteutettuna summat ovat eurooppalaista keskitasoa.¹⁷

Tilastokeskuksen uusimmassa kotitalouksien kulutusta koskevassa tilastojulkaisussa kotitalouskohtaiset kulutusmenot vaatteisiin ovat kasvaneet vuosina 2001–2016 noin 27 prosenttia eli jokseenkin linjassa yleisen kulutusmenojen kasvun kanssa, kun taas kodin-tekstiileihin käytetty rahamäärä on pysynyt jokseenkin ennallaan. Kulutusmenot luokassa, jossa ovat mukana ”vaatteiden pesu, valmistus ja vuokraus”, ovat saman jakson aikana laskeneet yli kolmanneksella ja vastasivat vuonna 2016 vain noin yhtä prosenttia vaatteisiin käytetystä summasta.¹⁸

2.1 Vaate- ja tekstiilialan ilmastovaikutukset merkittäviä

Globaalisti tekstiiliteollisuuden arvioidaan olevan hyvin merkittävä kasvihuonekaasupäästöjen aiheuttaja. Arviot vaihtelevat riippuen siitä, mitä kaikkia tuoteryhmiä lasketaan mukaan, sekä siitä, huomioidaanko vain tuotannon vai myös käytön ja loppukäytön päästöt. Tyypillisesti vaate- ja tekstiiliteollisuuden osuus globaaleista päästöistä arvioidaan noin 4–10 prosentiksi¹⁹.

Esimerkiksi konsulttiyhtiö McKinsey on arvioinut, että muotiteollisuuden päästöt olivat 2,1 miljardia tonnia vuonna 2018. Tästä noin 71 prosenttia syntyy tuotannossa, 6 prosenttia kuljetuksista ja vähittäismyynnistä ja loput 23 prosenttia käytössä ja käytöstä poistamisessa. Arvion mukaan puolentoista asteen tavoite edellyttäisi alan päästöjen puolittamista vuoteen 2030 mennessä, mutta ilman lisätoimia päästöjen ennustetaan kasvavan noin 30 prosenttia.²⁰

16 Suomen Tekstiili & Muoti, Suomalaisten rahankäyttö vaatteisiin, jalkineisiin ja kodintekstiileihin, <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiYzFkMTU0MGUtNTFmYS00ZjI0LWFmZDEtZWE0YzYk5MzViYTE2IiwidCI6IjZlOTVhZjE2LWU5NjUtNDljMC05ZGI2LTZiNjg4ZDZjZDhmZSIsImMiOiJh9&pageName=ReportSection3e131136bdcd3d87c747> (viitattu 15.6.2021)

17 Suomen Tekstiili & Muoti, Rahankäyttö vaatteisiin, jalkineisiin ja kodintekstiileihin eri Euroopan maissa, <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiNzYkY2M0MzY2ZiMS00YmYyLWE1ZDMtYWU2NDQ0MzcwNjVmlwidCI6IjZlOTVhZjE2LWU5NjUtNDljMC05ZGI2LTZiNjg4ZDZjZDhmZSIsImMiOiJh9> (viitattu 15.6.2021)

18 Tilastokeskus, Kotitalouksien kulutusmenot kotitaloustyyppin mukaan 1985–2016

19 Konsulttiyhtiö McKinsey on arvioinut, että koko arvoketjun päästöt olisivat noin 2,1 gigatonnia eli noin neljä prosenttia globaaleista päästöistä: McKinsey, 2020, Fashion on Climate, s. 5, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/fashion%20on%20climate/fashion-on-climate-full-report.pdf>; Konsulttiyhtiö Quantis on puolestaan arvioinut, että ilman käyttövaiheen päästöjä vaateiteollisuuden päästöt ovat noin 3,3 gigatonnia eli noin seitsemän prosenttia globaaleista päästöistä: Quantis, 2018, Measuring Fashion: Environmental Impact of the Global Apparel and Footwear Industries Study, s. 18, saatavilla osoitteessa: https://quantis-intl.com/wp-content/uploads/2018/03/measuringfashion_globalimpactstudy_full-report_quantis_cwf_2018a.pdf; YK:n ympäristöohjelma UNEP puhuu verkkosivullaan 8–10 prosentista: UNEP, 2019, UN Alliance For Sustainable Fashion addresses damage of 'fast fashion', <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/un-alliance-sustainable-fashion-addresses-damage-fast-fashion> (viitattu 8.9.2021); erilaisia arvioita ilmastovaikutuksista käsittelee myös Niinimäki et al., 2020, The environmental price of fast fashion, saatavilla osoitteessa: https://finix.aalto.fi/wp-content/uploads/2021/04/Nature_review_Niinimaki-2020.pdf

20 McKinsey, 2020, Fashion on Climate, s. 5–7, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/fashion%20on%20climate/fashion-on-climate-full-report.pdf>

Samassa McKinseyn raportissa arvioitiin myös erilaisilla toimenpiteillä saavutettavien päästövähennysten suuruutta ja hintaa. Merkittävimmät päästövähennykset olisi mahdollista saavuttaa tuotannossa muun muassa parantamalla energiatehokkuutta ja lisäämällä päästöttömän energian käyttöä sekä tehostamalla raaka-aineiden valmistusta esimerkiksi kohdentamalla tarkemmin lannoitteiden ja torjunta-aineiden käyttöä puuvillan tuotannossa. Merkittäviä vähennyksiä voitaisiin saavuttaa myös vähentämällä vaatteiden ylituotantoa²¹ sekä vähentämällä vaatteiden pesemistä ja koneellista kuivaamista käyttövaiheessa.²²

Suomessa vaate- ja tekstiilialan ilmastovaikutusta ja tulevaisuutta kartoitettiin vuonna 2020 julkaistussa Hiilineutraali tekstiiliteollisuus -tiekarttaraportissa²³. Suomen rajojen sisäpuolella syntyviin päästöihin keskittyneen arvion mukaan vaate- ja tekstiilialan päästöt olivat vuonna 2018 noin 59 300 tonnia eli noin 0,1 prosenttia Suomen kansallisista päästöistä. On kuitenkin huomioitava, että valtaosa alan päästöistä syntyy ulkomaille ulottuvissa arvoketjuissa. Suomalaisen tekstiili- ja muotialan globaaleja ilmastopäästöjä vuonna 2021 tarkastelleessa raportissa arvioitiin, että vaatteiden ja tekstiilien kotimaisen tuotannon ja Suomeen tuotujen vaatteiden ja tekstiilien yhteenlasketut elinkaaripäästöt ovat noin 1 689 000 tonnia²⁴. Tässä Suomen tekstiili ja muoti -etujärjestön teettämässä ja konsulttiyhtiö Clonetin kirjoittamassa raportissa tuontantovaiheen osuus arvioitiin selvästi suuremmaksi (89 prosenttia) kuin McKinseyn edellä esitetty arvio (71 prosenttia).

Ilman erillisiä toimia Suomen rajojen sisällä syntyvien vaate- ja tekstiilialan päästöjen arvioidaan noin puolittuvan vuoteen 2050 mennessä erityisesti saatavilla olevan energian tuotannon puhdistumisen myötä. Alan omilla päästövähennystoimilla, kuten energiatehokkuuden parantamisella, sähköautojen käyttöönotolla logistiikassa, öljylämmityksestä luopumalla ja siirtymällä omassa energiantuotannossa maakaasusta biokaasuun, voitaisiin saada kansallisesti syntyvät päästöt laskemaan noin kymmenesosaan nykyisestä. Näiden päästöjen kompensaatiolla ala voisi saavuttaa hiilineutraaliuden vuonna 2035 eli samaan aikaan Suomen kansallisen hiilineutraaliustavoitteen kanssa.²⁵

Vaate- ja tekstiiliteollisuuden ilmastokuormaa voidaan tarkastella myös kulutuksen päästöjen näkökulmasta. Suomalaisten kulutuksen päästöjä koskevassa raportissa arvioitiin, että vuonna 2016 jokaisen suomalaisen vaate- ja jalkinehankinnoista aiheutui keskimää-

21 Raportin mukaan jopa 40 prosenttia vaatteista myydään ylituotannon vuoksi alennetulla hinnalla. Määrää voitaisiin vähentää muun muassa kehittämällä varastojen hallintaa sekä ennakoimalla tarkemmin kysynnän muutoksia.

22 McKinsey, 2020, Fashion on Climate, s. 18, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/fashion%20on%20climate/fashion-on-climate-full-report.pdf>

23 Gaia, 2020, Hiilineutraali tekstiiliala -tiekartta, s. 18–20, saatavilla osoitteessa: https://stjm.s3.eu-west-1.amazonaws.com/uploads/20200610133352/STJM-Hiilineutraali-tekstiiliala-tiekartta_FINAL.pdf

24 Suomen tekstiili ja muoti, 2021, Suomalaisen tekstiili- ja muotialan globaalit ilmastovaikutukset, s. 36, saatavilla osoitteessa: https://stjm.s3.eu-west-1.amazonaws.com/uploads/20211210112303/Suomalaisen-tekstiili-ja-muotialan-globaalit-ilmastovaikutukset_final.pdf

25 Gaia, 2020, Hiilineutraali tekstiiliala -tiekartta, s. 29, saatavilla osoitteessa: https://stjm.s3.eu-west-1.amazonaws.com/uploads/20200610133352/STJM-Hiilineutraali-tekstiiliala-tiekartta_FINAL.pdf

rin 262 kilogramman päästöt, mikä vastasi noin kolmea prosenttia kulutuksen per capita päästöistä. Raportissa käytettyjen lukujen perusteella on myös arvioitavissa, että pelkkien vaatteiden osuus päästöistä oli noin 90 prosenttia eli noin 235 kiloa.²⁶

On arvioitu, että puolentoista asteen ilmastotavoite tarkoittaa suomalaisten kulutuksen päästöjen leikkaamista nykyisestä noin kymmenestä tonnista vuodessa 2,5 tonniin 2030 mennessä, 1,4 tonniin 2040 mennessä ja 0,7 tonniin 2050 mennessä. Toisaalta on syytä huomioida, että näiden lukujen takana on lämpenemisen puoleentoista asteeseen vain 50 prosentin todennäköisyydellä rajoittavan hiilibudjetin globaali tasajako.²⁷ Kun lähtökohdaksi otetaan IPCC:n tuoreimman, elokuussa 2021 julkaistun raportin arvioima hiilibudjetti, jolla lämpeneminen rajoitetaan 83 prosentin todennäköisyydellä puoleentoista asteeseen²⁸, ja jaetaan se maksukykyperiaatteen²⁹ mukaisesti, pitäisi suomalaisten kulutuksen päästöt saada nollaan jo muutamassa vuodessa³⁰.

Suomen tekstiili- ja muotialan arvoketjun päästöihin voidaan vaikuttaa erilaisilla toimilla. Suurimmat päästövähennykset olisi saavutettavissa sillä, että vaatteita käytettäisiin kaksi kertaa enemmän, jolloin uusien vaatteiden tarve vähenisi (46 prosentin vähennys), sekä siirtymällä tuotannossa uusiutuvaan energiaan (40 prosentin vähennys). Jos taas kaikki neitseellinen puuvilla ja polyesteri korvattaisiin kierrätyskuiduilla, arvoketjujen päästöt voisivat vähentyä 19 prosenttia. Raportti kuitenkin toteaa, ettei tämä ole nopeasti saavutettavissa kierrätyskuitujen rajallisen saatavuuden ja soveltuvuuden vuoksi.³¹

Seuraavissa alaluvuissa esitellään konsepteja ja hankkeita, joiden puitteissa alan päästöjä on pyritty ja pyritään vähentämään. Näitä ovat yrityskohtaiset ilmastotavoitteet sekä erilaiset muut ohjelmat ja aloitteet päästöjen vähentämiseksi. Luvussa kolme käsitellään tarkemmin kiertotaloutta, jonka alle suuri osa konkreettisista toimenpiteistä kuuluu.

26 Suomen ympäristökeskus, 2019, Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö, s. 33 ja s. 59, saatavilla osoitteessa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/300737/SYKEra_15_2019_korjattu_26_02_2020.pdf?sequence=4&isAllowed=y

27 Sitra, 2019, 1,5 asteen elämäntavat: Miten voimme pienentää hiilijalanjälkeämme ilmastotavoitteiden mukaiseksi?, s. 21, saatavilla osoitteessa: <https://media.sitra.fi/2019/05/15135519/1o5-asteen-elamantavat.pdf>

28 IPCC, 2021, Climate Change 2021: The Physical Science Basis: Summary for Policymakers, s. 29, saatavilla osoitteessa: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf

29 Ilmastopaneeli, 2019, An approach to nationally determined contributions consistent with the Paris Agreement and climate science: Application to Finland and the EU, s. 13, saatavilla osoitteessa: https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2019/10/Finlands-globally-responsible-contribution_final.pdf

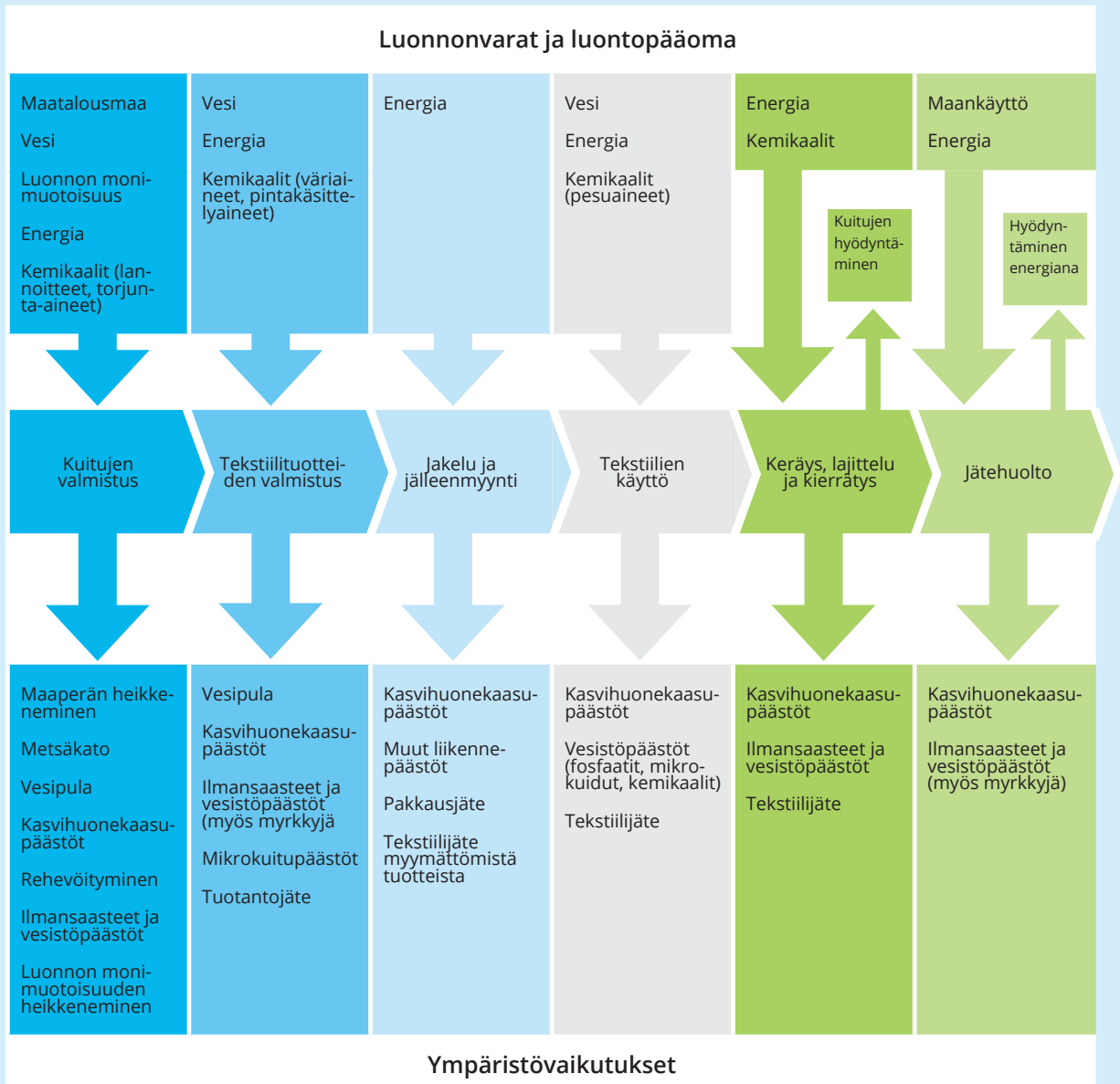
30 IPCC arvioi elokuussa 2021, että hiilibudjettia, jolla lämpeneminen rajoitetaan puoleentoista asteeseen, oli vuoden 2020 alussa jäljellä 300 gigatonnia. Vuosina 2020–2021 tästä käytettiin noin 80 gigatonnia. Kun jäljelle jäävä 220 gigatonnia jaetaan kansallisen ilmastopaneelin käyttämällä maksukykyyn huomioivalla menetelmällä, on yhden suomalaisen jäljellä oleva hiilibudjetti hieman yli kahdeksan tonnia. Nykytahdilla keskivertosuomalainen käyttäisi siis budjettinsa siis alle vuodessa.

31 Suomen tekstiili ja muoti, 2021, Suomalaisen tekstiili- ja muotialan globaalit ilmastovaikutukset, s. 46–47, saatavilla osoitteessa: https://stjm.s3.eu-west-1.amazonaws.com/uploads/20211210112303/Suomalaisen-tekstiili-ja-muotialan-globaalit-ilmastovaikutukset_final.pdf

Vaate- ja tekstiiliteollisuuden paikallisia ympäristövaikutuksia

Vaatteiden ja tekstiilien arvoketju on pitkä ja sen jokaiseen vaiheeseen – tuotantoon, käyttöön ja käytöstä poistoon – liittyy luonnonvarojen tai muiden resurssien käyttöä sekä siitä aiheutuvia ympäristövaikutuksia. Alan tuotantorakenteista johtuen ympäristövaikutukset painottuvat kehittyviin maihin³².

KUVA 1: Tekstiilituotteiden ympäristövaikutuksia arvoketjun eri vaiheissa

Tekstiilien arvoketjun jokaisessa vaiheessa kulutetaan luonnonvaroja ja kuormitetaan ympäristöä. (European Environment Agency, 2019, Textiles and the environment in a circular economy)

32 Niinimäki et al., 2020, The environmental price of fast fashion, saatavilla osoitteessa: https://finix.aalto.fi/wp-content/uploads/2021/04/Nature_review_Niinimaki-2020.pdf

Globaali vaate- ja tekstiiliteollisuus käyttää valtavan määrän vettä muun muassa kuitujen tuotannossa (erityisesti puuvillaviljelmien kastelussa) ja lopputuotteiden valmistuksessa (erityisesti värjäyksessä). Arvio tuotantovaiheen vuosittaisesta vedenkulutuksesta on 215 miljardia kuutiota.³³ Vedenkäyttö tarkoittaa myös sitä, että alan tuotannossa syntyy jätevettä, joka lasketaan pahimmillaan käsittelemättömänä takaisin vesistöihin. Esimerkiksi Water Witness -järjestö on hiljattain nostanut tämän ongelman esiin Afrikan kasvavan tekstiiliteollisuuden kohdalla³⁴.

EU:ssa kulutettavien vaatteiden, jalkineiden ja tekstiilien tuotanto ja jakelu aiheuttavat vuosittain keskimäärin noin 1 300 kilogrammaa luonnonvarojen käyttöä asukasta kohden, kun huomioidaan myös tuotantoketjussa tarvittava infrastruktuuri. Tämä tarkoittaa esimerkiksi fossiilisia polttoaineita, lannoitteita, mineraaleja ja metalleja sekä biomassaa, mutta vedenkäyttö on laskettu vielä tästä luvusta erikseen. Muihin tuoteryhmiin verrattuna vaatteiden, jalkineiden ja tekstiilien luonnonvarojen käyttö painottuu vahvasti EU:n ulkopuolelle, sillä kuormituksesta vain 15 prosenttia syntyy EU:n alueella.³⁵

Vaatteiden ja tekstiilien tuotantoketjun vedenkäyttö on tilastoitu erikseen muista luonnonvaroista ja sen arvioidaan olevan EU:ssa vuosittain noin 104 kuutiota per asukas. Veden ja muiden luonnonvarojen käytön lisäksi vaatteiden, jalkineiden ja tekstiilien käyttö vie myös maapinta-alaa, jonka osalta kuormitus on noin 700 neliometriä per EU-asukas. Veden ja maa-alan kohdalla kulutus kohdistuu jopa luonnonvaroja selvemmin EU:n ulkopuolisille alueille, sillä EU:n alueelle kohdistuva veden ja maan kulutus ovat vain alle kymmenen prosenttia.³⁶

Vaate- ja tekstiiliteollisuuden arvoketjuissa käytetään satoja kemikaaleja lähtien puuvillatuotannon lannoitteista ja torjunta-aineista, jatkuen muun muassa tuotantovaiheen väriaineiden kautta käyttövaiheen pesuaineisiin. Osa näistä kemikaaleista päätyy jätevesien mukana lähiympäristöön aiheuttaen saastumista ja terveysongelmia. Myös keino-tekstiileistä pesussa irtoavat mikrokuidut ja -muovit on tunnistettu ongelmallisiksi.³⁷

33 Quantis, 2018, Measuring Fashion: Environmental Impact of the Global Apparel and Footwear Industries Study, s. 23, saatavilla osoitteessa: https://quantis-intl.com/wp-content/uploads/2018/03/measuringfashion_globalimpactstudy_full-report_quantis_cwf_2018a.pdf

34 Water Witness, 2021, How Fair is Fashion's Water Footprint?, saatavilla osoitteessa: <https://waterwitness.org/news-events/2021/7/12/how-fair-is-fashions-water-footprint>

35 European Environment Agency, 2019, Textiles and the environment in a circular economy, s. 19, saatavilla osoitteessa: <https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-wmge/products/etc-reports/textiles-and-the-environment-in-a-circular-economy>

36 European Environment Agency, 2019, Textiles and the environment in a circular economy, s. 20–21, saatavilla osoitteessa: <https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-wmge/products/etc-reports/textiles-and-the-environment-in-a-circular-economy>

37 CDP, 2020, Intervowen riskis, untapped opportunities: The business case for tackling water pollution in apparel and textile value chains, s. 7–9, saatavilla osoitteessa: https://6fefcbb86e61af1b2fc4-c70d8ead6ced550b4d987d7c03fcdd1d.ssl.cf3.rackcdn.com/cms/reports/documents/000/005/367/original/CDP_Water_Apparel_Report_September_2020.pdf?1602059378

Tuotantoketjun lisäksi vaatteiden ja tekstiilien käyttövaihe kuormittaa ympäristöä muun muassa energiankulutuksen, vedenkäytön ja jäteveden myötä. Käytöstä poistaminen aiheuttaa puolestaan tekstiilijätettä, joka päättyy parhaimmillaan kierrätykseen ja pahimmillaan polttoon tai täysin hyödyntämättömäksi jätteeksi muun muassa kehitysmaihin³⁸. Vaikka vaatteet päätyisivät lopulta kierrätyksen kautta uusiokäyttöön, kuormittaa tämäkin vaihe ympäristöä vähintään esimerkiksi logistiikan kautta.

2.2 Yritysten ilmastotoimet riittämättömiä

Yrityksissä ilmastotoimet käynnistetään yleensä laatimalla ilmastotavoitteita, jotka voivat koskea esimerkiksi tietynsuuruista päästövähennystä tavoitevuoteen mennessä tai päästökompensaatiolla saavutettavaa hiilineutraaliutta. Varsinkin viime vuosina yritysten ilmastotavoitteissa ovat yleistyneet niin sanotut nettonollatavoitteet, joissa yhdistyvät ilmastotieteen mukaiset päästövähennyspolut ja viimeisten päästöjen kompensoiminen sitomalla hiiltä pois ilmakehästä.³⁹

Varsinkin vaate- ja tekstiiliteollisuudessa, jossa arvoketjut ovat pitkiä ja monimutkaisia, on olennaista määritellä ilmastotavoitteessa selvästi se, mitä yrityksen päästöjä laskeetaan tavoitteen piiriin. Yritysten päästöjen kohdalla puhutaan tyypillisesti niin sanotun GHG-protokollan mukaisista scope 1, 2 ja 3 -päästöistä. Scope 1 kattaa oman toiminnan suorat päästöt, scope 2 hankitun energian tuotannon päästöt ja scope 3 arvoketjun päästöt. Scope 3 jakautuu vielä niin sanottuihin upstream- ja downstream-päästöihin riippuen siitä, onko kyse päästöistä, jotka syntyvät yritysten omiin hankintoihin liittyen (upstream) vai vasta tuotteiden käyttö- tai käytöstäpoistovaiheessa syntyvistä päästöistä (downstream).⁴⁰

Se, miten päästöt jakautuvat arvoketjun eri vaiheisiin, riippuu suuresti toimialasta⁴¹. Esimerkiksi oman toiminnan scope 1 päästöt voivat vaihdella suuresti: valtavasti fossiilisia polttoaineita polttavan Finnairin scope 1 -päästöt olivat vuonna 2020 noin 82 prosenttia⁴² yhtiön kaikista scope 1–3 päästöistä,

38 Nordic Council of Ministers, 2016, Exports of Nordic Used Textiles: Fate, benefits and impacts, saatavilla osoitteessa: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1057017/FULLTEXT03.pdf>; Al Jazeera, 2021, Chile's desert dumping ground for fast fashion leftovers, <https://www.aljazeera.com/amp/gallery/2021/11/8/chiles-desert-dumping-ground-for-fast-fashion-leftovers> (viitattu 20.1.2022)

39 Finnwatch, 2021, Kaikki haluavat nettonollaan, mutta mitä se oikeastaan tarkoittaa?, <https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/887-kaikki-haluavat-nettonollaan,-mutta-mitae-se-oikeastaan-tarkoittaa> (viitattu 29.11.2021)

40 GHG Protocol, 2015, Greenhouse Gas Protocol: A Corporate Accounting and Reporting Standard, saatavilla osoitteessa: <https://ghgprotocol.org/sites/default/files/standards/ghg-protocol-revised.pdf>

41 Accenture, 2021, Reaching Net Zero by 2050, s. 9, saatavilla osoitteessa: https://www.accenture.com/_acnmedia/PDF-164/Accenture-Europe-Research-Reaching-Net-Zero-by-2050.pdf#zoom=40

42 Finnair, 2021, Vuosikertomus 2020, s. 145–146, saatavilla osoitteessa: https://investors.finnair.com/~/_media/Files/F/Finnair-IR/documents/fi/reports-and-presentation/2021/vuosikertomus-2020.pdf

kun taas muiden yritysten valmistamia tuotteita myyvän S-ryhmän scope 1 -päästöt olivat samana vuonna noin prosentin⁴³.

Myös vaate- ja tekstiiliteollisuudessa päästöt painottuvat tyypillisesti alihankintaan sekä tuotteiden myynnin jälkeiseen käyttöön eli scope 3 -päästöihin. Esimerkiksi Levi Strauss & Co. kertoo vastuullisuusraportissaan, että sen scope 1 ja scope 2 päästöt ovat yhteensä ainoastaan 0,55 prosenttia yrityksen kokonaispäästöistä ja että valtaosa sen päästöistä syntyy tuotannossa (60 prosenttia) ja käyttövaiheessa (28 prosenttia) loppujen jakautuessa muun muassa logistiikkaan ja käytöstä poistoon⁴⁴.

Levi Strauss & Co. on asettanut tavoitteekseen vähentää omia scope 1 ja 2 -päästöjään 90 prosenttia vuodesta 2016 vuoteen 2025 mennessä. Yrityksen teettämien tuotteiden päästöjä, eli scope 3 upstream-päästöjä, vähennetään 40 prosenttia samalla ajanjaksolla. Yrityksen ilmastotavoite ei kata niin sanottuja scope 3 downstream-päästöjä, eli esimerkiksi myytyjen vaatteiden käyttövaiheen päästöjä. Yrityksen oman toiminnan scope 1 ja 2 -päästöjen vähentämisessä tärkein toimi on ollut siirtyminen uusiutuvaan energiaan, jonka osuus on jo vuosina 2016–2020 nostettu 24 prosentista 76 prosenttiin, ja tavoitteena on 100 prosenttia vuoteen 2025 mennessä. Tämän ja muiden toimien seurauksena scope 1 ja 2 -päästöt ovat laskeneet jo 57 prosenttia. Kokoluokaltaan huomattavasti merkittävämpiä alihankinnan päästöjä on saatu vähennettyä vain 14 prosenttia vuoden 2016 tasosta. Vaatimattomat vähennykset on saatu aikaan siirtymällä osittain kestävämpiin raaka-aineisiin sekä sähköverkkoon tehdyillä parannuksilla joissain tuotantopaikoissa. Scope 3 -päästöjen vähentämisessä tärkein työkalu on päästövähennystavoitteiden edellyttäminen materiaalien ja vaatteiden valmistajilta. Yrityksen mukaan sen tärkeimmät tavarantoimittajat ovat sitoutuneet vähentämään päästöjään 40–60 prosenttia – aikajännettä ja lähtötasoa ei tosin vastuullisuusraportissa avata.⁴⁵

Tällainen koko arvoketjun kattava päästöjen hallinta on olennainen osa yrityksen ilmastovastuuta. YK:n alainen UNECE nosti marraskuussa 2021 alihankintaketjujen hallinnan ja läpinäkyvyyden keinona tunnistaa ja vähentää vaate- ja tekstiiliteollisuuden kasvihuonekaasupäästöjä⁴⁶. Lisäksi sen helmikuussa 2021 hyväksytyssä politiikkasuosituksessa peräänkuulutetaan hallituksilta poliittisia päätöksiä, jotka edistävät vaate- ja tekstiiliteol-

43 S-ryhmä, 2021, S-ryhmän vuosi ja vastuullisuus 2020, s. 55, saatavilla osoitteessa: <https://s-ryhma.fi/talous-ja-hallinto/raportit>

44 Levi Strauss & Co., 2021, 2020 Sustainability Report, s. 44, saatavilla osoitteessa: <https://www.levistrauss.com/wp-content/uploads/2021/09/LSCo.-2020-Sustainability-Report.pdf>

45 Levi Strauss & Co., 2021, 2020 Sustainability Report, s. 31 ja s. 42–43, saatavilla osoitteessa: <https://www.levistrauss.com/wp-content/uploads/2021/09/LSCo.-2020-Sustainability-Report.pdf>

46 UNECE, 2021, Supply chain transparency could help the clothing industry significantly reduce its GHG emissions, <https://unece.org/circular-economy/news/supply-chain-transparency-could-help-clothing-industry-significantly-reduce> (viitattu 20.1.2022)

lisuuden arvoketjujen läpinäkyvyyttä kattaen muun muassa raaka-aineet ja tuotantoprosessit sekä taloudellisen että sosiaalisen vastuullisuuden.⁴⁷

Finnwatchin kyselyissä, joihin on vastannut myös joukko suomalaisia vaate- ja tekstiilialan yrityksiä, on käynyt ilmi, että vain hyvin harvat yritykset edellyttävät alihankkijoiltaan päästöraportointia tai päästövähennystoimia. Koska päästöjä ei huomioida jo ostosopimuksia ja alihankkijoita valittaessa, yrityksillä on vaikeuksia jälkikäteen saada luotettavia lukuja alihankinnan päästöistä⁴⁸. Tyypillisesti scope 3 -päästöjä arvioidaankin laskentatyökaluilla, joissa on esimerkiksi oletusarvot eri materiaalien päästöille. Suomessa tekstiilialan etujärjestö STJM tarjoaa tällaisen laskurin sen Hiilineutraali tekstiiliala 2035 -sitoumuksen liittyville yrityksille⁴⁹. Vaikka staattiset laskurit lisäävät yleisesti yritysten tietoisuutta ja ymmärrystä arvoketjujen päästöistä, ne eivät suoraan kerro yrityksen oman arvoketjun päästöjä tai kannusta arvoketjussa olevia toimijoita päästövähennyksiin⁵⁰.

Alihankinnan päästöjen hallintaa voidaan edistää myös esimerkiksi ympäristövaikutusten hallinnointiin tarkoitetulla Amfori BEPI -ympäristöjärjestelmällä. Suomalaisista vaate- ja tekstiilialan yrityksistä muun muassa Basic-Fashion, North Outdoor ja Vallila ovat siinä mukana, mutta järjestelmän hyödyntäminen tuotantolaitosten kasvihuonekaasupäästöjen seurantaan on vielä toistaiseksi harvinaista⁵¹.

Yritysten omat hankinta- ja investointipäätökset sekä muut valinnat vaikuttavat suoraan siihen, millaiset ovat sen scope 1 ja 2 päästöt sekä scope 3:n upstream-päästöt. Muun muassa tuotekehityksen kautta yrityksillä on mahdollisuus vaikuttaa myös scope 3:n downstream-päästöihin. Nettonollatavoitteissa edellytetään tyypillisesti koko arvoketjun päästöjen huomioimista⁵². Kun ne asetetaan tyypillisesti melko kauas, jopa vuosikymmenten päähän, voidaan katsoa, että koko arvoketjun päästöt ovat yrityksen hallinnassa⁵³.

47 UNECE, 2021, Recommendation No. 46: Enhancing Traceability and Transparency of Sustainable Value Chains in the Garment and Footwear Sector, s. 8, saatavilla osoitteessa: https://unece.org/sites/default/files/2021-04/ECE_TRADE_C_CEFAC2021_10E_Rec46-Textile_0.pdf

48 Finnwatch, 2021, Päästövähennystoimet riskimäihin suuntautuissa arvoketjuissa täysin riittämättömiä, <https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/895-paestoeaehennystoimet-riskimäihin-suuntautuissa-arvoketjuissa-taeysin-riittaamaettoemiae> (viitattu 27.12.2021)

49 STJM, Mikä sitoumus?, <https://www.stjm.fi/mika-sitoumus/> (viitattu 18.1.2022)

50 Staattisen laskennan ongelmista ks. esim. Finnwatch, 2019, Hiilenmustia alihankintaketjuja, saatavilla osoitteessa: <https://finnwatch.org/fi/julkaisut/hiilenmustia-alihankintaketjuja>

51 Finnwatch, 2021, Päästövähennystoimet riskimäihin suuntautuissa arvoketjuissa täysin riittämättömiä, <https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/895-paestoeaehennystoimet-riskimäihin-suuntautuissa-arvoketjuissa-taeysin-riittaamaettoemiae> (viitattu 27.12.2021)

52 Finnwatch, 2021, Kaikki haluavat nettonollaan, mutta mitä se oikeastaan tarkoittaa?, <https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/887-kaikki-haluavat-nettonollaan,-mutta-mita-se-oikeastaan-tarkoittaa> (viitattu 29.11.2021)

53 Esim. Euroopan komission tutkimuskeskus JRC arvioi, että 80 prosenttia tuotteen ympäristövaikutuksista lyödään lukkoon suunnitteluvaiheessa: Euroopan komissio, Sustainable Product Policy, <https://ec.europa.eu/jrc/en/research-topic/sustainable-product-policy> (viitattu 3.12.2021)

2.3 Vaate- ja tekstiilialan yhteiset aloitteet päästöjen vähentämiseksi

Yritysten itsenäisten toimien ohella päästövähennyksiin on kannustettu ja ohjattu erilaisilla hankkeilla. Kun yritykset esimerkiksi puhuvat tieteeseen perustuvista ilmastotavoitteista, kyseessä on usein niin sanottu Science Based Targets -järjestelmä. Esimerkiksi edellisessä luvussa kuvatut Levis Strauss & Co:n tavoitteet ovat järjestelmän mukaiset.

Järjestelmän ovat kehittäneet yhteistyössä yritysten ilmastotavoitteita seuraava Carbon Disclosure Project, YK:n Global Compact -aloite, Maailman luonnonvarainstituutti WRI ja Maailman luonnonsäätiö WWF. Tammikuussa 2022 järjestelmään oli liittynyt yhteensä 2 392 yritystä, joista 1 123 on asettanut järjestelmän mukaisen tavoitteen ja loput sitoutuneet tekemään näin kahden vuoden aikana. Vaate- ja tekstiilialan yrityksiä on vähintään sitoumuksella mukana 152, joiden lisäksi suuri osa 125 järjestelmään kuuluvasta vähittäistavarakaupan toimijasta myy tai jopa teettää vaatteita.⁵⁴

Science Based Targets -järjestelmään liittyvän yrityksen tulee asettaa itselleen 5–10 vuoden välein koko konsernin kattava ja järjestelmän kriteerit täyttävä ilmastotavoite, joka sisältää puolentoista tai selvästi alle kahden asteen tavoitteen mukaiset päästövähennykset. Lisäksi tietyille toimialoille on julkaistu yksityiskohtaisempia oppaita. Esimerkiksi vaate- ja tekstiilialan oppaassa on erillinen osio siitä, miten vaatteiden käyttövaiheen päästöt, eli esimerkiksi pesemiseen liittyvän energiankulutuksen päästöt, voi huomioida, joskaan sitä ei edellytetä. Opas suosittelee myös materiaalivalintoihin tai käyttäjiin kohdistuvaan viestintään liittyviä toimia, joilla voidaan pyrkiä vähentämään tuotteiden pesemistä. Oppaassa on myös esitelty muutamien alan yritysten SBT-tavoitteita.

Se, että vaate- ja tekstiilialalla suuri osa päästöistä syntyy arvoketjussa, ei kuitenkaan tarkoita, että alan yrityksiltä edellytettäisiin SBT-järjestelmässä sen laajempaa näiden päästöjen huomioimista kuin muillakaan toimialoilla. Lastenvaateyritys Reima ilmoitti tammikuussa 2022 sitotuneensa ensimmäisenä suomalaisena vaateyrityksenä asettamaan itselleen SBT-tavoitteet⁵⁵. Reiman tavoitteet julkaistaan vuoden 2022, kun niille on saatu SBT-järjestelmän hyväksyntä.

Finnwatch kävi tätä raporttia varten läpi vaate- ja tekstiilialan yritysten asettamat SBT-tavoitteet, joita oli tammikuussa 2022 yhteensä 63 yrityksellä mukaan lukien muun muassa

⁵⁴ Finnwatch, 2021, Mitä on tieteensemukaisuus ilmastotavoitteissa?, <https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/897-mitae-on-tieteenmukaisuus-ilmastotavoitteissa?> (viitattu 27.12.2021)

⁵⁵ Reima, 2022, Reima sitoutuu Science Based Targets -päästövähennysaloitteeseen, <https://www.sttinfo.fi/tiedote/reima-sitoutuu-science-based-targets--paastovahennysaloitteeseen?publisherId=69819147&releaseId=69929078> (viitattu 20.1.2022)

Adidas, Hugo Boss, Ralph Lauren ja Zalando⁵⁶. Lähes kaikkien yritysten (59 kpl) tavoitteet oli arvioitu puolentoista asteen ilmastotavoitteen mukaisiksi. Kolmella yrityksellä oli selvästi alle kahden asteen SBT-tavoite ja yhdellä yrityksellä kahden asteen SBT-tavoite.

Järjestelmän säännöt ovat huomattavasti tiukemmat scope 1 ja 2 -päästötavoitteiden osalta, joten tarkastelussa keskityttiin scope 3 -tavoitteisiin, jotka tyypillisesti kattavat valtaosan vaate- ja tekstiiliyritysten päästöistä ja joiden asettamisessa SBT-antaa enemmän vapauksia⁵⁷. Järjestelmä ei esimerkiksi edellytä absoluuttista päästövähennystä scope 3 -päästöille vaan tavoitteen voi asettaa suhteessa esimerkiksi ostojen määrään. Lisäksi yritys voi tietyin ehdoin valita esimerkiksi sen, kattaako sen scope 3 -tavoite vain ostot vai myös esimerkiksi tuotteiden käytön päästöt.

Lähes puolet yrityksistä (30 kpl) oli asettanut scope 3 -vähennystavoitteen suhteessa johonkin liiketoiminnan tunnuslukuun, mikä ei siis tarkoita päästöjen vähenemistä esitetyn prosenttitavoitteen mukaisesti tai välttämättä lainkaan, jos yrityksen toiminta kasvaa nopeasti. Yhteensä 13 yritystä oli asettanut absoluuttisen päästövähennyksen osalle scope 3 -päästöistä, käytännössä usein ostettujen tuotteiden valmistuksen päästöille. Loput 20 yritystä olivat asettaneet joko yhteisen vähennystavoitteen scope 1, 2 ja 3 -päästöjen absoluuttiselle vähentämiselle (11 kpl) tai scope 1 ja 2 -tavoitteesta erillisen tavoitteen scope 3 -päästöjen vähentämiselle (9 kpl).

Niistä 33 yrityksestä, jotka olivat asettaneet absoluuttisen vähennystavoitteen ainakin osalle scope 3 -päästöistään, vain 11 oli valinnut päästövähennysprosentin, joka vastasi tai ylitti SBT-järjestelmän scope 1 ja 2 -päästöiltä edellyttämää vuosittaista vähennystahdin. Neljällä yrityksellä scope 3 -päästöjen tavoitteen vähennystahti oli hyvin vaatimaton, eli kaksi prosenttia vuodessa tai sen alle.⁵⁸

Käytännössä harva näistä yrityksistä on kuitenkaan esittänyt julkisesti kovin selkeitä suunnitelmia siitä, miten scope 3 -päästöjä vähennetään. Esimerkiksi muotitalo Burberry, joka on yksi scope 3 -päästöjen absoluuttiselle vähentämiselle tavoitteen asettaneista yrityksistä⁵⁹, mainitsee vastuullisuusraportissaan alihankkijoihin vaikuttamisen, jota on tehty

56 Science Based Targetsin sivuilta (<https://sciencebasedtargets.org/companies-taking-action>) ladattiin taulukkoaineisto, jossa oli luokkaan "Textiles, Apparel, Footwear and Luxury Goods" kuuluvat 152 yritystä. Siten aineistossa oli mukana myös jalkineita, koruja ja parfyymeja valmistavia yrityksiä, koska näitä ei erotella SBT:ssä vaate- ja tekstiilialan yrityksistä. Joukosta poistettiin 89 yritystä, jotka ovat sitoutuneet asettamaan SBT-tavoitteen, mutta eivät ole sitä vielä asettaneet, jolloin jäi jäljelle 63 arvioitua yritystä.

57 Finnwatch, 2021, Mitä on tieteenmukaisuus ilmastotavoitteissa?, <https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/897-mitae-on-tieteenmukaisuus-ilmastotavoitteissa> (viitattu 23.1.2022)

58 Tässä on käytetty SBT-järjestelmän laskentasääntöjä noudattaen yksinkertaista laskukaavaa, jossa tavoiteprosentti jaetaan vuosien lukumäärällä. Kun huomioidaan niin sanottu korolle korkoa -ilmiö, ovat tavoitteiden edellyttämät todelliset vuosittaiset vähennysprosentit hieman pienemmät.

59 Yrityksellä on kirjattuna kaksi päällekkäistä tavoitetta näille päästöille. Sen vastuullisuusraportissa tavoitteena on 30 prosentin vähennys 2016–2030, kun taas SBT-järjestelmään on kirjattu 46 prosentin vähennys 2018–2029.

muun muassa opastamalla tuottajia uusiutuvan energian käyttöön⁶⁰. Monella muullakin Science Based Targets -järjestelmän mukaisen tavoitteen asettaneella yrityksellä konkreettiset kuvaukset tehdyistä tai suunnitelluista päästövähennyksistä keskittyvät scope 1 ja 2 -päästöihin.

Science Based Targets on myös osa vuonna 2019 Ranskan G7-kokouksessa sovittua The Fashion Pactia, jonka on allekirjoittanut 77 vaate- ja tekstiilialan yritystä muun muassa Armani, Burberry, Prada ja Ralph Lauren. Allekirjoittajat sitoutuvat asettamaan SBT-tavoitteen ja saavuttamaan nettonollan viimeistään vuoteen 2050 mennessä. Ilmaston lisäksi sitoumuksen kaksi muuta pilaria ovat luonnon monimuotoisuus ja merien tila, joiden edistämiseksi edellytetään muun muassa metsäkadon vastaisia toimia ja pakkauksissa käytetävän muovin vähentämistä.⁶¹

Vaate- ja tekstiilialan toimijat sopivat vuonna 2018 Puolan Katowicessa järjestetyssä YK-ilmastokokouksessa myös alan yhteisestä visiosta, jossa nettonollapäästöt saavutetaan vuoteen 2050 mennessä⁶². Fashion Industry Charter for Climate Action -peruskirjan on allekirjoittanut yli sata yritystä joukossa alan merkittävimpiä toimijoita kuten Adidas, H&M, Levi Strauss, Nike ja Primark⁶³.

Allekirjoittajat sitoutuvat muun muassa selvittämään, seuraamaan ja raportoimaan päästöjään sekä vähentämään koko arvoketjun kattavia (scope 1, 2 ja 3) päästöjä vähintään 30 prosenttia vuoteen 2030 mennessä käyttäen vertailuun vuoden 2015 tai sitä myöhemmän vuoden päästöjä. Lisäksi allekirjoittaja sitoutuvat muun muassa edistämään kiertotalousmalleja ja valistamaan kuluttajia erityisesti tekstiilien käytön ja käytöstä poiston ilmastovaiikutuksista.⁶⁴

Omien toimien lisäksi allekirjoittajat ovat sitoutuneet yhteistyöhön, jota tehdään työryhmissä, jotka keskittyvät muun muassa raaka-aineisiin, tuotannossa käytettyyn energiaan, rahoitukseen ja vähittäismyyntiin⁶⁵. Fashion Industry Charter for Climate Action ei sisällä raportointi- tai valvontamekanismia, ja se keskittyy lähinnä päästöihin, joten siihen ei ole sisällytetty kirjauksia esimerkiksi työntekijöiden oikeudesta oikeudenmukaiseen siirtymään.

60 Burberry, 2021, Strategic Report: Environmental, Social and Governance, s. 85, saatavilla osoitteessa: https://www.burberryplc.com/content/dam/burberry/corporate/oar/2021/pdf/Burberry_2020-21_ESG.pdf

61 The Fashion Pact, 2020, First Steps to Transform Our Industry, saatavilla osoitteessa: <https://thefashionpact.org/wp-content/uploads/2020/10/038906e111abca13dce4c77d419e4f21.pdf>

62 UNFCCC, About the Fashion Industry Charter for Climate Action, <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/global-climate-action-in-fashion/about-the-fashion-industry-charter-for-climate-action> (viitattu 8.9.2021)

63 UNFCCC, Participants in the Fashion Industry Charter for Climate Action, <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/global-climate-action-in-fashion/fashion-industry-charter-for-climate-action/participants-in-the-fashion-industry-charter-for-climate-action#eq-1> (viitattu 8.9.2021)

64 UNFCCC, 2018, Fashion Industry Charter for Climate Action, saatavilla osoitteessa: <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Industry%20Charter%20%20Fashion%20and%20Climate%20Action%20-%20202102018.pdf>

65 UNFCCC, Fashion Industry Charter Working Groups, <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/global-climate-action-in-fashion/fashion-industry-charter-working-groups> (viitattu 22.12.2021)

YK:n ilmastoneuvotteluorganisaatio UNFCCC ja kestävämpää materiaalien käyttöä tekstiilialalla ajava Textile Exchange -järjestö haastoivat vuonna 2021 vaate- ja tekstiilialan yritykset kasvattamaan kierrätetyn polyesterin osuutta 14 prosentista 45 prosenttiin vuoteen 2025 mennessä. Kierrätetyn polyesterin päästöjen arvioidaan olevan noin 70 prosenttia pienemmät kuin neitseellisellä polyesterillä. Jotta kampanjan tavoite voitaisiin saavuttaa globaalisti, mukaan lähtevien yritysten suositellaan pyrkivän omassa toiminnassaan 80–100 prosentin kierrätysosuuteen käyttämässään polyesterissä. Käynnistysvaiheessa mukaan lähti 85 brändiä, muun muassa Adidas, H&M ja Helly Hansen.⁶⁶

Suomessa vaate- ja tekstiilialan päästövähennyksiä on pyritty vauhdittamaan alan niin sanotun tiekarttatyön yhteydessä käynnistetyllä Hiilineutraali tekstiiliala 2035 -sitoumuksella, johon on toistaiseksi sitoutunut 15 yritystä⁶⁷ mukaan lukien muun muassa Image Wear, Novita ja Uhana. Sitoumuksessa edellytetään hiilineutraaliutta viimeistään vuonna 2035 oman toiminnan osalta sekä päästövähennysten edistämistä arvoketjuissa. Ohjelmaan kuuluu allekirjoittajille tarjottava koulutus ja tuki muun muassa päästöjen laskentaan, vähentämiseen ja kompensaatioiden käyttöön.⁶⁸

Vaate- ja tekstiilialalla on herätty alan suureen ilmastokuormaan asettamalla yritysکوhtaisia päästövähennystavoitteita ja käynnistämällä erilaisia aloitteita alan päästöjen vähentämiseksi. Toistaiseksi näitä pyrkimyksiä läpileikkaava ongelma on se, että alihankintaketjujen päästöihin – jotka ovat usein valtaosa koko arvoketjun päästöistä – kiinnistetään huomattavasti vähemmän huomiota kuin yritysten omiin suoriin päästöihin. Tämä on näkynyt esimerkiksi Suomessa alan kotimaisiin päästöihin keskittyneessä tiekarttatyössä ja maailmalla Science Based Targets -järjestelmän vaatimuksissa, ja sen puitteissa asetetuissa tavoitteissa. Jotta alan ilmastolle aiheuttama kuormitus aidosti vähenee, on arvoketjun päästöjen vähentämiseen saatava enemmän vauhtia.

2.4 Vaate- ja tekstiilialan muita kehitystrendejä

Vaate- ja tekstiilialan uusina kehitystrendeinä on tunnistettu työvoimakustannusten nousun aiheuttama tuotannon siirtyminen Kiinasta joko Afrikkaan tai takaisin länsimaihin, tuotantoketjun automatisaation ja digitalisaatio lisääntyminen, älykkäämmät kulutusmallit kuten vaatteiden vuokraaminen sekä siirtymä ekologisemmin tuotettuihin kuituihin⁶⁹.

66 Textile Exchange, 2025 Recycled Polyester Challenge, <https://textileexchange.org/2025-recycled-polyester-challenge/> (viitattu 30.12.2021)

67 Yritykset ovat: Alpa, Blackmoda, Dream Circus, Finarte, Globe Hope, Image Wear, M.A.S.I., Nomen Nescio, Novita, Pomppa, Pure Waste, Sasta, Touchpoint, Uhana ja Voglia.

68 STJM, Hiilineutraali tekstiiliala 2035, <https://www.stjm.fi/toiminta-alueemme/vastuullisuus/hiilineutraalitekstiili/> (viitattu 28.12.2021)

69 Quantis, 2018, Measuring Fashion: Environmental Impact of the Global Apparel and Footwear Industries Study, s. 43–44, saatavilla osoitteessa: https://quantis-intl.com/wp-content/uploads/2018/03/measuringfashion_globalimpactstudy_full-report_quantis_cwf_2018a.pdf

Vaate- ja tekstiiliteollisuuden ympäristövaikutusten saattaminen kestäväälle tasolle edellyttää, että kaikkien muiden toimien lisäksi myös tuotantoa ja kulutusta supistetaan⁷⁰. Toiseksi suunta ei kuitenkaan ole tämä vaan kiertotaloudella ja muilla ilmasto- tai ympäristövaikutuksia vähentävillä toimilla saavutettua hyötyä rajoittaa se, että alalle povataan yhä vahvaa kasvua. Esimerkiksi vaatetuotannon arvioidaan kasvavan tällä vuosikymmenellä 2,7 prosenttia vuosittain (ks. myös luku 2)⁷¹. Koronapandemiasta toipumisen jälkeen alan kasvun taustalla on muun muassa Kiinan keskiluokan kasvavat tulot, ja niiden myötä lisääntyvä kulutus⁷².

Vaate- ja tekstiiliteollisuus on varsin työvoimavaltaista ja tuotantokustannuksista on viime vuosikymmeninä tullut yhä tärkeämpi kilpailutekijä. Tehtaita ja tuotantomaita kilpailutetaan jatkuvasti, ja tuotteet valmistetaan tekstiili- ja vaatebrändien omien tuotantolaitoksien sijaan alihankkijoiden toimesta. Tuotanto ei tyypillisesti vaadi korkeasti koulutettua työvoimaa tai paikallisia luonnonvaroja, joten alihankintaketjut voivat suuntautua nopeastikin uusiin maihin esimerkiksi palkkatasojen muuttuessa.⁷³

Tämä muutosherkkyys on näkynyt muun muassa siinä, että palkkatason nousun myötä Kiinan osuus kansainvälisestä vaateviennistä on laskenut 36,6 prosentista 31,6 prosenttiin vuosina 2010–2020⁷⁴. Nousevia tuotantomaita ovat olleet muun muassa Bangladesh, Turkki ja Vietnam sekä tuoreempina esimerkkeinä myös Etiopia, Honduras ja Kambođža⁷⁵. Myös konsulttiyhtiö Quantisin selvityksessä vuodelta 2018 arvioitiin, että yksi vaate- ja tekstiilialan trendeistä on nousevien työvoimakustannusten ajama tuotannon siirtyminen halvempien työvoimakustannusten maihin tai takaisin globaaliin pohjoiseen, jolloin alan kokonaistyöllisyys vähenisi automatisaation ja robotisaation vuoksi. Quantisin arvion mukaan ympäristövaikutusten kannalta olisi kuitenkin parempi, jos tuotanto siirtyisi esimerkiksi Afrikan tuotantomaiden sijaan sellaisiin maihin, joissa ympäristövaikutusten sääntely on pidemmälle kehittyntä.⁷⁶

70 Niinimäki et al., 2020, The environmental price of fast fashion, saatavilla osoitteessa: https://finix.aalto.fi/wp-content/uploads/2021/04/Nature_review_Niinimaki-2020.pdf

71 McKinsey, 2021, State of Fashion 2021, s. 66, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Retail/Our%20Insights/State%20of%20fashion/2021/The-State-of-Fashion-2021-vF.pdf>

72 McKinsey, 2021, State of Fashion 2022, s. 14, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/state%20of%20fashion/2022/the-state-of-fashion-2022.pdf>

73 Ks. esim. Perry, P. & Wood, S. 2019, Exploring the International Fashion Supply Chain and Corporate Social Responsibility: Cost, Responsiveness and Ethical Implications, kirjassa Logistics and retail management (Kogan Page), saatavilla osoitteessa: https://www.researchgate.net/publication/327345380_Exploring_the_International_Fashion_Supply_Chain_and_Corporate_Social_Responsibility_Cost_Responsiveness_and_Ethical_Implications

74 Statista, 2021, China's share of global apparel export value in selected years between 2000 and 2020, <https://www.statista.com/statistics/1204141/china-share-of-global-clothing-exports/> (viitattu 9.2.2022)

75 McKinsey, 2021, State of Fashion 2021, s. 79–82, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Retail/Our%20Insights/State%20of%20fashion/2021/The-State-of-Fashion-2021-vF.pdf>

76 Quantis, 2018, Measuring Fashion: Environmental Impact of the Global Apparel and Footwear Industries Study, s. 43, saatavilla osoitteessa: https://quantis-intl.com/wp-content/uploads/2018/03/measuringfashion_globalimpactstudy_full-report_quantis_cwf_2018a.pdf

Tulevaisuudessa kustannustason lisäksi alihankintaketjujen sijoittumiseen vaikuttaa yhä enemmän myös ulkoisten shokkien – kuten koronapandemian – aiheuttamiin häiriöihin varautuminen ja riskihallinta⁷⁷. Konsulttiyhtiö McKinseyn vaate- ja tekstiiliteollisuuden johtajille tekemien haastatteluiden perusteella tämä voi tarkoittaa pyrkimystä aiempaa vakiintuneempiin alihankintasuhteisiin. Vaate- ja tekstiiliala on varsin altis erilaisille ulkopuolisista häiriöistä – kuten pandemioista, äärisäistä tai luonnonkatastrofeista – johtuville katkoille alihankintaketjuissa. Erikseen mainitaan Bangladeshin ja Vietnamin alttius kuumuskausille ja tulville.⁷⁸ Yhä suurempaan rooliin alihankintaketjujen riskienhallinnassa ovat nousemassa myös erilaiset sitovat yritysvaluutat ja pakkotyöllä tehtyjen tuotteiden maahantuontikiellot, joiden myötä esimerkiksi työolojen polkeminen tuotantomaisissa voi johtaa taloudellisiin tai oikeudellisiin seuraamuksiin⁷⁹. Tällaisia lakeja on säädetty jo muun muassa Ranskassa ja Saksassa, ja parhaillaan on käynnissä vastaavien lakien valmistelu myös Suomessa⁸⁰ sekä koko EU:n tasolla⁸¹. Pakkotyöllä tuotettujen tuotteiden maahantuontia rajoittavat muun muassa Yhdysvallat⁸² ja Kanada⁸³, ja myös Euroopan unioniin suunnitellaan⁸⁴ vastaavaa sääntelyä.

Koronapandemian vaikutukset isivät rajusti Aasian vaate- ja tekstiiliteollisuuteen. Pandemian alkuvaiheessa vaatteiden myynti väheni 60–70 prosentilla, joten tuotantoa ajettiin alas ja miljoonia työntekijöitä lomautettiin tai irtisanottiin. Bangladeshilaisille vaatevalmistajille maaliskuun 2020 lopussa tehdyn kyselyn mukaan harva tilausperuutusten kohteeksi joutunut tuottaja sai akuutissa tilanteessa ostajayrityksiltä korvauksia esimerkiksi jo hankituista materiaaleista eivätkä useimmat tuottajat siten omien sanojensa mukaan pystyneet akuutissa tilanteessa tukemaan työnsä menettäneiden työntekijöiden toimeentuloa⁸⁵.

77 McKinsey, 2021, State of Fashion 2021, s. 79–82, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Retail/Our%20Insights/State%20of%20fashion/2021/The-State-of-Fashion-2021-vF.pdf>

78 McKinsey, 2021, State of Fashion 2022, s. 84, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/state%20of%20fashion/2022/the-state-of-fashion-2022.pdf>; ilmastonmuutoksen vaikutuksista Bangladeshiin ks. esim. Choi et al. 2021, Near-term regional climate change over Bangladesh, saatavilla osoitteessa: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00382-021-05856-z>; ilmastonmuutoksen vaikutuksista Vietnamiin ks. esim. Asian Development Bank, 2020, Climate Risk Country Profile: Vietnam, saatavilla osoitteessa: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/653596/climate-risk-country-profile-viet-nam.pdf>

79 Finnwatch, Yritysvastuulaki, <https://finnwatch.org/fi/teemat/645-yritysvastuulaki> (viitattu 27.12.2021)

80 Valtioneuvosto, 2019, Yritysvastuulain selvitys käynnistyy, <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/yritysvastuulain-selvitys-kaynnistyy> (viitattu 27.12.2021)

81 Euroopan komissio, Sustainable corporate governance, https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12548-Sustainable-corporate-governance_en (viitattu 27.12.2021)

82 US Customs and Border Protection, Forced labour, <https://www.cbp.gov/trade/forced-labor> (viitattu 21.1.2022)

83 Canada Border Services Agency, Goods manufactured or produced by prison or forced labour – Memorandum D9-1-6, saatavilla osoitteessa: <https://www.cbsa-asfc.gc.ca/publications/dm-md/d9/d9-1-6-eng.html>

84 Reuters, EU to propose ban on products made by forced labour - von der Leyen, <https://www.reuters.com/article/eu-commission-labour-idAFS8N2O6018> (viitattu 21.1.2022)

85 Anner, M., 2020, Abandoned? The Impact of Covid-19 on Workers and Businesses at the Bottom of Global Garment Supply Chains, PennState Center for Global Workers' Rights Research Report, s. 6, saatavilla osoitteessa: <https://www.workersrights.org/wp-content/uploads/2020/03/Abandoned-Penn-State-WRC-Report-March-27-2020-1.pdf>

Pelkästään Bangladeshissa arviolta noin miljoona tekstiilialan työntekijää jäi vaille työtä⁸⁶, joiden lisäksi työllisten ansiot pienenivät noin 8 prosenttia⁸⁷. On myös arvioitu, että pandemia katkaisi köyhyyden vähenemisen Bangladeshissa⁸⁸.

Pandemian aiheuttamat poikkeukselliset olosuhteet nopeuttivat kaupankäynnin siirtymistä entistäkin enemmän verkkoon. Konsulttiyhtiö McKinseyn selvityksen mukaan pandemia saattaa myös johtaa siihen, että vaate- ja tekstiiliteollisuus pystyy tehostamaan arvoketjujaan kaventamalla tuotevalikoimiaan, pienentämällä varastoinnin tarvetta ja siirtymällä aiempaa tarkemmin kuluttajien kysyntään vastaavaan tuotantoon. Kuluttajien mieltymysten ennakkointiin liittyvistä vaikeuksista johtuen arviolta vain noin 60 prosenttia vaatteista myydään normaali hinnalla.⁸⁹

Suomessa tekstiilialan tulevaisuutta on hahmoteltu muun muassa vuonna 2020 julkaisussa vähähiilisyystiekartassa ja vuonna 2021 julkaistussa tulevaisuusvisiossa. Tiekartta-raportissa arvioitiin, että vaate- ja tekstiilimarkkina voi jakaantua erilaisiksi segmenteiksi esimerkiksi sen perusteella, ovatko asiakkaat valmiita maksamaan enemmän ilmastokannalta kestävämmistä tuotteista vai eivät⁹⁰. Kaikki kuluttajat eivät siten ole välttämättä valmiita maksamaan ylimääräistä siitä, että yritys tekee niitä päästövähennyksiä, jotka ovat välttämättömiä ilmastokriisin ratkaisemiseksi.

VTT:n elokuussa 2021 julkaisemassa tutkimusraportissa hahmoteltiin tulevaisuutta, jossa ”Suomeen nousee vastuullinen ja tietämyspohjainen tekstiiliteollisuus”. Vuoteen 2035 sijoittuvassa tulevaisuusvisiossa Suomesta tulisi edelläkävijä sekä sellupohjaisten tekstiilikuitujen että kierrätyskuitujen kehityksessä. Suomessa voitaisiin kierrättää jopa viidennes EU:ssa syntyvästä tekstiilijätteestä. Vision toteutuminen voisi luoda Suomen tekstiilialan arvoketjuun jopa 16 900 uutta työpaikkaa. Vision mukaan osa tuotannosta olisi jatkossakin ulkomailla, muun muassa Aasiassa, mutta sielläkin hyödynnettäisiin Suomessa kehitettyä teknologiaa.⁹¹

86 Guardian, 2020, Primark and Matalan among retailers allegedly cancelling £2.4bn orders in ‘catastrophic’ move for Bangladesh, <https://www.theguardian.com/global-development/2020/apr/02/fashion-brands-cancellations-of-24bn-orders-catastrophic-for-bangladesh> (viitattu 9.9.2021)

87 ILO, 2021, Opportunities for a Just Transition to environmental sustainability and COVID-19 recovery in the textile and garment sector in Asia, s. 15, saatavilla osoitteessa: https://www.ilo.org/asia/publications/WCMS_823229/lang-en/index.htm

88 BILS, 2021, The World of Work amid Covid Pandemic in Bangladesh: Trade Unions’ Strategic Action Priorities, s. 11, saatavilla osoitteessa: http://bilsbd.org/wp-content/uploads/2021/10/World-of-Work-amid-Covid_TU-Strategic-Actions_April-2021_Revised.pdf

89 McKinsey, 2021, State of Fashion 2021, s. 10–17, s. 61–64 ja s. 75, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~/media/McKinsey/Industries/Retail/Our%20Insights/State%20of%20fashion/2021/The-State-of-Fashion-2021-vF.pdf>

90 Gaia, 2020, Hiilineutraali tekstiiliala -tiekartta, s. 47, saatavilla osoitteessa: https://stjm.s3.eu-west-1.amazonaws.com/uploads/20200610133352/STJM-Hiilineutraali-tekstiiliala-tiekartta_FINAL.pdf

91 VTT, 2021, Finland as a forerunner in sustainable and knowledge-based textile industry – Roadmap for 2035, s. 6, 19, 21 ja 27, saatavilla osoitteessa: https://cris.vtt.fi/ws/portalfiles/portal/52199670/Finland_as_a_forerunner_in_sustainable_and_knowledge_based_textile_industry_Roadmap_for_2035.pdf

Komission odotetaan julkaisevan vuoden 2022 alkupuolella EU:n tekstiilistrategian, jonka on määrä sisältää toimenpiteitä alan kilpailukyyn ja kiertotalouden edistämiseksi. Hankkeen kuvauksessa mainitaan mahdollisina keinoina muun muassa kannustimet kestävien liiketoimintamallien ja teknologioiden kehittämiseksi sekä tekstiilien kierrätyksen ja vihreiden julkisten hankintojen edistämisen.⁹²

KUVA 2: Uuden teknologian tuomia ratkaisuja vaate- ja tekstiiliteollisuuden arvoketjun eri vaiheissa

	Raaka-aineet	Prosesointi	CMT*	Myynti & käyttö	Käytöstä poisto
Tekstiilit	Biosynteettiset materiaalit, esim. PLA	Mikrobiologiset väriaineet	Lisäaine-tuotanto	Kiertoon perustuvat liiketoimintamallit	Kemiallinen kierrätys
	Regeneroidut kuidut, esim. levät	Plasma, ulträäni, nano, vaahto, CO2	Automaatio	Kustomointi-ratkaisut	Automatisoitu lajittelu
	Valmistetut seluloosakuidut	Esikäsittely (esim. entsyymit)	Massakustomointi	Visualisointi (esim. virtuaalinen sovitus)	Mekaaninen kierrätys
	Luonnolliset kuidut, esim. puu, olki	3D-printtaus, laserviimeistely	Nollahukkatuotanto	Mikrokuituratkaisut	
	Regeneratiivisen maatalous	Kasvipäriset väriaineet	Optimoitu langan ja kankaan tuotanto		

Läpi toimitusketjun ulottuvat innovaatiot

Läpinäkyvyys	Jäljitettävyys	Työntekijöiden valtuuttaminen	Toimitusketjun uudelleensuunnittelu	Varasto, logistiikka ja pakkaaminen
--------------	----------------	-------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------

*Cut, make and trim -vaihe sisältää mm. kankaan käsittelyn, tekstiilin tai vaatteen ompelun ja viimeistelyn

Vaate- ja tekstiiliteollisuuden teknologisia muutostrendejä. (Gaia, 2020, Hiilineutraali tekstiiliala -tiekartta, s. 51, saatavilla osoitteessa: https://stjm.s3.eu-west-1.amazonaws.com/uploads/20200610133352/STJM-Hiilineutraali-tekstiiliala-tiekartta_FINAL.pdf)

⁹² Euroopan komissio, EU strategy for sustainable textiles, https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12822-EU-strategy-for-sustainable-textiles_en (viitattu 9.2.2022)

3. Kiertotalous

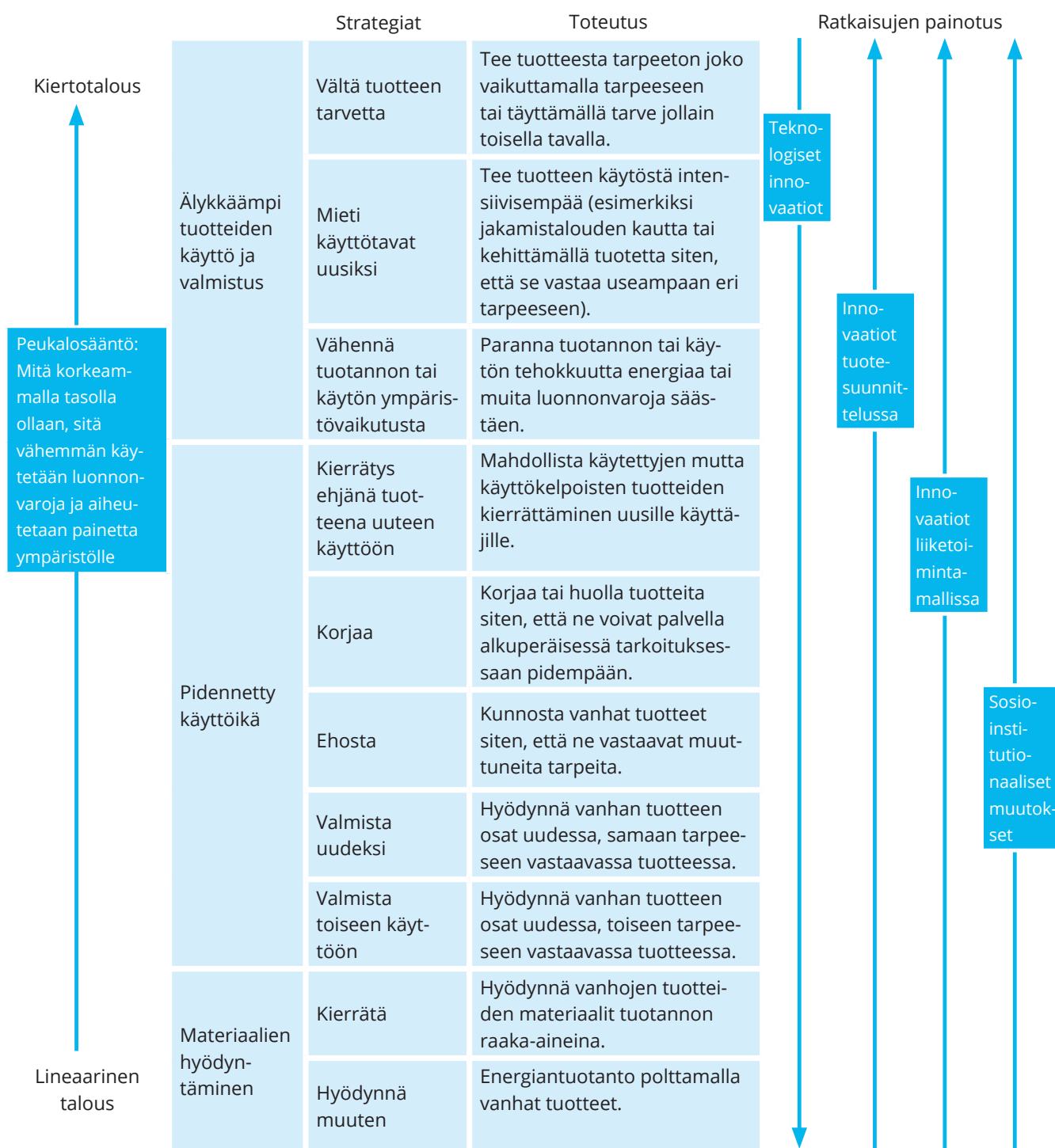
Kiertotaloudella tarkoitetaan talousjärjestelmää, joka perustuu liiketoimintamalleihin, joissa elinkaarella ei ole päätepistettä vaan materiaalien käyttöä vähennetään ja niitä käytetään uudelleen ja kierrätetään. Yhteensä 114 tieteellisessä kirjallisuudessa esitettyä kiertotalouden määritelmää arvioinut tutkimus arvioi, että määritelmässä on eroavaisuuksia ja heikoimmillaan kiertotaloudella tarkoitetaan pelkkää kierrättämistä, jolloin sivuutetaan se systeeminen muutos, joka on välttämätön kiertotaloudelle asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tutkijoiden mukaan kiertotalouden kattavaan määritelmään sisältyy siten myös se, että sillä tavoitellaan kokonaisvaltaista kestävää kehitystä kattuen niin ympäristön laadun, taloudellisen vaurauden kuin sosiaalisen tasaveroisuuden (equity). Määritelmään sisältyy ajatus siitä, että kiertotalouden tulee hyödyntää sekä nykyisiä että tulevia sukupolvia.⁹³

93 Artikkelissa esitetty määritelmä kokonaisuudessaan: "A circular economy describes an economic system that is based on business models which replace the 'end-of-life' concept with reducing, alternatively reusing, recycling and recovering materials in production/distribution and consumption processes, thus operating at the micro level (products, companies, consumers), meso level (eco-industrial parks) and macro level (city, region, nation and beyond), with the aim to accomplish sustainable development, which implies creating environmental quality, economic prosperity and social equity, to the benefit of current and future generations.", Kirchherr et al., 2017, Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions, s. 224–225, saatavilla osoitteessa: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921344917302835>

Kiertotalouden asiantuntija Jacqueline Cramer on kuvannut⁹⁴ kiertotalouden kattavuutta yhdeksällä osa-alueella, jotka on esitelty kuvassa 3:

KUVA 3: Kiertotalouden eri tasot

Cramerin kiertotalouden elementit arvoketjussa. Potting et al. 2017, *Circular Economy: Measuring innovation in the product chain*, s. 5.

94 RLI, 2015, Circular Economy: From wish to practice, s. 59, saatavilla osoitteessa: https://www.rli.nl/sites/default/files/advice_rli_circular_economy_interactive_def.pdf

3.1 Kiertotalous vaate- ja tekstiiliteollisuudessa

Kiertotalouden lisäämistä on esitetty yhdeksi tavaksi vähentää vaate- ja tekstiiliteollisuuden ilmastokuormaa. Vaate- ja tekstiiliteollisuudessa kiertotaloudella tarkoitetaan järjestelmää, jossa vaatteita, kankaita ja kuituja arvostetaan ja hyödynnetään siten, että ne palaavat aina uuteen käyttöön päätyttä koskaan jätteeksi⁹⁵. McKinseyn vuonna 2021 haastattelemissa vaate- ja tekstiilialan johtajista 60 prosenttia kertoi investoineensa tai aikovansa investoida kiertotalouden edistämiseen⁹⁶, mutta käytännössä kiertotalous on vasta siirtymässä ideasta käytäntöön. Esimerkiksi Ellen MacArthur -säätiön raportti vuodelta 2017 arvioi, että vain prosentti vaatteisiin käytetystä materiaalista kierrätetään uusiksi vaatteiksi, ja peräti 73 prosenttia päätyy joko kaatopaikalle tai polttoon⁹⁷. Osa tästä jätteestä on täysin käyttämättömiä ja käyttökelpoisia joko myymättömiä tai asiakkaiden palauttamia tuotteita⁹⁸. Sen lisäksi, että käytetyt tekstiilit pitäisi saada kiertämään paremmin, tarvitaan ratkaisuja myös tuotantovaiheen hävikin pienentämiseksi. On arvioitu, että esimerkiksi Bangladeshissa noin neljännes vaate- ja tekstiiliteollisuuden käyttämästä raaka-aineesta jää hyödyntämättä jo tuotantovaiheessa⁹⁹.

Kierrätysratkaisujen vaatimaton nykykäyttö näkyy myös siitä, miten vaatimatonta kierrätysmateriaalien hyödyntäminen on tekstiilien valmistuksessa. Vuonna 2021 julkaistun arvion mukaan muihin kierrätysmateriaaleihin kuin käytettyihin muovipulloihin perustuvien kierrätysmateriaalien osuus vaate- ja tekstiiliteollisuudessa käytetyistä kuiduista on vain noin puoli prosenttia¹⁰⁰. Puuvillan kohdalla kierrätyskuidun osuudeksi arvioitiin noin prosentti ja villan kohdalla noin kuusi prosenttia.

Euroopan ympäristöviraston raportti vuodelta 2018 luokittelee kiertotaloutta tekstiiliteollisuudessa edistävät toimet viiteen kategoriaan: Ensinnäkin raaka-aineissa tulisi päästä kestävästi tuotettuihin raaka-aineisiin, mikä tarkoittaa esimerkiksi ekologisempaa luonnonkuitujen tuotantoa ja haitallisten kemikaalien käytön välttämistä. Toisekseen vaatteiden suunnittelussa tulisi huomioida, että vaatteet suunnitellaan sekä rakenteellisesti että

95 Ellen MacArthur Foundation, 2017, A New Textiles Economy: Redesigning Fashions' Future, s. 44, saatavilla osoitteessa: <https://ellenmacarthurfoundation.org/a-new-textiles-economy>

96 McKinsey, 2021, State of Fashion 2022, s. 19, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/state%20of%20fashion/2022/the-state-of-fashion-2022.pdf>

97 Ellen MacArthur Foundation, 2017, A New Textiles Economy: Redesigning Fashions' Future, s. 20, saatavilla osoitteessa: <https://ellenmacarthurfoundation.org/a-new-textiles-economy>

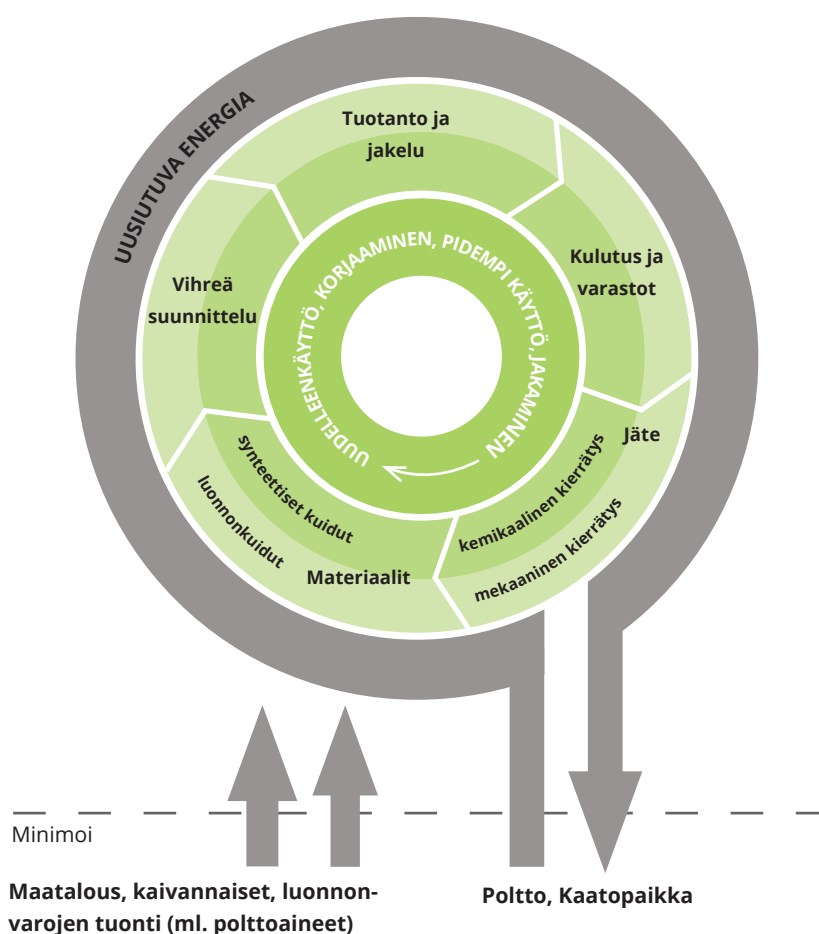
98 Optoro, 2020, Fashion has a waste problem. These companies want to fix it, <https://www.optoro.com/press/fashion-has-a-waste-problem-these-companies-want-to-fix-it/> (viitattu 27.12.2021)

99 Reverse Resources, 2017, The Undiscovered Business Potential of Production Leftovers within Global Fashion Supply Chains: Creating a Digitally Enhanced Circular Economy, s. 6, saatavilla osoitteessa: <https://reverseresources.net/about/white-paper>

100 Textile Exchange, 2021, Preferred Fiber & Materials: Market Report 2021, s. 10, saatavilla verkossa: https://textileexchange.org/wp-content/uploads/2021/08/Textile-Exchange_PREFERRED-Fiber-and-Materials-Market-Report_2021.pdf

tyyllisestä pitkäkestoiseksi, minkä lisäksi tulisi huomioida myös kierrätettävyys. Kolmanneksi itse tuotannon tulisi olla kestävä, mihin voidaan päästä esimerkiksi parantamalla energiatehokkuutta, vähentämällä luonnonvarojen käyttöä, siirtymällä uusiutuvaan energiaan sekä pienentämällä jätteeksi päätyvän hävikkimateriaalin määrää. Neljäntenä kategoriana esitetään kestävä käyttö, mikä tarkoittaa sitä, että tuotettuja vaatteita käytetään enemmän esimerkiksi edistämällä vaatteiden kierrätystä uuteen käyttöön ja lainapalveluiden laajempaa käyttöä. Viimeisenä kategoriana on käytettyjen vaatteiden kerääminen ja kierrätys materiaalina.¹⁰¹

KUVA 4: Kiertotalous vaate- ja tekstiiliteollisuudessa

Kiertotalous tarkoittaa niin sanotun lineaarisen talouden hylkäämistä ja pyrkimistä suljettuun kiertoon, jossa neitseellisten luonnonvarojen käyttö ja syntyvien jätteiden tai päästöjen määrä minimoidaan tai saadaan nollaan. (European Environment Agency, 2019, Textiles and the environment in a circular economy, s. 4, saatavilla osoitteessa: <https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-wmge/products/etc-reports/textiles-and-the-environment-in-a-circular-economy>)

¹⁰¹ European Environment Agency, 2019, Textiles and the environment in a circular economy, s. 30–44, saatavilla osoitteessa: <https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-wmge/products/etc-reports/textiles-and-the-environment-in-a-circular-economy>

McKinseyn raportin mukaan kiertotalouden edistäminen valmiiden vaatteiden tasolla vaatii kolmen haasteen ratkaisemista. Ensinnäkin tuotteet ja niissä käytetyt materiaalit tulisi suunnitella helposti kierrätettäviksi. Toisekseen logistiikan pitäisi kuluttajan päässä toimia molempiin suuntiin, eli valmistaja tai tämän valtuuttama taho ottaisi vastaan tai jopa ostaisi takaisin käytetyt tuotteet asiakkailta, jolloin ne voitaisiin myydä käytettyinä uuteen käyttöön. Kolmanneksi varsinkin vanhempien kuluttajien ennakoluuloja esimerkiksi käytettyihin vaatteisiin liittyen pitäisi murtaa.¹⁰²

Suomessa tekstiilialan kiertotaloutta on edistetty muun muassa VTT:n Telaketju-hankkeessa, jossa tunnistettiin kiertotalouden edistämisen esteitä vaatteiden elinkaaren eri vaiheissa. Tuotannossa esteenä pidettiin muun muassa sitä, etteivät politiikka ja markkinat tarjoa riittäviä kannustimia kestäväan tuotantoon, vaikka teknisiä ratkaisuja on jo saatavilla. Vähittäiskaupan ja kuluttajien kohdalla nostettiin esiin muun muassa korjauspalveluiden huono saatavuus ja haasteet käytettyjen vaatteiden löytämisessä sekä niiden kuntoon ja hygieniaan liittyvät huolet. Käytön jälkeisessä vaiheessa kiertotalouden hidas-teenä nähtiin se, etteivät vaatteiden kierrättämiseen liittyvät teknologiset ratkaisut ole taloudellisesti houkuttelevia, vaikka määrät ovatkin suuria.¹⁰³

Telaketju-hankkeessa on myös arvioitu tekstiilikierrätyksen haasteita ja ympäristövaikutusten arviointiin käytettäviä työkaluja. Kuluttajille tehdyn kyselytutkimuksen perusteella suomalaisten enemmistö odottaa, että kierrätyskuidusta valmistetun vaatteiden tulisi olla saman hintainen tai edullisempi kuin vastaavan, uudesta raaka-aineesta valmistetun tuotteen. Kierrätyskuituihin perustuvan vaatteiden hankinnassa laatua, helppokäyttöisyyttä, hintaa ja mukavuutta pidetään selvästi tärkeämpänä kriteerinä kuin ympäristöystävällisyyttä, vastuullisuutta tai imagosyytä.¹⁰⁴

Telaketju-hankkeessa kehitettiin kiertotalousmalleja myös yhdessä tekstiili- ja kierrätysalan toimijoiden kanssa. Esimerkiksi kierrätystekstiiliyritys Pure Waste kehitti ja testasi konseptia, jossa asiakas saa arkivaatetuksensa vuokrapalveluna. Yhdessä hankkeessa etsittiin taas käytännön ratkaisuja siihen, miten työvaatteissa oleva työnantajan logo olisi helppo vaihtaa toiseen vaatteiden vuokraustoiminnan mahdollistamiseksi.¹⁰⁵

Kiertotalouteen siirtyminen voi vähentää raaka-aineiden tuotannosta aiheutuvia tai niiden saatavuuteen liittyviä riskejä, mutta se ei poista kaikkia pikamuotiin liittyviä ongelmia. Systemimuutoksen sisältävään kattavaan kiertotalouteen siirtymiseen on kuitenkin vielä

102 McKinsey, 2021, State of Fashion 2021, s. 66–68, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Retail/Our%20Insights/State%20of%20fashion/2021/The-State-of-Fashion-2021-vF.pdf>

103 VTT, 2021, Telaketju – Business from Circularity of Textiles, s. 103–111, saatavilla osoitteessa: https://cris.vtt.fi/ws/portalfiles/portal/52366217/Telaketju2_FinalReport_Public.pdf

104 VTT, 2021, Telaketju – Business from Circularity of Textiles, s. 24, saatavilla osoitteessa: https://cris.vtt.fi/ws/portalfiles/portal/52366217/Telaketju2_FinalReport_Public.pdf

105 VTT, 2021, Telaketju – Business from Circularity of Textiles, s. 17–18, saatavilla osoitteessa: https://cris.vtt.fi/ws/portalfiles/portal/52366217/Telaketju2_FinalReport_Public.pdf

paljon matkaa. On arvioitu, että vaate- ja tekstiilialan kiertotaloustoimet ovat toistaiseksi painottuneet nykyisen järjestelmän optimointiin eikä rakenteiden muuttamiseen¹⁰⁶.

Toistaiseksi on vaikea arvioida, miten kiertotalousratkaisujen yleistymisen vaikuttaa alan tuotannon rakenteisiin ja sitä kautta niihin Bangladeshin kaltaisiin kehittyviin talouksiin, joissa vaate- ja tekstiiliteollisuus on nykyisellään merkittävät työllistäjät. Jos vaatteita huolletaan aiempaa enemmän tai kierrätetään vaatteina esimerkiksi vuokra- ja jälleenmyyntipalveluiden kautta, kiertotalous voi tarkoittaa vaate- ja tekstiiliteollisuuden arvoketjujen palautumista lähemmäs kuluttajia. Toisaalta taas siltä osin kuin käytettyjä vaatteita kierrätetään uusiksi tekstiilikuiduiksi, keskeinen kysymys on työvoiman ja logistiikan hinta ja tarve. Käytettyjä vaatteita on jo vanhastaan kuljetettu muun muassa Intiaan, Pakistaniin ja moniin Afrikan maihin¹⁰⁷, joten logistiikka ei liene este sille, että käytetyt tekstiilit kulkevat jossain määrin jatkossakin edullisen työvoiman maihin, joissa niistä valmistettaisiin uusia tuotteita. Toisaalta automatisaation ja robotisaation kehitys voi vähentää edullisen työvoiman saatavuuden merkitystä vaate- ja tekstiiliteollisuuden tuotantoketjuissa huomattavastikin jo 2020-luvun aikana¹⁰⁸.

3.2 Tekstiilikuitujen kierto ja käyttö teollisuudessa

Globaalisti vaate- ja tekstiiliteollisuuden tarpeisiin tuotetaan vuosittain yli sata miljoonaa tonnia erilaisia kuituja, mikä on lähes kaksi kertaa enemmän kuin vuosituhatton alussa ja tarkoittaa noin 14 kilogrammaa jokaista maailman ihmistä kohden. Käytetyimmät materiaalit ovat polyester (52 prosenttia volyymista) ja puuvilla (24 prosenttia volyymista). Tuotettujen tekstiilikuitujen kokonaismäästä vain noin kahdeksan prosenttia on kierrätettyä. Nämä kierrätyskuidut tulevat yli 90-prosenttisesti tekstiilialan ulkopuolelta, enimmäkseen käytetyistä PET-muovipulloista, eli vaatteissa käytettyjen materiaalien kierto uusiksi vaatteiksi on vielä hyvin kehittymätöntä.¹⁰⁹

Marraskuussa 2021 julkaistu Scaling Circularity -raportti arvioi, että jo käytössä oleva teknologia¹¹⁰ riittäisi siirtämään vaate- ja tekstiiliteollisuuden käytettyjen materiaalien osalta 80-prosenttisesti kiertotalouteen. Tästä 75 prosenttiyksikköä toteutuisi lisäämällä tekstii-

106 Drift, 2018, The transition to good fashion, saatavilla osoitteessa: https://drift.eur.nl/wp-content/uploads/2018/11/FINAL_report.pdf

107 Nordic Council of Ministers, 2016, Exports of Nordic Used Textiles: Fate, benefits and impacts, s. 48, saatavilla osoitteessa: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1057017/FULLTEXT03.pdf>

108 McKinsey, 2018, Is apparel manufacturing coming home?, saatavilla osoitteessa: https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/is%20apparel%20manufacturing%20coming%20home/is-apparel-manufacturing-coming-home_vf.pdf

109 Textile Exchange, 2021, Preferred Fiber & Materials: Market Report 2021, s. 4 ja s. 8, saatavilla verkossa: https://textileexchange.org/wp-content/uploads/2021/08/Textile-Exchange_PREFERRED-Fiber-and-Materials-Market-Report_2021.pdf

110 Raportti nostaa tärkeimmiksi menetelmiksi muun muassa puuvilla- ja viskoosikuitujen mekaanisen kierrätyksen sekä lämpöön tai kemikaaleihin perustuvat menetelmät esimerkiksi polyesterin, nailonin ja sellumateriaalien kierrättämiseksi.

lien kierrätystä tekstiileiksi ja loput viisi prosenttia hyödyntämällä muiden teollisuudenalojen materiaalivirtoja. Tämä edellyttäisi, että käytöstä poistuvista vaatteista pitäisi saada globaalisti kerättyä erikseen 80 prosenttia nykyisen 25 prosentin sijaan.¹¹¹

Raportin mukaan vaikka kierrätysprosessit vaativat nekin energiaa ja luonnonvaroja, ovat ne esimerkiksi puuvillan ja polyesterin kohdalla vähemmän ympäristöä kuormittavia ja edullisempia kuin neitseelliset raaka-aineet. Kustannustehokkuuden saavuttaminen edellyttää kuitenkin suuria investointeja. Niiden osalta raportti tunnistaa muna vai kana -ongelman: tuottajat eivät uskalla investoida tarvittavaan laitteistoon, kun kierrätysmateriaalin riittävä saatavuus on epävarmaa, ja vastaavasti investointeja keräyslogistiikkaan jarruttaa epävarmuus siitä, kuinka paljon kerätyille tekstiileille on kysyntää. Ratkaisuksi esitetään yritysten välistä niin sanottua esikilpailullista yhteistyötä, johon voi kuulua käytön jälkeisen kierrätysinfrastruktuurin kehittämisen lisäksi esimerkiksi yhteisten kierrätysmateriaaleista kertovien pakkausmerkintöjen käyttöönottoa. Esikilpailullista yhteistyötä tekstiilien paikallisessa kierrätyksessä on pilotoitu Bangladeshissa, ja tätä hanketta käsitellään tarkemmin tämän raportin luvussa 5.2.¹¹²

Kiertotalouteen liittyvissä visioissa on huomioitava myös se, että kilpailu kierrätetyistä raaka-aineista kovenee, kun kiertotalouteen siirrytään myös muilla toimialoilla. Esimerkiksi vaate- ja tekstiilikuitumarkkinoita käsittelevä raportti vuodelta 2021 arvioi, että alan ylivoimaisesti tärkeimmän kierrätyskuidun lähteen, käytettyjen muovipullojen polyesterin, saatavuus voi heikentyä, kun virvoitusjuomateollisuus pyrkii hyödyntämään muovipullojen materiaalin uusien pullojen raaka-aineena. Tästä syystä raportti korostaa tarvetta pyrkiä kiertotalouteen, jossa käytetyt tekstiilit pystytään kierrättämään uusina tekstiileinä ilman riippuvuutta muiden toimialojen materiaalivirroista.¹¹³

Vastuullista liiketoimintaa edistävä Changing Markets -säätö kritisoikin vuonna 2021 julkaistussa raportissaan vaatebrändejä öljyperäisten synteettisten kuitujen runsaasta käytöstä ja siihen liittyvästä viherpesusta. Raportin mukaan yritykset nojaavat ympäristövaikutuksensa pienentämisessä liikaa muun muassa käytettyjen muovipullojen käyttöön, eikä niillä ole kunnollisia suunnitelmia tekstiilikuitujen kierrättämisestä. Se nosti esiin muun muassa huonosti perustellut väitteet tuotteiden kierrätettävyydestä silloin, kun yrityksellä ei ollut käytössään käytettyjen tuotteiden vastaanottoon liittyvää palvelua. Raport-

111 Global Fashion Agenda, 2021, Scaling Circularity, s. 18, saatavilla osoitteessa: <https://www.globalfashionagenda.com/fashion-can-become-80-circular-through-pre-competitive-collaboration-to-scale-textile-recycling/>

112 Global Fashion Agenda, 2021, Scaling Circularity, s. 19–20 ja s. 30–31, saatavilla osoitteessa: <https://www.globalfashionagenda.com/fashion-can-become-80-circular-through-pre-competitive-collaboration-to-scale-textile-recycling/>; kiertotalouden rahoituksen haasteita käsittelee kattavammin Chatham House, 2021, Financing an inclusive circular economy, saatavilla osoitteessa: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-07/2021-07-16-inclusive-circular-economy-schroder-raes.pdf>

113 Textile Exchange, 2021, Preferred Fiber & Materials: Market Report 2021, s. 73, saatavilla verkossa: https://textileexchange.org/wp-content/uploads/2021/08/Textile-Exchange_PREFERRED-Fiber-and-Materials-Market-Report_2021.pdf

tin mukaan kestäviin materiaaleihin liittyvät markkinointiväitteet ja -termit olivat usein puuttellisesti määriteltyjä ja perusteltuja.¹¹⁴

Polyesterin ohella myös toisen nykyään suosituksen raaka-aineen eli puuvillan käytön kohdalla voi tulla eteen ainakin jaksottaisia haasteita. Vuonna 2021 julkaistun arvion mukaan neljään maailman johtavasta kuudesta puuvillan tuotantomaasta kohdistuu korkeita tai erittäin korkeita riskejä muun muassa kuivuuden, tulvien tai maastopalojen muodossa¹¹⁵.

Vaate- ja tekstiiliteollisuudessa onkin nähty tarvetta kokonaan uudenlaisten kuitujen kehittämiseksi. Osa alan kiertotalousvisiosta on siirtyminen esimerkiksi fossiilisiin polttoaineisiin perustuvasta polyesteristä ja runsaasti maata, vettä ja kemikaaleja vaativasta puuvillasta muun muassa biosynteettisiin eli keinotekoisesti valmistettuihin luonnonkuituihin tai selluloosapohjaisiin materiaaleihin¹¹⁶. Esimerkiksi VTT:llä on kehitetty sienirihmaston valmistamaa nahkamaista materiaalia¹¹⁷. Suomalainen Infinited Fiber puolestaan kehittää puuvillajätteestä ja selluloosasivuvirroista Infinna-tekstiilikuitua menetelmällä, jota tarjotaan lisenssillä myös muiden käyttöön¹¹⁸. Vuonna 2024 käyttöön otettavan tehtaan arvioidaan tuottavan vuosittain 30 000 tonnia Infinna-kuitua, mikä vastaa määränä noin 100 miljoonassa T-paidassa olevia tekstiilikuituja¹¹⁹. Toinen kotimainen startup-yritys Spinova tuottaa tekstiiliteollisuuden tarpeeseen kuitua paperisellusta ja nahkajätteestä¹²⁰. Spinnovan ensimmäisen tehtaan on määrä valmistua Jyväskylään vuoden 2022 loppuun mennessä¹²¹.

Suomessa kehitetään myös ratkaisuja tekstiilien kierrätykseen. Lounais-Suomen jätehuolto käynnisti Paimiossa marraskuussa 2021 laitoksen, jossa valmistetaan kuluttajien poistotekstiileistä materiaaleittain lajiteltua kierrätyskuituraaka-ainetta. Samassa yhteydessä toimii myös Resterin käsittelylaitos, jossa käsitellään yrityksissä syntyviä poistoteks-

114 Changing Markets, 2021, Synthetics Anonymous, Fashion brands' addiction to fossil fuels, saatavilla osoitteessa: http://changingmarkets.org/wp-content/uploads/2021/07/SyntheticsAnonymous_FinalWeb.pdf

115 Cotton 2040, 2021, Physical Climate Risk for Global Cotton Production, saatavilla osoitteessa: <http://www.acclimatise.uk.com/wp-content/uploads/2021/06/Cotton2040-GARepor-FullReport-highres.pdf>

116 Fab-lehti, 2021, Materiaalien mullistus – tunnetko jo nämä tulevaisuuden ihmeelliset biotekstiilit?, <https://www.fab-lehti.fi/biotekstiilit/> (viitattu 27.12.2021)

117 VTT, 2019, VTT kehittää sienistä korvaajaa nahalle – tavoitteena teollinen tuotanto, <https://www.vttresearch.com/fi/uutiset-ja-tarinat/vtt-kehittaa-sienista-korvaajaa-nahalle-tavoitteena-teollinen-tuotanto> (viitattu 27.12.2021)

118 Sitra, 2021, Infinited Fiber synnyttää tekstiilikuidun uudelleen: "Tekstiilialan murroksen näkee ja tuntee", <https://www.sitra.fi/caset/infinited-fiber-synnyttaa-tekstiilikuidun-uudelleen-tekstiilialan-murroksen-nakee-ja-tuntee/> (viitattu 20.1.2022)

119 Infinited Fiber, 2021, AFRY chosen as main engineering partner for Infinited's flagship plant, <https://infinitedfiber.com/2021/12/15/afry-chosen-as-main-engineering-partner-for-infiniteds-flagship-plant/> (viitattu 20.1.2022)

120 Sitra, 2021, Spinova tekee tekstiilikuitua sellusta: "Olemme maailman ainoa yritys, joka valmistaa tekstiilikuitua ilman haitallisia kemikaaleja", <https://www.sitra.fi/caset/spinova-tekee-tekstiilikuitua-sellusta-olemme-maailman-ainoa-yritys-joka-valmistaa-tekstiilikuitua-ilman-haitallisia-kemikaaleja/> (viitattu 20.1.2022)

121 Spinova, 2021, Spinnovan ja Suzanon tehdashanke etenee Jyväskylässä suunnitellusti, <https://news.cision.com/fi/spinova/r/spinnovan-ja-suzanon-tehdashanke-etenee-jyvaskylassa-suunnitellusti,c3464340> (viitattu 20.1.2022)

tiilejä ja sivuvirtoja ja valmistetaan niistä uusiokuitua kotimaisen tekstiili- ja rakennusteollisuuden käyttöön. Lounais-Suomen Jätehuollon on myös määrä avata poistotekstiilin jalostuslaitos Turussa vuonna 2025.¹²²

Materiaalien kiertoon liittyvien toimien kanssa ei tule myöskään unohtaa isoa kuvaa. Esimerkiksi konsulttiyhtiö Quantis arvioi vuonna 2018, että uusiutuvan energian käyttöön ja energiatehokkuuden parantamiseen tähtäävät toimet vähentävät tekstiilialan kasvi-huonekaasupäästöjä ja muuta ympäristökuormitusta tehokkaammin kuin pelkkä kuitujen kierrätyksen lisäys¹²³. Kuten luvun kolme alussa todettiin, kiertotalous tulee mieltää laajemmaksi kestävyys siirtymäksi pelkän kierrätyksen sijaan.

122 Sitra, 2021, Rester on Suomen ensimmäinen suuren mittakaavan tekstiilinkierrätyslaitos: "Haluamme mullistaa teollisuuden tekstiilien raaka-aineet", <https://www.sitra.fi/caset/rester-on-suomen-ensimmainen-suuren-mittakaavan-tekstiilinkierratyslaitos-haluamme-mullistaa-teollisuuden-tekstiilien-raaka-aineet/> (viitattu 20.1.2022); STJM, 2022, Kuluttajapoistotekstiilit maanlaajuisesti uudelleenkäyttöön ja kierrätykseen ensimmäiseksi Suomessa, <https://www.stjm.fi/uutiset/kuluttajapoistotekstiilit-maanlaajuisesti-uudelleen kayttoon-ja-kierratykseen/> (viitattu 20.1.2022)

123 Quantis, 2018, Measuring Fashion: Environmental Impact of the Global Apparel and Footwear Industries Study, s. 38–40, saatavilla osoitteessa: https://quantis-intl.com/wp-content/uploads/2018/03/measuringfashion_globalimpactstudy_full-report_quantis_cwf_2018a.pdf

Esimerkkejä kiertotaloudesta suomalaisissa yrityksissä

Emmy¹²⁴

Emmy on vuonna 2015 perustettu second hand -merkkivaatteiden verkkokauppa. Se eroaa käytetyn tavaran verkkokaupoista siinä, että Emmy arvioi tuotteiden laadun, hinnoittelee ne sekä hoitaa kaupankäynnin ja toimituksen ostajan kanssa. Myyntihinta jaetaan myyjän ja Emmyn kesken.

Verkkokaupan kautta on vuodesta 2015 lähtien myyty yhteensä yli miljoona tuotetta. Noin viidenneksen tuotteista jää myymättä, ja ne lahjoitetaan pääosin hyväntekeväisyyteen, joskin lisämaksusta tuotteet voidaan palauttaa myös takaisin myyjälle.

Emmy tekee yhteistyötä myös vaatebrändien kanssa. Emmy myy NOSH:in tuotteita, jotka ovat käyttökelpoisia, mutta eivät täytä NOSH:in laatuvaatimuksia. Tästä saadut tuotot lahjoitetaan hyväntekeväisyyteen. Emmy on ollut myös mukana lanseeraamassa Reiman kanssa Reima Rescue -palvelua, jossa Reiman asiakkaat voivat käydä kauppaa käytetyillä lastenvaatteilla.

Finlayson¹²⁵

Finlayson on vuonna 1820 perustettu yritys, joka tuottaa muun muassa kodintekstiilejä. Yritys on ottanut käyttöön monia kiertotalouteen perustuvia malleja osaksi liiketoimintaansa. Perinteisten materiaalien ja erityisesti tavallisen puuvillan arvioidaan aiheuttavan suuren osan yrityksen päästöistä, joten niitä on pyritty korvaamaan muun muassa luomupuuvillalla sekä erilaisilla kierrätysmateriaaleilla kuten käytetyillä muovipulloilla ja tuotannon ylijäämämateriaaleilla.

Kierrätysmateriaalien käytön haasteina on tunnistettu saatavuus ja kierrätyskuidun neitseellisestä raaka-aineesta poikkeavat ominaisuudet, jotka vaativat tutkimus- ja kehitystyötä. Merkittävä ongelma on myös se, ettei kierrätysmateriaalin keräämiseen tuotannon sivuvirroista tai käytön jälkeen asiakkailta ole vielä olemassa vakiintuneita rakenteita.

Finlayson kerää myös kuluttajien vanhoja pussilakanoita ja farkkuja lahjakortteja vastaan. Kerätty materiaali kierrätetään uusiokäyttöön teollisuudessa, osa käytetään raaka-ai-

124 Emmy, Timo Huhtamäki, haastattelu 5.1.2022; Emmyn verkkosivut, <https://store.emmy.fi/> (viitattu 3.1.2022); Sitra, 2021, Emmy tekee vaatteiden kierrosta helppoa: "On tärkeää, että laadukas tuote säilyy käytössä mahdollisimman pitkään", <https://www.sitra.fi/caset/emmy-tekee-vaatteiden-kierrosta-helppoa-on-tarkeaa-etta-laadukas-tuote-sailyy-kaytossa-mahdollisimman-pitkaan/> (viitattu 3.1.2022)

125 Finlayson, 2021, Vastuullisuuskatsaus, saatavilla osoitteessa: https://issuu.com/finlaysonoy/docs/finlayson_vastuullisuuskatsaus_2020_issuu; Finlayson, Miia Silvasti, sähköposti 12.1.2022; Finlaysonin verkkosivut, <https://www.finlayson.fi/blogs/finlayson/tagged/ymparisto-ja-hiilijalanjalki> (viitattu 4.1.2022)

neena Finlaysonin räsymattojen ja pyyhkeiden valmistamisessa. Vuonna 2020 kuluttajilta kerätyn materiaalin määrä oli 48 tonnia. Vuoteen 2025 mennessä käytettyjen tuotteiden vastaanotto on määrä laajentaa kaikkiin Finlaysonin tekstiilituotteisiin.

Image Wear¹²⁶

Image Wear on valmistanut työvaatteita vuodesta 1959 lähtien. Sen tuotteissa ei toistaiseksi ole käytetty kierrätysmateriaaleja, koska työkäytössä ja teollisessa pesussa riittävän kestäviä kankaita ei ole yrityksen mukaan ollut riittävästi saatavilla. Yritys pyrkii kuitenkin edistämään käytettyjen tuotteidensa uudelleenkäyttöä ja kierrättämistä.

Asiakkaiden käytöstä poistettavia tekstiilejä otetaan vastaan Tampereella. Hyväkuntoiset, logottomat tuotteet myydään erillisessä käytettyjen työvaatteiden verkkokaupassa. Elin-kaarensa lopussa olevat tuotteet voidaan kierrättää joko kierrätysmateriaaleista vaatteita ja asusteita valmistavan Globe Hopen raaka-aineiksi tai yrityksen omaan Kierre-komposiittituotevalikoimaan, johon kuuluu muun muassa poistotekstiileistä ja kierrätysmuovista valmistettuja kalusteita, lautoja ja kukkalaatikoita. Tavoitteena on, että käytöstä poistettavien tuotteiden kierrätysaste saataisiin 30 prosenttiin vuonna 2022 ja 70 prosenttiin vuonna 2025.

Uudelleenkäyttöä Image Wear pyrkii edistämään myös Aarre-palvelulla, jossa hyväkuntoiset työvaatteet kiertävät työpaikoilla työntekijältä toiselle. Käytetyt ja pestyt työvaatteet palautetaan Image Wearille, jolta ne voidaan tilata takaisin käyttöön, kun tarvetta jälleen ilmenee. Tarjolla on myös Työvaatelainaamo-palvelu, jossa asiakas vuokraa tarvitsemansa työvaatteet Image Wearin perusmallistosta haluamakseen ajaksi, jonka jälkeen ne palautuvat pesulan kautta varastolle ja seuraavalle asiakkaalle vuokrattavaksi.

Uhana Design¹²⁷

Uhana on suomalainen vuonna 2012 perustettu vaate- ja koruvalmistaja, jonka tuotteita valmistetaan Suomen lisäksi muun muassa Baltian maissa ja Portugalissa. Materiaalivalinnoissa on pyritty suuntaamaan muun muassa luomupuuvillaan ja kierrätyskuituihin. Vaatteissa kierrätysmateriaalien osuus on noin 4,5 prosenttia. Haasteena on ollut muun muassa se, että ne eivät laadullisesti vastaa neitseellistä materiaalia eivätkä kestä käytössä yhtä pitkään.

¹²⁶ Image Wear, Kati Tukiainen, sähköposti 7.1.2022; Image Wear, 2021, Vastuullisuusraportti 2020, saatavilla osoitteessa: <http://kuvapankki.imagewear.eu/products/Kuvat/Vastuullisuusraportti%202020.pdf>; Image Wearin verkkosivut, <https://www.imagewear.fi/kiertotalous/> (viitattu 4.1.2022)

¹²⁷ Uhana, 2021, Vastuullisuusraportti 2020, saatavilla verkossa: <https://uhanadesign.com/app/uploads/2021/09/2020-VASTUULLISUUSRAPORTTI.pdf>; Uhana, Pipsa Kämäräinen, haastattelu 25.10.2021; Uhana, Pipsa Kämäräinen, sähköposti 14.1.2022; Uhana Dreams verkkosivut, <https://uhanadreams.com/> (viitattu 17.1.2022)

Uhana käynnisti vuonna 2020 Uhana Dreams -vaatevuokrauspalvelun, jonka tavoitteena on tarjota asiakkaille uudenlaisia kuluttamismahdollisuuksia ja erityisiä vaatteita erityisiin tilanteisiin. Pelkän vuokraamisen lisäksi palvelu antaa myös mahdollisuuden testata kiinnostavia tuotteita etukäteen, jolloin myyntihinnasta saa alennuksen.

Vuokrauspalvelun osuus Uhanan liikevaihdosta on vielä toistaiseksi suhteellisen pieni, mutta sen tulevaisuuden potentiaali nähdään yrityksessä suurena. Koronapandemian vuoksi vuokrauspalvelun markkinointiin ei ole vielä panostettu suuresti, mutta asiakasmäärän kasvu on antanut yritykselle signaalin palvelun kiinnostavuudesta. Kokoon-tumis-rajoitusten keventyminen alkukesän 2021 juhlien aikana näkyi selvänä piikkinä vuokrausmäärissä.

Varusteleka¹²⁸

Varusteleka perustettiin vuonna 2003 armeijan ylijäämävaatteiden ja -varusteiden kaupapaikaksi. Vuonna 2017 käynnistetyssä Kierto-ohjelmassa asiakkaat voivat palauttaa vähälle käytölle jääneitä tuotteita uudelleen myytäviksi. Järjestely kannustaa myös pitämään huolta tuotteista, sillä hyväkuntoisesta palautustuotteesta voi saada takaisin jopa puolet alkuperäisestä hinnasta.

Toiminta noin nelinkertaistui vuodesta 2019 vuoteen 2021, mutta on vielä alle prosentin liikevaihdosta. Kierto-mahdollisuutta on tuotu enemmän esiin markkinoinnissa, ja Varustelekan tarkoituksena on jatkaa sen kehittämistä ja tutkia sen vaikuttavuutta. Esimerkiksi yrityksen myynnin kansainvälistymisen kannalta on selvitettävä, kuinka paljon logistiikka syö käyttöiän pidentämisellä saavutettavaa ilmastohyötyä.

Varustelekan omissa Särmä-tuotteissa käytetään muun muassa kierrätettyä polyesteriä ja villaa. Jämä-tuotemerkin alla myydään puolestaan ylijäämätekstiileistä kokeiluluontoisesti ja pieninä erinä valmistettuja tuotteita. Kierrätysmateriaalien käytössä haasteina ovat hinta ja saatavuus sekä se, että ominaisuuksien varmistaminen edellyttää testausta ja hidastaa käyttöönottoa. Vuonna 2020 Varusteleka teetätti 76 031 kiloa tekstiilituotteita ja niissä käytettyjen kierrätyskuitujen määrä oli 8 072 kiloa eli noin 11 prosenttia.

¹²⁸ Sitra, 2021, Varusteleka ostaa käytetyt tavarat takaisin myyntiin: "Koulutamme asiakkaitamme kuluttajista käyttäjiksi", <https://www.sitra.fi/caset/varusteleka-ostaa-kaytetyt-tavarat-takaisin-myyntiin-koulutamme-asiakkaitamme-kuluttajista-kayttajiksi/> (viitattu 3.1.2022); Varusteleka, 2020, Operaatio Epäeettisyysohjelma 2019–2021: Hiilijalanjäljestä, <https://www.varusteleka.fi/fi/article/operatio-epaeettisyysohjelma-2019-2021-hiilijalanjaljesta/65163> (viitattu 4.1.2022); Varustelekan verkkosivut, <https://www.varusteleka.fi/fi/page/yritysesittely/19791> (viitattu 3.1.2022); Varusteleka, Minja Orava, sähköposti 11.1.2022

4. Oikeudenmukainen siirtymä

Vaate- ja tekstiiliteollisuudessa tarvittava ekologinen siirtymä aiheuttaa laajoja heijastevai-
kutuksia tuotantomaiden yhteiskuntaan. Viimeisen noin kymmenen vuoden aikana oikeu-
denmukaisesta siirtymästä (engl. just transition) on tullut nopeasti yleistynyt viitekehys
ilmastotoimille. Käsite on kuitenkin ollut käytössä jo ainakin 1990-luvun puolivälistä lähtien
ja sen juuret ovat jäljitettävissä vähintään 1980-luvulle yhdysvaltalaisen ammattiyhdistys-
liikkeen ja ympäristöjärjestöjen väliseen yhteistyöhön.¹²⁹ Sitten oikeudenmukainen
siirtymä on alettu ymmärtää laajemmin suunnitelmalliseksi lähestymistavaksi ekologisesti
ja sosiaalisesti kestävään siirtymään.¹³⁰

Oikeudenmukaisessa siirtymässä yhdistyvät kestävän kehityksen¹³¹ ja ihmisarvoisen työn¹³²
agendat: hallitsematon ilmastonmuutos uhkaa kestävän kehityksen tavoitteiden saavutta-
mista, kun taas oikeudenmukainen siirtymä on hallittu prosessi, joka edistää ihmisarvoista
työtä ja sosiaalista inklusiota ja vähentää köyhyyttä. Sekä kestävän kehityksen että ihmis-
arvoisen työn agendojen keskiössä ovat ihmisoikeudet. Lisäksi yksi kestävän kehityksen
perusperiaatteista on, että ketään ei jätetä kehityksessä jälkeen¹³³. Tämä ohjaa kiinnittä-
mään siirtymätilanteissa erityistä huomiota haavoittuvassa ja heikoimmassa asemassa
oleviin ryhmiin ja heidän oikeuksiensa toteutumiseen.¹³⁴

Keskeinen oikeudenmukaisen siirtymän mahdollistava työkalu on työmarkkinaosapuolten
ja muiden sidosryhmien välinen vuoropuhelu. Työmarkkinaosapuolten ja muiden sidosryh-
mien osallistaminen ilmastotoimien suunnitteluun, toteutukseen ja päätöksentekoon lisää
paitsi sitoutumista ilmastotoimiin myös toimenpiteiden yhteiskunnallista hyväksyttävyyt-
tä.¹³⁵

129 Ks. esim. Stevis D., Morena E. ja Krause D., 2019, Reclaiming the role of labour environmentalism in Just Transitions, saatavilla osoitteessa: https://www.researchgate.net/publication/337400201_Introduction_The_genealogy_and_contemporary_politics_of_just_transitions

130 Just Transition Centre, 2017, Just Transition: A Report for the OECD, saatavilla osoitteessa: <https://www.oecd.org/environment/cc/g20-climate/collapsecontents/Just-Transition-Centre-report-just-transition.pdf>

131 Ks. esim. United Nations, The Sustainable Development Agenda, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> (viitattu 3.12.2021)

132 Ks. esim. ILO, Decent work, <https://www.ilo.org/global/topics/decent-work/lang--en/index.htm> (viitattu 3.12.2021)

133 UN, 2017, Leaving No One Behind: Equality and Non-Discrimination at the Heart of Sustainable Development, saatavilla osoitteessa: https://unsceb.org/sites/default/files/imported_files/CEB%20equality%20framework-A4-web-rev3.pdf; ks. myös UNDP, 2018, What does it mean to leave no one behind? A UNDP discussion paper and framework for implementation July 2018, saatavilla osoitteessa: <https://www.undp.org/publications/what-does-it-mean-leave-no-one-behind#modal-publication-download> ja DESA, 2016, Leaving no one behind: the imperative of inclusive development Report on the World Social Situation 2016, saatavilla osoitteessa: <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/full-report.pdf>

134 Ks. lisätietoa esim. <https://kestavakehitys.fi/ketaan-ei-jateta-periaatteen-toteutuminen>

135 Ks. esim. ILO, 2015, Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all, saatavilla osoitteessa: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf ja UNFCCC, 2016, Just Transition of the Workforce, and the Creation of Decent Work and Quality Jobs (Technical Paper), saatavilla osoitteessa: <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Just%20transition.pdf>

Oikeudenmukaisen siirtymän periaatteita ovat kehittäneet erityisesti ammattiyhdistysliikkeen maailmanjärjestö ITUC¹³⁶ ja Kansainvälinen työjärjestö ILO¹³⁷. Myös YK:n ilmastopimuksen sihteeristö on julkaissut työvoiman oikeudenmukaista siirtymää käsittelevän muistion¹³⁸. Vaikka on yleisesti hyväksyttyä, että siirtymässä vähähiiliseen talouteen oikeudenmukaisuutta tulee tarkastella paitsi globaalilla, kansallisella ja paikallisella tasolla myös sektorikohtaisesti ja mikrotasolla sekä eri aikahorisonteissa, hahmotellaan näissä eri periaatelinjauksissa lähinnä ylätason suuntaviivoja valtiollisille oikeudenmukaisen siirtymän edellyttämille politiikkatoimille, jotka tulee toteuttaa vuoropuhelussa työmarkkinaosapuolten kanssa. Esimerkiksi ILO:n toimintaohjeet ohjaavat valtioita ryhtymään ekologisen siirtymän vaatimiin makrotaloudellisiin ja toimialakohtaisiin sekä sosiaali- ja työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin kuten työelämävalmennukseen ja työvoimakoulutukseen. Lisäksi niissä korostetaan työelämän oikeuksien ja työmarkkinavuoropuhelun merkitystä.

Myös YK:n äärimmäisen köyhyyden ja ihmisoikeuksien erikoisraporttija Olivier de Schutter on julkaissut raportin oikeudenmukaisesta siirtymästä. De Schutterin mukaan ihmis-oikeudet huomioiva lähestymistapa oikeudenmukaiseen siirtymään edellyttää muun muassa progressiiviseen verotukseen perustuvaa rahoituspohjaa, työntekijöiden ja yhteisöjen suojaamista siirtymän haitallisilta vaikutuksilta heidän toimeentuloonsa, työntekijöiden ja yhteisöjen osallisuutta kansallisten siirtymien suunnitteluun ja toteutukseen, sekä tavoitteellista yhteiskunnallisen epätasa-arvoisuuden kitkemistä.¹³⁹

Oikeudenmukaisen siirtymän tarpeen tunnustaminen on pisimmällä toimialoilla, joiden ydintoiminta on fossiilisten polttoaineiden tuotantoa tai käyttöä – maailmalla erityisesti hiiliteollisuudessa ja Suomessa turvealalla. Ilmastokriisin ja laajemman ekologisen kestävyyskriisin ratkaiseminen tulee kuitenkin muuttamaan talouden rakenteita huomattavasti pelkkää energiantuotantoa laajemmin. Ekologisen siirtymän sosiaalisille vaikutuksille ovat alttiita myös vaate- ja tekstiiliteollisuuden kaltaiset toimialat, vaikka niiden ympäristöjalanjälki ei ole yhtä suoraviivainen kuin energiantuotannossa. Niin ympäristövaikutusten kuin oikeudenmukaiseen siirtymään liittyvien riskien tunnistaminen voi olla tällaisilla aloilla huomattavasti haastavampaa, kun tuotanto jakautuu pitkiin ja jatkuvasti muuttuviin arvoketjuihin, joiden eri vaiheissa syntyy erilaisia kuormituksia ympäristölle.

136 ITUC, 2010, Resolution on combating climate change through sustainable development and just transition, saatavilla osoitteessa: https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2CO_10_Sustainable_development_and_Climate_Change_03-10-2.pdf. Ks. myös <https://www.ituc-csi.org/just-transition-centre>

137 ILO, 2015, Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all

138 UNFCCC, 2020, Just Transition of the Workforce, and the Creation of Decent Work and Quality Jobs (Technical Paper)

139 YK:n äärimmäisen köyhyyden ja ihmisoikeuksien erikoisraporttija, 2020, Report (UN Doc. A/75/181/Rev.1)

Sekä ajatushautomo Institute for Human Rights and Business IHRB¹⁴⁰ että Finnwatchin syksyllä 2021 julkaisema raportti nostavat oikeudenmukaisen siirtymän tukemisen osaksi yritysten ihmisoikeusperustaista ilmastovastuuta. Yrityksillä on vastuu paitsi päästöjensä vähentämisestä, jäljelle jäävien päästöjen kompensatiosta myös siitä, että ilmastotoimia toimeenpannaan YK-periaatteiden¹⁴¹ mukaista ihmisoikeuksia koskevaa asianmukaista huolellisuutta noudattaen. Oikeudenmukaisen siirtymän periaatteet nostavat huolellisuusvelvoiteprosessin keskiöön aineellisten ihmisoikeuksien rinnalle menettelytavalliset oikeudet ja velvollisuudet haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä kohtaan. Laajemman yhteiskunnallisen siirtymän suunnittelussa ja siihen varautumisessa valtioiden rooli on ensisijainen, mutta yritysten tulee tarvittaessa käyttää vaikutusvaltaansa oikeudenmukaisen siirtymän edellytysten parantamiseksi ja pidättäytyttävä vastustamasta siihen tällaisia toimenpiteitä.¹⁴² Oikeudenmukaista siirtymää yritysvastuukysymyksenä käsitellään tarkemmin tämän raportin luvussa kuusi.

5. Siirtymän vaikutukset vaate- ja tekstiiliteollisuudessa

Ekologisen siirtymän vaikutusten hallintaa on tarkasteltu lukuisissa selvityksissä. Melko harva niistä keskittyy nimenomaisesti vaate- ja tekstiiliteollisuuteen, mutta varsinkin oikeudenmukaisen siirtymän periaatteita kiertotalouteen soveltavat raportit ovat hyödyllisiä myös vaate- ja tekstiiliteollisuuden näkökulmasta. Esimerkiksi tutkimuslaitos Chatham Housen julkaisema raportti vuodelta 2020 arvioi, että kiertotalouteen siirtyminen muuttaa työllisyyden rakenteita ja voi tehdä sitä neljällä eri tavalla: uusien työpaikkojen syntyminen, vanhojen työpaikkojen siirtyminen tai lakkaaminen sekä työpaikkojen tai työtehtävien määrittäminen uudelleen¹⁴³. Raportissa hahmotellaan oikeudenmukaisen siirtymän ulottuvuuksien huomioimista siirryttäessä kiertotalouteen (ks. kuva 5).

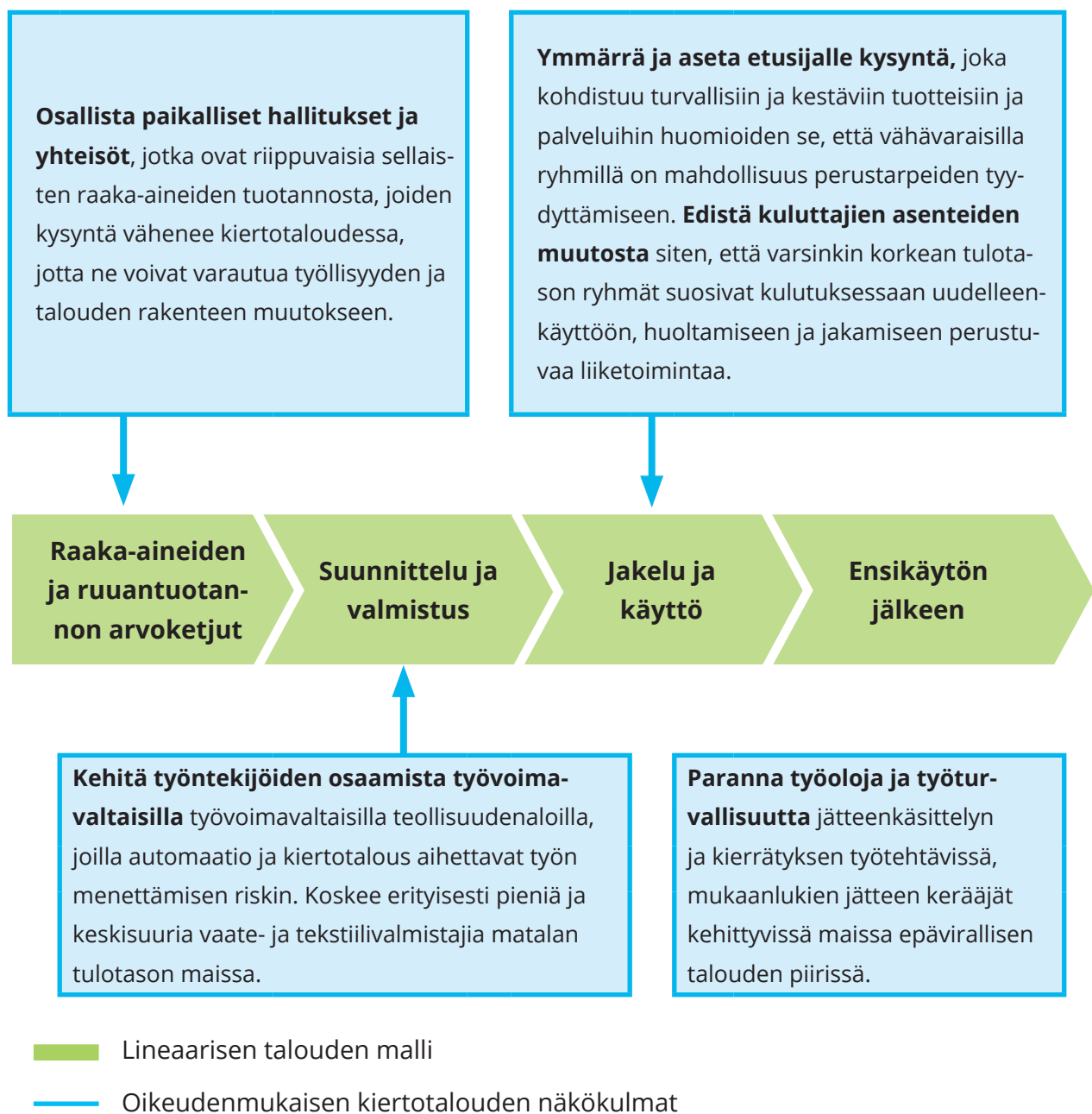
140 IHRB, 2020, Just Transitions for All: Business, Human Rights, and Climate Action, s. 55, saatavilla osoitteessa: https://www.ihrb.org/uploads/reports/Just_Transitions_For_All_-_Business%2C_Human_Rights%2C_and_Climate_Action_-_IHRB_Nov2020.pdf

141 TEM, 2013, Yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet: Yhdistyneiden kansakuntien ”suojele – kunnioita – korjaa” -kehyksen täytäntöönpano, saatavilla osoitteessa: https://tem.fi/documents/1410877/2870803/Yrityksi%C3%A4+ja+ihmisoikeuksia+koskevat+ohjaavat+periaatteet_su.pdf/ba12d115-4b4d-47e8-a94c-af07956a032a/Yrityksi%C3%A4+ja+ihmisoikeuksia+koskevat+ohjaavat+periaatteet_su.pdf

142 Finnwatch, 2021, Yritysten vastuu ilmastosta ja oikeudenmukaisesta siirtymästä, <https://finnwatch.org/fi/julkaisut/oikeudenmukainen-siirtyma> (viitattu 1.12.2021)

143 Schröder, P., 2020, Promoting a Just Transition to an Inclusive Circular Economy, s. 13, Chatham House, saatavilla osoitteessa: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-04-01-inclusive-circular-economy-schroder.pdf>

KUVA 5: Oikeudenmukainen siirtymä kiertotaloudessa

Oikeudenmukainen siirtymä tulee huomioida arvoketjun jokaisessa vaiheessa (Schröder, P., 2020, Promoting a Just Transition to an Inclusive Circular Economy, s. 13, Chatham House, saatavilla osoitteessa: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-04-01-inclusive-circular-economy-schroder.pdf>)

Raportin mukaan oikeudenmukainen siirtymä kiertotalouteen edellyttää viiden näkökulman huomioimista. Ensinnäkin tarvitaan laajaa sidosryhmien osallistamista, sillä kiertotalous muuttaa sitä, miten hyvinvointi jakautuu maiden, yritysten, työntekijöiden ja kuluttajien kesken. Toisekseen ilman oikeudenmukaisen siirtymän tarpeen tunnustamista, kiertotalous ei tuo sosiaalisia hyötyjä kuten terveyden tai työolojen paranemista tai eriarvoisuuden pienenemistä. Kolmanneksi tukimekanismeja tarvitaan erityisesti matala- ja keskituloisissa maissa, jotka ovat riippuvaisia yksittäisistä toimialoista, joista yhtenä esimerkkinä mainitaan tekstiiliteollisuus. Neljänneksi oikeudenmukaisen kiertotalouden periaatteet tulisi huomioida kansainvälisessä kaupassa ja esimerkiksi WTO:n Aid for Trade -ohjelmaa voitaisiin hyödyntää kehittyvien maiden tukemiseen muutoksessa. Viidenneksi kiertotaloussiirtymää tulee koordinoita kansainvälisellä tasolla.¹⁴⁴

Vaate- ja tekstiiliteollisuudessa oikeudenmukaista siirtymää on tarkasteltu melko vähän ja silloinkin rajallisesti. Drift-tutkimuslaitoksen vuonna 2018 julkaiseman raportin mukaan vaate- ja tekstiilialan siirtymä kestävämpään liiketoimintaan tapahtuu kuutta polkua pitkin: tiiviimpi yhteistyö aiempaa lyhyemmissä ja läpinäkyvämmissä arvoketjuissa, työntekijöiden aseman vahvistaminen, tiukempaa lainsäädäntöä muun muassa ympäristövaikutusten pienentämiseksi ja työolojen parantamiseksi, tuotteiden ja tuotannon innovaatiot, ympäristövaikutusten avoin raportointi ja uudet, esimerkiksi kiertotalouteen nojaavat liiketoimintamallit. Raportissa esitetyt toimenpiteet työntekijöiden aseman vahvistamiseen ovat osittain samanlaisia kuin oikeudenmukaisen siirtymän periaatteissa: esimerkiksi koulutus muuttuviin työtehtäviin ja työntekijöiden kuuleminen. Seuraavassa alaluvussa kattavammin käsiteltävään alan työpaikkojen kohtaloon Driftin raportti ei juurikaan ota kantaa. Se tyytyy vain toteamaan, että automatisaatio voi viedä jopa miljoonia työpaikkoja, mutta osa näistä voi olla pelastettavissa, jos ala kehittyy siihen suuntaan, että työt vaativat enemmän ammattitaitoa ja ovat vaikeammin ulkoistettavissa koneille.¹⁴⁵

5.1 Miten käy työpaikoille?

Vaate- ja tekstiiliteollisuudessa vallitsee monta samanaikaista trendiä, joiden lähitulevaisuuden yhteisvaikutusta alan työpaikkoihin on vaikea ennakoida. On esimerkiksi epäselvää, kuinka nopeasti kiertotalouden periaatteita otetaan käyttöön ja miten siirtymä pikamuotikulttuurista kestävämpään kuluttajakäyttäytymiseen etenee. On arvioitu, että alan ympäristövaikutusten saattaminen kestäväälle tasolle edellyttää tuotannon muutoksien lisäksi kulutuksen vähentämistä, eli vaatteiden ostamista harvemmin ja niiden

144 Schröder, P., 2020, Promoting a Just Transition to an Inclusive Circular Economy, s. 28–29, Chatham House, saatavilla osoitteessa: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-04-01-inclusive-circular-economy-schroder.pdf>

145 Drift, 2018, The transition to good fashion, s. 32–37 ja s. 41, saatavilla osoitteessa: https://drift.eur.nl/wp-content/uploads/2018/11/FINAL_report.pdf

käyttämistä pidempään¹⁴⁶. Vastakkaiseen suuntaan vaikuttaa se, että ainakin toistaiseksi tuotannon odotetaan kasvavan¹⁴⁷. Pidemmällä aikavälillä automatisaatio, välttämättömät luontokato- ja ilmastotoimet sekä brändien varautuminen pandemioihin, sään ääri-ilmiöihin ja kasvavaan vastuullisuussäätelyyn vähentävät suurella todennäköisyydellä työpaikkoja nykyisissä, varsin haavoittuvassa asemassa olevissa tuotantomaissa.

Esimerkiksi Euroopan ympäristöviraston raportissa vuodelta 2019 katsotaan, että kierto-talousmallien yleistymisen voisi siirtää tuotantoa takaisin Eurooppaan, lyhentää siten tuotantoketjuja ja vähentää haitallisia vaikutuksia nykyisissä tuotantomaissa¹⁴⁸. ILO:n raportti vuodelta 2016 puolestaan ennakoi, että myös automaattisten ompelurobottien kehitys voi siirtää työpaikkoja takaisin lähemmäs kuluttajia¹⁴⁹. Saman raportin mukaan vaate- ja tekstiiliala on yksi eniten automaation työllisyyttä vähentäville vaikutuksille altis toimiala. McKinseyn raportti arvioi, että myös esimerkiksi EU:n hiilitullit voisivat tukea eurooppalaisia työpaikkoja edistämällä vaatteiden paikallista kierrätystä ulkomaantuonnin sijaan¹⁵⁰.

Kansainvälisen työjärjestö ILO:n vuonna 2019 julkaisemassa vihreää siirtymää käsittelevässä raportissa on kokonainen luku oikeudenmukaisesta siirtymästä Aasian vaate- ja tekstiiliteollisuudessa. Raportin melko epärealistiseksi lähtökohdaksi on kuitenkin otettu se, että olemassa oleva tuotanto muuttuu kestävämmäksi, eikä esimerkiksi työpaikkojen lukumäärä juuri muuttuisi, eli uusien työpaikkojen sijaan kyse on lähinnä osaamisen kehittämisestä. Samaisessa raportissa tunnistetaan viisi oikeudenmukaisen siirtymän ulottuvuutta: politiikka ja instituutiot, koulutus, sosiaalinen dialogi, tiedottaminen ja rahoitus.¹⁵¹ ILO:n tuoreempi, syksyllä 2021 julkaisema raportti korostaa, että oikeudenmukainen siirtymä Aasian vaate- ja tekstiiliteollisuudessa edellyttää muun muassa vahvempaa kansallista ympäristöpolitiikka, joka sovitetaan sosiaalisessa kestäväällä tavalla yhteiskunnan muuhun kehitykseen, sekä työntekijöitä ja muita sidosryhmiä osallistavaa dialogia erityisesti naisten roolia korostaen. Se tunnistaa, että siirtymä vaikuttaa työpaikkoihin

146 Niinimäki et al., 2020, The environmental price of fast fashion, saatavilla osoitteessa: https://finix.aalto.fi/wp-content/uploads/2021/04/Nature_review_Niinimaki-2020.pdf

147 McKinsey, 2021, State of Fashion 2021, s. 66, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Retail/Our%20Insights/State%20of%20fashion/2021/The-State-of-Fashion-2021-vF.pdf>

148 European Environment Agency, 2019, Textiles and the environment in a circular economy, s. 35, saatavilla osoitteessa: <https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-wmge/products/etc-reports/textiles-and-the-environment-in-a-circular-economy>

149 ILO, 2016, ASEAN in transformation, Textiles, Clothing and Footwear: Refashioning the Future, s. 11 ja 23, saatavilla osoitteessa: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---act_emp/documents/publication/wcms_579560.pdf

150 McKinsey, 2021, State of Fashion 2021, s. 65, saatavilla osoitteessa: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Retail/Our%20Insights/State%20of%20fashion/2021/The-State-of-Fashion-2021-vF.pdf>

151 ILO, 2019, Green Jobs and a Just Transition for Climate Action in Asia and the Pacific, s. 41–49 ja s. 61–63, saatavilla osoitteessa: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-bangkok/documents/publication/wcms_734887.pdf

eikä uusien työpaikkojen syntyminen ole itsestään selvää, mutta ei käsittele aihetta sen tarkemmin.¹⁵²

Päästöjä vähentävä kansallinen ympäristöpolitiikka voi auttaa suojaamaan työpaikkoja kahdella tavalla. Ensinnäkin luvussa 2.2 kuvatun mukaisesti monet länsimaissa toimivat vaate- ja tekstiilialan yritykset pyrkivät vähentämään alihankinnan päästöjä, mikä vaikuttaa tulevaisuudessa yhä enemmän siihen, mihin maihin niiden tulevat osto- ja tuotantopäätökset vaikuttavat. Samaan tapaan ne maat, jotka pystyvät puhdistamaan energiantuotantonsa nopeammin, saattavat saada jatkossa kilpailuetua niillä vientimarkkinoilla, joilla hinnoitellaan tuontituotteiden päästöjä¹⁵³.

Uusien vaatteiden kulutuksen vähentäminen vähentäisi todennäköisesti myös työvoiman tarvetta. On myös esitetty, että jos kuluttajat ostavat jatkossa vähemmän uusia vaatteita, kierrättävät niitä ja pitävät niistä parempaa huolta, on alan työpaikkojen suhteen kaksi vaihtoehtoa: joko työpaikkojen määrä vähenee kysynnän vähentyessä tai sama määrä työntekijöitä tekee aiempaa pienemmän määrän vaatteita laadukkaammin ja paremmissa työoloissa¹⁵⁴.

Kiertotalouden on toisaalta arvioitu tuovan myös kokonaan uusia työpaikkoja. On esimerkiksi arvioitu, että nykyisessä vaatteiden kierrätyksessä jokainen miljoona kiloa vaatetta työllisti vuonna 2015 noin 20 henkeä¹⁵⁵. Samalla suhteella kaiken vaatejätteen kierrättäminen voisi työllistää Euroopassa yli 100 000 henkeä. Sitran kiertotalouden työllisyysvaikutuksia käsittelevä raportti toisaalta muistuttaa, että murroksessa syntyvät työpaikat (esimerkiksi kierrätyksessä, kuitujen uudelleenkäytössä tai erilaisissa vuokra- ja korjauspalveluissa) voivat sijoittua nykyisten tuotantomaiden sijaan Eurooppaan, jos kiertotalouteen siirtyminen tarkoittaa paikallisempia tuotantoketjuja¹⁵⁶. Chatham Housen vaate- ja tekstiilialaa käsittelevä raportti arvioi, että osa tuotannon työpaikoista voi kyllä säilyä nykyisissä tuotantomaissa, mutta ne muuttuvat uuden teknologian käyttöön liittyvää uudenlaista osaamista vaativiksi¹⁵⁷.

152 ILO, 2021, Opportunities for a Just Transition to environmental sustainability and COVID-19 recovery in the textile and garment sector in Asia, s. 23, saatavilla osoitteessa: https://www.ilo.org/asia/publications/WCMS_823229/lang-en/index.htm

153 EU:n kaavailemat hiilitullit eivät tosin ainakaan alkuvaiheessa koskisi todennäköisesti vaatteita ja tekstiilejä. Toisaalta tuotekohtaisia päästöjä voidaan hinnoitella myös kulutustuotteille asetettavilla päästöveroilla. Ks. Finnwatch, 2021, Reilu hinta hiilelle, saatavilla osoitteessa: <https://finnwatch.org/fi/julkaisut/reilu-hinta-hiilelle>

154 Schröder, P., 2019, Circular garments: What About the Workers?, <https://www.ids.ac.uk/opinions/circular-garments-what-about-the-workers/> (viitattu 2.12.2021)

155 Rreuse, 2015, Briefing on job creation potential in the re-use sector, s. 5, saatavilla osoitteessa: <https://www.rreuse.org/wp-content/uploads/Final-briefing-on-reuse-jobs-website-2.pdf>

156 Sitra, 2021, How does the Circular Economy Change Jobs in Europe?, s. 14, saatavilla osoitteessa: <https://media.sitra.fi/2021/03/27163705/sitra-how-does-the-circular-economy-change-jobs-in-europe-v2.pdf>

157 Chatham House, 2020, Promoting a Just Transition to an Inclusive Circular Economy, s. 18, saatavilla osoitteessa: <https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/2020-04-01-inclusive-circular-economy-schroder.pdf>

Kierrätyksen tehostumisella voi olla vaikutuksia myös vaatteiden loppukäyttöön liittyvään työllisyyteen globaalissa etelässä. Esimerkiksi Pohjoismaisen ministerineuvoston raportti vuodelta 2016 arvioi, että Pohjoismaista Afrikkaan vietävien vaatteiden myynti esimerkiksi toreilla voi työllistää ja elättää arviolta 12 000 henkeä. Raportti tosin muistuttaa, että vaatteiden vienti voi toisaalta haitata paikallista vaatetuotantoa, jolloin työllistävä vaikutus ei todellisuudessa ole näin suuri.¹⁵⁸

5.2 Case: Bangladesh

Ekologinen siirtymä tulee todennäköisesti olemaan suuri haaste Bangladeshissa, koska maa on hyvin riippuvainen vaate- ja tekstiiliteollisuudesta, ja sen kansalaisille suunnatut yhteiskunnalliset turvaverkot ovat kehittymättömiä. Maan talous ja väestö ovat siten hyvin alttiit mille tahansa muutoksille, joita vaate- ja tekstiiliteollisuuden tuotantoketjuissa tai kysynnässä tulee lähitulevaisuudessa tapahtumaan, kun erilaiset ympäristövaikutusten vähentämiseen tähtäävät toimet otetaan laajamittaiseen käyttöön.

Bangladesh on Kiinan jälkeen yksi merkittävimmistä vaate- ja tekstiiliteollisuuden tuotantomaista, jonka vetovoima perustuu erityisesti matalaan palkkatasoon¹⁵⁹. Vuonna 2015 maassa oli noin 7 000 vaatetehdasta, mutta sittemmin määrä on laskenut noin 5 000:een, kun tuotantoa on keskitetty aiempaa suurempiin yksiköihin¹⁶⁰. Ala työllistää Bangladeshissa 4,5 miljoonaa henkeä, joista 3,1 miljoonaa työskentelee vaatteiden valmistuksessa. Vaate- ja tekstiiliala vastaa siten 54 prosentista maan kaikista teollisuustyöpaikoista.¹⁶¹ Vielä työllisyyttä merkittävämpi on koko vaate- ja tekstiilisektorin osuus maan viennistä, sillä sen arvioitiin olevan noin 87 prosenttia vuonna 2020.¹⁶²

Vientiä kohdistuu nykyisin paljon Eurooppaan (62 prosentin osuus viennin arvosta), mutta on arvioitu, että Bangladeshin vienti Eurooppaan voi vähentyä, kun Vietnamin suhteellinen kilpailukyky paranee sen solmittua kauppasopimuksen EU:n kanssa¹⁶³. Bangladeshin osuus suoraan Suomeen tuoduista vaatteista ja tekstiileistä nousi vuosina 2006–2020 noin 2,5 prosentista noin 6,0 prosenttiin. Samalla se on noussut muun muassa Ruotsin

158 Nordic Council of Ministers, 2016, Exports of Nordic Used Textiles: Fate, benefits and impacts, s. 93, saatavilla osoitteessa: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1057017/FULLTEXT03.pdf>

159 World Bank, 2016, Stitches to Riches? Apparel Employment, Trade, and Economic Development in South Asia, s. 7, saatavilla osoitteessa: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/23961>

160 IHRB & Chowdhury Center for Bangladesh studies at UC Berkeley, 2021, The Weakest Link in The Global Supply Chain: How the Pandemic is Affecting Bangladesh's Garment Workers, s. 18, saatavilla osoitteessa: <https://www.ihrb.org/focus-areas/covid-19/bangladesh-garment-workers>

161 MaaIlmanpankki, 2017, Bangladesh Jobs Diagnostic, s. 69–71, saatavilla osoitteessa: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28498>

162 Haku WTO:n Data-palvelusta osoitteessa: <https://stats.wto.org/>

163 McKinsey, 2021, What's next for Bangladesh's garment industry, after a decade of growth?, <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/whats-next-for-bangladeshs-garment-industry-after-a-decade-of-growth> (viitattu 2.12.2021)

ja Saksan ohi ja Kiinan jälkeen toiseksi merkittävimmäksi Suomeen tuotavien tekstiilien tuotantomaaksi¹⁶⁴.

Vuosina 2016–2017 Bangladeshin työttömyysaste arvioitiin 4,2 prosenttiin (miehet 3,1 ja naiset 6,7 prosenttia). Jo ennen koronapandemiaa arvioitiin, että Bangladeshin väestö kasvaa nopeammin kuin työpaikkojen määrä, minkä arvioitiin johtavan joko kasvavaan työttömyyteen tai siihen, että työikäinen väestö lähtee siirtotyöläisiksi muualle.¹⁶⁵ Bangladesh on myös hyvin altis ilmastomuutoksen tuhoisille vaikutuksille, mikä voi aiheuttaa työttömyyttä muilla toimialoilla¹⁶⁶. Esimerkiksi rannikkotulvat voivat lisätä maaperän suo-
laantumista, mikä vaikeuttaa maataloutta.

Maan vaateteollisuus on merkittävä työllistäjä, mutta myös altis erilaisille häiriöille. Koronapandemian vaikeimpina aikoina jopa joka viidennen työikäisen on arvioitu olleen vailla työtä, eikä tästä ole vielä kukaan täysin palauduttu. Kesän 2020 aikana lähes sadalla tehtaalla raportoitiin levottomuuksia, jotka liittyivät maksamattomiin palkkoihin tai tehtaiden sulkemisten vastustukseen. Koronapandemian on arvioitu vieneen jopa 16,5 miljoonaa, etupäässä epävirallisesti työllistynyttä, bangladeshilaista takaisin köyhyysrajan alapuolelle.¹⁶⁷

Erilaisten muutosten vaikutuksia väestöön syventää se, että maan sosiaaliturva on heikko ja hajanainen. Bangladeshissa on käytössä 119 erilaista sosiaaliturvaksi laskettavaa ohjelmaa, joista suurimmat liittyvät ruoka-apuun tai vanhusten tukemiseen¹⁶⁸ Sekä ILO¹⁶⁹

164 Suomen Tekstiili & Muoti, Tekstiilin ja muodin tavaravienti ja tuonti, <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrljoiMTA1NzA5MmYtMTNkYi00NzhjLWJkYjktMmJlYjY1Njc0MWI3IiwidCI6IjZlOTVmZjE2LUU5NjUtNDljMC05ZGI2LTZiNjg4ZDZjZDhmZSIsImMiOj9> (viitattu 15.6.2021)

165 BILS, 2021, The World of Work amid Covid Pandemic in Bangladesh: Trade Unions' Strategic Action Priorities, s. 8–9, saatavilla osoitteessa: http://bilsbd.org/wp-content/uploads/2021/10/World-of-Work-amid-Covid_TU-Strategic-Actions_April-2021_Revised.pdf

166 Solidarity Center, 2020, The Intersection of Climate Change, Migration and Changing Economy, saatavilla osoitteessa: <https://www.solidaritycenter.org/wp-content/uploads/2020/07/Bangladesh.Report.The-Intersection-of-Climate-Change-Migration-and-Changing-Economy.-June-2020.pdf>

167 BILS, 2021, The World of Work amid Covid Pandemic in Bangladesh: Trade Unions' Strategic Action Priorities, s. 11 ja s. 14, saatavilla osoitteessa: http://bilsbd.org/wp-content/uploads/2021/10/World-of-Work-amid-Covid_TU-Strategic-Actions_April-2021_Revised.pdf; koronapandemian vaikutuksista Bangladeshin vaateteollisuuteen ks. myös IHRB & Chowdhury Center for Bangladesh studies at UC Berkeley, 2021, The Weakest Link in The Global Supply Chain: How the Pandemic is Affecting Bangladesh's Garment Workers, saatavilla osoitteessa: <https://www.ihrb.org/focus-areas/covid-19/bangladesh-garment-workers>

168 SSPS, Social Security Policy Support (SSPS) Programme, <https://socialprotection.gov.bd/en/> (viitattu 23.1.2022)

169 ILO, Social protection in Bangladesh, <https://www.ilo.org/dhaka/Areasofwork/social-protection/lang--en/index.htm> (viitattu 2.12.2021); Työttömyysturvaa selvittävä hanke keskittyy ensisijaisesti Indonesiaan, mutta sen yhteydessä tehdään kevyemmät selvitykset myös kuudesta muusta Aasian maasta, mukaanlukien Bangladesh. Hankkeen on määrä päättyä heinäkuussa 2022. Ks. tarkemmin esim. Fast Retailing, 2019, Fast Retailing Partners with International Labour Organization for Social Protection and Improved Environments for Asian Workers, <https://www.fastretailing.com/eng/sustainability/news/1909040900.html> (viitattu 23.1.2022); ILO, Unemployment Protection in Indonesia – Quality Assistance for Workers Affected by Labour Adjustments (UNIQLLO), <https://www.social-protection.org/gimi/ShowProject.action?id=3096> (viitattu 23.1.2022)

että Maailmanpankki¹⁷⁰ ovat arvioineet, että laaja erilaisten ohjelmien joukko on puutteellisesti koordinoitu, eikä siten välttämättä saavuta niitä, jotka tarvitsevat apua eniten. Työttömyysturvaa ei ole, mutta sen edellytyksiä ja käyttöönottoa virallisten työsuhteiden kohdalla selvitetään ILO:n toteuttamassa ja vaatekauppaketju Uniqlon emoyhtiön rahoittamassa hankkeessa¹⁷¹. Myös koronapandemian vaikutuksia maan vaateollisuuteen vuonna 2021 arvioinut raportti päätyi suosittamaan, että maan sosiaaliturvaa tulisi vahvistaa esimerkiksi ottamalla käyttöön perustulo tai muu mekanismi, jolla voidaan välttää työnsä menettävien ihmisten luisuminen köyhyyteen.¹⁷²

Sosiaaliturvan ja muiden yhteiskunnan tukiverkkojen vahvistamista vaikeuttavat Bangladeshin verojärjestelmä ja -politiikka, jossa harmaa talous ja lukuisat erilaiset veropohjan aukot heikentävät valtion mahdollisuuksia kerätä verotuloja. Maan taloudelle keskeinen vaate- ja tekstiiliteollisuus maksaa huomattavasti muuta yritystoimintaa matalampaa yhteisöveroa. Bangladeshin nimellinen yhteisöverokanta vaihtelee tavallisesti 22,5–30 prosentin välillä yritysmuodosta riippuen¹⁷³, mutta vaateollisuus maksaa yhteisöveroa vain 12 prosenttia. Jo vuodesta 2015 sovellettua verohelpotusta jatkettiin jälleen vuonna 2020 koronatilanteeseen vedoten¹⁷⁴. Maa myöntää myös lukuisille muille yrityssektoreille anteliaita verolomia. Esimerkiksi vuoden 2021 heinäkuusta voimaan astuivat uudet verolomat muun muassa elintarvike- ja autoteollisuudelle. Näille valituille sektoreille perustettujen uusien yritysten ei tarvitse maksaa yhteisöveroa kymmeneen vuoteen. Maa houkuttelee ulkomaisia investointeja myös kahdeksalla erikoistalousalueella, joissa yrityksille tarjotaan erilaisten verolomien lisäksi muun muassa kevyempiä lupaprosesseja sekä vapautuksia tullimaksuista.¹⁷⁵

170 Maailmanpankki, 2021, Bangladesh Social Protection Public Expenditure Review, saatavilla osoitteessa: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/829251631088806963/pdf/Bangladesh-Social-Protection-Public-Expenditure-Review.pdf>

171 ILO, Social protection in Bangladesh, <https://www.ilo.org/dhaka/areasofwork/social-protection/lang--en/index.htm> (viitattu 2.12.2021); Työttömyysturvaa selvittävä hanke keskittyy ensisijaisesti Indonesiaan, mutta sen yhteydessä tehdään kevyemmät selvitykset myös kuudesta muusta Aasian maasta, mukaanlukien Bangladesh. Hankkeen on määrä päättyä heinäkuussa 2022. Ks. tarkemmin esim. Fast Retailing, 2019, Fast Retailing Partners with International Labour Organization for Social Protection and Improved Environments for Asian Workers, <https://www.fastretailing.com/eng/sustainability/news/1909040900.html> (viitattu 23.1.2022); ILO, Unemployment Protection in Indonesia – Quality Assistance for Workers Affected by Labour Adjustments (UNIQLO), <https://www.social-protection.org/gimi/ShowProject.action?id=3096> (viitattu 23.1.2022)

172 IHRB & Chowdhury Center for Bangladesh studies at UC Berkeley, 2021, The Weakest Link in The Global Supply Chain: How the Pandemic is Affecting Bangladesh's Garment Workers, s. 66, saatavilla osoitteessa: <https://www.ihrb.org/focus-areas/covid-19/bangladesh-garment-workers>

173 Deloitte, Bangladesh Tax Highlights 2021, saatavilla osoitteessa: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-bangladeshhighlights-2021.pdf>

174 Textile Today, RMG sector to enjoy 12% corporate tax for more two years, <https://www.textiletoday.com.bd/rmg-sector-enjoy-12-corporate-tax-two-years/>

175 Bangladesh Export Processing Zones Authority, <https://www.bepza.gov.bd/content/about-bepza> ja <https://www.bepza.gov.bd/content/at-a-glance>

Bangladeshilta puuttuvat monet verovälttelyä torjuvat verolait. Maassa ei ole esimerkiksi korkovähennysrajoituksia eikä väliyhteisölakeja.¹⁷⁶ Korruptio läpileikkaa koko yhteiskuntaa, ja vuonna 2021 Bangladesh sijoittui Transparency Internationalin korruptio-indeksissä sijalle 147 (vrt. Suomi sijalla 1)¹⁷⁷. Korruption on katsottu vaikeuttavan oikeudenmukaisen siirtymän toteuttamista ja esimerkiksi ilmastorahoituksen vastuullista käyttöä¹⁷⁸.

Työntekijöiden mahdollisuuksia osallistua kollektiivisesti oikeudenmukaisen siirtymän suunnitteluun heikentää se, että ammattiyhdistysliikkeen maailmanjärjestö ITUC:in mukaan Bangladeshissa on useita puutteita ammattiyhdistysliikkeen toiminnan vapauksissa. Maan lait sallivat ammattiliittojen toiminnan, kollektiiviset neuvottelut työehdoista ja kieltävät ammattiliittojen jäsenten syrjimisen, mutta lakien yksityiskohdat ja toimeenpano ovat puutteellisia, ja esimerkiksi lakko-oikeutta rajoitetaan ankarasti. ITUC:in mukaan liittojen toiminnan vapautta rajoitetaan myös erilaisilla niiden hallintoa koskevilla määräyksillä.¹⁷⁹

Riidat vaate- ja tekstiilialan työnantajien ja työntekijöiden välillä koskevat tyypillisesti palkkaa tai ylitöiden teettämistä¹⁸⁰. Lyhyet ja epävarmat työsuhteet ovat yleisiä kaikilla toimialoilla¹⁸¹.

Bangladeshin vientiteollisuuden keskuksen Chattogramin (ent. Chittagong) kaupungin vaatetehtaiden työntekijöihin kohdistuneen tutkimuksen mukaan työntekijöiden järjestäytymisaste on matala ja ammattiyhdistystoiminta johtaa herkästi irtisanomiseen. Saman selvityksen mukaan työntekijöille järjestettävä koulutus ei tähtää uusien taitojen kehittämiseen vaan on pinnallista ja perustuu lähinnä ostajien välittömien vaatimusten täyttämiseen.¹⁸²

Lähitulevaisuudessa Bangladeshin vaate- ja tekstiiliteollisuuden työpaikkojen tulevaisuutta voi vielä tukea se, että työpaikkoja siirtyminen Kiinasta halvemman kustannusta-

176 Deloitte, Bangladesh Tax Highlights 2021, saatavilla osoitteessa: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-bangladeshhighlights-2021.pdf>

177 Transparency International, Bangladesh, <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/bgd> (viitattu 25.1.2022)

178 Transparency International, Corruption and climate – a devastating relationship, <https://www.transparency.org/en/blog/corruption-and-climate-vulnerability-a-devasting-relationship>

179 ITUC, Survey of violations of Trade Union Rights, <https://survey.ituc-csi.org/Bangladesh.html> (viitattu 2.12.2021)

180 FES & BILS, 2016, State of Bangladesh Garment Sector Tripartism and the Scope of Harmonious Industrial and Labour Relations, s. 12, saatavilla osoitteessa: <http://bilsbd.org/wp-content/uploads/2016/03/STATE-OF-BANGLADESH%E2%80%99S-RMG-SECTOR-TRIPARTISM-AND-THE-SCOPE-OF-HARMONIOUS-INDUSTRIAL-AND-LABOUR-RELATIONS.pdf>

181 BILS, 2019, Employment Security Wage and Trade Union Rights in Four Industrial Sectors of Chittagong Region, s. 4, saatavilla osoitteessa: <http://bilsbd.org/wp-content/uploads/2019/03/Employment-Security-Wage-and-Trade-Union-Rights-in-Four-Industrial-Sectors-of-Chittagong-Region.pdf>

182 BILS, 2019, Employment Security Wage and Trade Union Rights in Four Industrial Sectors of Chittagong Region, s. 33–37, saatavilla osoitteessa: <http://bilsbd.org/wp-content/uploads/2019/03/Employment-Security-Wage-and-Trade-Union-Rights-in-Four-Industrial-Sectors-of-Chittagong-Region.pdf>

son maihin jatkuu. Pidemmällä aikavälillä työllisyyteen alkavat vaikuttaa myös kiertotalouden lisäämiseen tähtäävät trendit, jotka voivat esimerkiksi vähentää uusien vaatteiden kysyntää ja korvata sitä korjauspalveluilla, jotka sijaitsevat lähellä loppukäyttäjiä.

Bangladeshin tekstiiliteollisuus on jo alkanut kohdistua kiertotalouteen liittyviä vaatimuksia kansainvälisiltä markkinoilta. Nämä ovat koskeneet muun muassa jätehuoltoa tai materiaalien kierrättämistä¹⁸³. Toisaalta on arvioitu, että tuotantolaitokset ovat olleet hitaita reagoimaan ja investoimaan ostajien uudistuvien, esimerkiksi materiaaleihin ja monipuolisempaan viimeistelyyn vaatimusten mukaisesti¹⁸⁴. Tämä tarkoittaa, että Bangladeshin riippuvuus yksinkertaisten ja halvalla tuotettavien vaatteiden viennistä jatkuu toistaiseksi.

Kiertotalousratkaisuja pilotoidaan parhaillaan Bangladeshin vaate- ja tekstiiliteollisuudessa. Circular Fashion Partnership -hankkeessa vaatebrändit, vaatevalmistajat ja kierrätysyritykset pyrkivät yhteistyössä siirtymään neitseellisistä raaka-aineista kierrätysmateriaaleihin. Hankkeessa käytettävällä Reverse Resources -alustalla pyritään yhdistämään erilaisten materiaalivirtojen tarjonta ja kysyntä edistämällä siten aiemmin jätteenä päätyneen tekstiilimateriaalin hyödyntämistä. Mukana on 43 tekstiilialan valmistajaa, 17 kierrätysalan toimijaa sekä 20 vaatebrändiä, muun muassa Benetton, H&M ja Peak Performance. Ensimmäisessä vaiheessa tavoitteena on kartoittaa, millaisia määriä mitään materiaalia jää käyttämättä kiertotalousratkaisuissa hyödynnettäväksi, jotta kierrätysmateriaaleista kiinnostuneet yritykset uskaltavat investoida sitä hyödyntäviin ratkaisuihin. Syntyvien materiaalivirtojen seurannan piirissä arvioitiin olevan loppuvuodesta 2021 kuukausittain noin 200 tonnia tekstiilikuituja, mikä vastaa alle 0,1 prosenttia maan vuosittaisesta puuvilla- ja puuvilla-elastaanijätteen määrästä. Osuuden arvioidaan kuitenkin voivan kasvaa 10–20 prosenttiin kaikesta tekstiilijätteestä, jos olemassaolevat kiertotalousratkaisut saataisiin täysimittaisesti käyttöön sekä kuidun keräyksen että kysynnän osalta. Tällöin tekstiilikierrätyksestä voisi tulla vuosittaiselta liikevaihdoltaan 1,2 miljardin dollarin toimiala, joka työllistää 20 000 henkeä. Osa työpaikoista olisi uusia ja vaatisi uudenlaista osaamista, osa taas nykyisin epävirallisen talouden piirissä olevien jätteiden käsittelyyn liittyvien töiden muuttumista virallisiksi työpaikoiksi.¹⁸⁵

Kiertotalouden edistäminen edellyttää myös useiden esteiden purkamista. Esimerkiksi Bangladeshin jätehuolto perustuu nykyisellään suurilta osin epäviralliseen talouteen, jolloin materiaalivirtoja ei tunneta kunnolla tai pystytään hallinnoimaan. Tämän lisäksi olisi

183 Dhaka Times, 2019, Clothes that don't stain the environment, <https://www.dhakatribune.com/opinion/op-ed/2019/04/08/clothes-that-don-t-stain-the-environment> (viitattu 24.9.2021)

184 McKinsey, 2021, What's next for Bangladesh's garment industry, after a decade of growth?, <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/whats-next-for-bangladeshs-garment-industry-after-a-decade-of-growth> (viitattu 2.12.2021)

185 Global Fashion Agenda, 2021, Scaling Circularity, s. 22–25, saatavilla osoitteessa: <https://www.globalfashionagenda.com/fashion-can-become-80-circular-through-pre-competitive-collaboration-to-scale-textile-recycling/>

huomioitava se, miten tekstiilijätettä hyödynnetään nykyisellään.¹⁸⁶ Puuvillan leikkuujätettä hyödynnetään muun muassa vaatteita vaatimattomampien tekstiilituotteiden kuten pyyhkeiden tai vilttien raaka-aineena, minkä lisäksi sitä viedään raaka-aineeksi muun muassa Intiaan ja Kiinaan, joissa on käytössä kehittyneempää jalostusteknologiaa kuin Bangladeshissa¹⁸⁷. Paikoin puuvillajätettä on kerrottu jopa poltettavan energiaksi, koska sitä on runsaasti ilmaiseksi saatavilla. Kehittyneempien kierrätysratkaisujen edellytyksenä on siten se, että materiaalista voidaan maksaa enemmän kuin vientimarkkinoilla tai polton kohdalla riittävästi vaihtoehtoisen energialähteen rahoittamiseksi.¹⁸⁸

Hankkeessa on havaittu, että kiertotalouden edistäminen edellyttää vaate- ja tekstiiliteollisuudelta yhteistyötä ja läpinäkyvyyttä, jotta materiaalivirrat saadaan hyödynnettyä. Lisäksi on tunnistettu, että tehokas kiertotalouden edistäminen edellyttää, että kaupallisten toimijoiden lisäksi myös poliittiset päättäjät ja paikallisyhteisöt – kuten ne, jotka käsittelevät jätteitä epävirallisen talouden piirissä – osallistetaan hankkeeseen. Jotta paikallinen tai kansallinen politiikka tukisi kiertotalouden edistämistä, raportissa katsotaan tarpeelliseksi se, että alan yritykset viestivät yhdessä ja johdonmukaisesti poliittisten uudistusten tarpeesta.¹⁸⁹

Kiertotalouden paikallinen tai kansallinen lisääminen Bangladeshissa on työllisyysvaikutuksiltaan kuitenkin melko vähäistä. Vaikka Scaling Circularity -raportin arvio 20 000 työpaikasta toteutuisi ja tarkoittaisi pelkästään täysin uusia työpaikkoja, vastaa se vain alle prosenttia koko maan vaate- ja tekstiilialan työllisistä, eikä riitä siten paikkaamaan työllisyysvaikutuksia, joita syntyisi esimerkiksi vaatteiden kokonaiskysynnän pienenemisestä.

186 Global Fashion Agenda, 2021, Scaling Circularity, s. 27, saatavilla osoitteessa: <https://www.globalfashionagenda.com/fashion-can-become-80-circular-through-pre-competitive-collaboration-to-scale-textile-recycling/>

187 Textile Today, 2020, The story of waste fabric (Jhoot): Positioning Bangladesh, <https://www.textiletoday.com.bd/the-story-of-waste-fabric-jhoot-positioning-bangladesh/> (viitattu 21.1.2022)

188 Global Fashion Agenda, 2021, Scaling Circularity, s. 27–28, saatavilla osoitteessa: <https://www.globalfashionagenda.com/fashion-can-become-80-circular-through-pre-competitive-collaboration-to-scale-textile-recycling/>

189 Global Fashion Agenda, 2021, Scaling Circularity, s. 23–24, saatavilla osoitteessa: <https://www.globalfashionagenda.com/fashion-can-become-80-circular-through-pre-competitive-collaboration-to-scale-textile-recycling/>

6. Yritysvastuu vaate- ja tekstiiliteollisuuden oikeudenmukaisessa siirtymässä

Luvussa neljä käsitellyn oikeudenmukaisen siirtymän tarve on yleensä tunnistettu parhaiten esimerkiksi fossiilisessa energiantuotannossa, mutta samat periaatteet koskevat myös muuta yritystoimintaa. Esimerkiksi vaate- ja tekstiiliteollisuudessa kyse voi olla siitä, että vaatebrändin siirtyminen vuokramallistoon, jonka vaatteita huolletaan paikallisesti, aiheuttaa tuotantotyöpaikkojen vähenemisen kautta tuotannossa työskentelevien ihmisten oikeuksia heikentävän vaikutuksen.

Kansainvälisissä yritysvastuustandardeissa on käsitelty liiketoimintasuhteesta vetäytymistä erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa yrityksellä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa toiminnan haitallisiin ihmisoikeusvaikutuksiin (esimerkiksi tilanteessa, jossa alihankkijan tehtaalta löytyy pakkotyövoimaa eikä alihankkija suostu korjaaviin toimenpiteisiin). Yritysvastuustandardien mukaan vetäytyminen on perusteltua silloin kun haitallisia vaikutuksia ei ole mahdollista muutoin ehkäistä tai lieventää edes kasvattamalla yrityksen vaikutusvaltaa, tai jos yrityksen vaikutusvallan kasvattaminen ei ole mahdollista.

Tässä raportissa käsitellyn vaate- ja tekstiiliteollisuuden murroksen kohdalla vastaava tilanne voisi olla se, että liiketoimintasuhde katkaistaan sellaiseen toimittajaan, jolla ei ole mahdollisuutta vähentää tuotannon päästöjä kestäväälle tasolle. Toisaalta oikeudenmukainen siirtymä on huomioitava myös sellaisessa tilanteessa, jossa vaatteita teettävä yritys siirtyy myynnistä vuokrapalvelun suuntaan, jolloin teetetävien vaatteiden määrä voi vähentyä selvästi liiketoiminnallisen ratkaisun seurauksena ja liiketoimintasuhdetta tuotajiin katketa riippumatta niiden mahdollisuuksista vähentää päästöjään. Tällöin vetäytymispäätöstä ei tehdä ihmisoikeusperustaisesti vaan liiketaloudellisista syistä, mutta työntekijöillä on silti oikeus oikeudenmukaiseen siirtymään. Se, että vaate- ja tekstiiliteollisuudessa kuten monilla muillakin toimialoilla, liiketoimintasuhdet ovat jatkuvassa muutoksessa, ei riitä perusteeksi sille, että toiminnan laajemmasta uudelleenjärjestelystä aiheutuvat ihmisoikeusvaikutukset voisi sivuuttaa.

Oikeudenmukaisen siirtymän voi katsoa sisältyvän YK-periaatteiden kirjaukseen siitä, että yritysten vastuu kunnioittaa ihmisoikeuksia kattaa kaikki kansainvälisesti tunnistetut ihmisoikeudet¹⁹⁰. Ihmisoikeudet voidaan jakaa sisällöllisiin oikeuksiin ja proseduraalisiin oikeuksiin sekä tiettyihin velvollisuuksiin, jotka koskevat tiettyihin ryhmiin kuuluvia

¹⁹⁰ YK, 2011, Guiding Principles on Business and Human Rights, saatavilla osoitteessa: https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf

yksilöitä, kuten naisia, lapsia tai alkuperäiskansoja. Kaikki kolme näkökulmaa nousevat esiin myös oikeudenmukaisen siirtymän kohdalla ja ovat siten olennaisia suunniteltaessa vaate- ja tekstiilialan ilmastotoimia. Siirtymätilanteessa ihmisoikeuksien jaottelu sisällöllisiin ja proseduraalisiin oikeuksiin sekä velvollisuuksiin tiettyjä ryhmiä kohtaan on hyödyllinen, sillä se tarjoaa yrityksille työkaluja integroida toimenpiteet siirtymän oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi niiden ihmisoikeuksia koskevaan asianmukaisen huolellisuuden prosessiin. Samalla se on keino yrityksille paitsi tunnistaa mahdollisimman kattavasti myös priorisoida ja hallita siirtymään liittyviä ihmisoikeusriskejä.

Tuotantorakenteiden muuttumiseen liittyvä työpaikan katoaminen voi ilman asianmukaisia turvaverkkoja johtaa sisällöllisten eli aineellisten ihmisoikeuksien heikkenemiseen, eli esimerkiksi toimeentulon menettämiseen. Proseduraalisten oikeuksien osalta olennaista on taas vaikutusten kohteena olevien sidosryhmien tunnistaminen ja kuuleminen, mikä on myös yksi osa YK:n yritysvastuuperiaatteiden mukaista asianmukaisen huolellisuuden prosessia. Siten myös se, ettei tällaista prosessia käynnistetä riittävän ajoissa, voi itsessään muodostua ihmisoikeusriskiksi, jos vaikutusten kohteena olevilla ihmisillä ja yhteisöillä ei ole riittävästi aikaa varautumiseen, neuvotteluun ja kuulluksi tulemiseen heitä koskevissa asioissa.

Esimerkiksi työmarkkinavuoropuhelu ja sidosryhmien kuuleminen ovat elimellinen osa paitsi oikeudenmukaisen siirtymän periaatteita myös YK-periaatteissa määriteltyä asianmukaisen huolellisuuden prosessia. YK-periaatteiden mukaan keskeisiä sidosryhmiä, joita yritysten on pyrittävä osallistamaan asianmukaisen huolellisuuden prosessissa ovat erityisesti (potentiaalisten) haitallisten ihmisoikeusvaikutusten kohteena olevat ryhmät. Oikeudenmukaisen siirtymän periaatteiden mukaisesti toimenpiteet tulee suunnitella ja toimeenpanna yhteistyössä ammattiliittojen ja muiden sidosryhmien kanssa. Kansainvälisen vaatebrändin kohdalla tämä tarkoittaa, että pelkän alihankkijan lisäksi keskusteluja tulisi käydä myös esimerkiksi työntekijöiden ja näitä edustavien tahojen kuten ammattiliittojen kanssa.

OECD:n toimintaohjeiden mukaan vetäytymistilanteen haitallisia vaikutuksia tulee pienentää mahdollisimman paljon muun muassa informoimalla ajoissa työntekijöitä ja paikallisia viranomaisia sekä osallistumalla lieventävien toimenpiteiden hahmottelemiseen¹⁹¹.

Konkreettiset ehkäisevät ja lieventävät toimenpiteet, joihin yrityksen tulee ryhtyä, riippuvat kulloinkin käsillä olevista olosuhteista ja esimerkiksi yhteiskunnallisen turvaverkon kattavuudesta. Joissain tapauksissa vetäytymispäätöksillä voi olla jopa merkittäviä vaikutuksia valtioiden työllisyysasteeseen ja verotuloihin, mikä puolestaan saattaa heikentää valtioiden mahdollisuuksia huolehtia julkisista palveluista ja etenkin taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten ihmisoikeuksien toteutumisesta. Eli varsinkin jos yhteiskunnalli-

¹⁹¹ OECD, 2011, OECD Guidelines for Multinational Enterprises, s. 36, saatavilla osoitteessa: <https://www.oecd.org/investment/mne/48004323.pdf>

sessä turvaverkossa on puutteita, voivat yritykset siirtymätilanteissa joutua paikkaamaan myös sosiaaliturvaa ja puuttuvia palveluita niiltä osin, kuin ne koskettavat yrityksen työntekijöitä tai sen toiminnan vaikutuksen kohteena olevia yhteisöjä. Yritysten on huomioitava nämä laajemmat yhteiskunnalliset vaikutukset osana ihmisoikeusriskien kartoitusta, ja tunnistettava oma kontribuutionsa sosiaaliturvaan ja verotuloihin niiden ihmisoikeusvastuun piiriin kuuluvaksi asiaksi. Niihin vastaaminen kuitenkin usein edellyttää laajempaa yhteistyötä muun muassa paikallisen ja kansallisen hallinnon kanssa tuotantomaisissa. YK:n taloudellisten ja sosiaalisten asioiden pääosasto DESA korostaa tulonmenetyksiä pehmentävän ja kotitalouksien sopeutumista edistävän sosiaaliturvan merkitystä oikeudenmukaisessa siirtymässä. Se muistuttaa, että tällaiset muutoksen uhkaamia ihmisryhmiä tukevat mekanismit voivat vähentää päästövähennyksiin tähtäävien politiikkatoimien vastustusta. DESA:n mukaan julkinen valta voi tukea muutosta myös määräaikailla työllisyysohjelmilla sekä tukemalla yrityksiä työntekijöiden uudelleen koulutuksen järjestämisessä.¹⁹²

Kansainväliset yritys vastuustandardit edellyttävät myös, että yritykset noudattavat aina vähintään kansallisia lakeja¹⁹³. Tämä tarkoittaa myös kaupallisten sopimusten kunnioittamista eli sitä, ettei niistä vetäydytä yksipuolisesti tai jätetä peruutusten jälkeen jo syntyneitä kuluja korvaamatta kuten esimerkiksi koronapandemian kohdalla on arvioitu tapahtuneen¹⁹⁴.

Ihmisoikeuksiin liittyvät velvollisuudet kattavat myös velvollisuudet tiettyjä, heikoissa ja haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä kohtaan. Kaikkein heikoimmassa ja haavoittuvimmassa asemassa olevat henkilöt voivat tarvita erityistä mukauttamista tai suojelua pystyäkseen nauttimaan ihmisoikeuksistaan täysimääräisesti. He voivat myös olla suurimmassa riskissä syrjäytyä. YK-periaatteiden mukaan yritysten tulee osana asianmukaisen huolellisuuden prosessejaan kiinnittää huomiota haavoittuvassa asemassa olevien ja syrjäytyneiden ryhmien oikeuksiin, tarpeisiin ja haasteisiin varmistaakseen, etteivät yritykset ylläpidä tai pahenna näiden ryhmien syrjintää. Esimerkiksi Etelä- ja Kaakkois-Aa-

192 UN DESA, 2020, World Social Report 2020: Inequality in a Rapidly Changing World, s. 106, saatavilla verkossa: <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/02/World-Social-Report2020-FullReport.pdf>

193 YK, 2011, Guiding Principles on Business and Human Rights, s. 25, saatavilla osoitteessa: https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf

194 BILS, 2021, The World of Work amid Covid Pandemic in Bangladesh: Trade Unions' Strategic Action Priorities, s. 12, saatavilla osoitteessa: http://bilsbd.org/wp-content/uploads/2021/10/World-of-Work-amid-Covid_TU-Strategic-Actions_April-2021_Revised.pdf; IHRB & Chowdhury Center for Bangladesh studies at UC Berkeley, 2021, The Weakest Link in The Global Supply Chain: How the Pandemic is Affecting Bangladesh's Garment Workers, s. 37, saatavilla osoitteessa: <https://www.ihrb.org/focus-areas/covid-19/bangladesh-garment-workers>; Anner, M., 2020, Abandoned? The Impact of Covid-19 on Workers and Businesses at the Bottom of Global Garment Supply Chains, PennState Center for Global Workers' Rights Research Report, s. 5, saatavilla osoitteessa: <https://www.workersrights.org/wp-content/uploads/2020/03/Abandoned-Penn-State-WRC-Report-March-27-2020-1.pdf>

sian vaateteollisuudessa työskentelee erityisesti nuoria naisia¹⁹⁵, jotka voivat usein olla siirtolaisia ja/tai olla maasta riippuen myös kastisyrjinnän kohteena. Muita erityisryhmiä, joiden työllistymismahdollisuudet ja syrjäytymisriskit on syytä arvioida erikseen, ovat esimerkiksi erilaiset uskonnolliset vähemmistöt.

Myös oikeudenmukaisen siirtymän periaatteet (ks. luku 4) edellyttävät, että siirtymätilanteissa haavoittuvassa ja heikoimmassa asemassa oleviin ryhmiin ja heidän oikeuksiensa toteutumiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Tämä edellyttää olemassa olevan epätaasa-arvoisuuden ja siihen vaikuttavien tekijöiden (esim. ikä, sukupuoli, etnisyys, sosiaalinen ryhmä, alkuperäiskansa) kartoittamista ja arvioimista jo ennakolta sekä siirtymäprosessien suunnittelemista niin, että haavoittuvassa ja heikoimmassa asemassa olevien ryhmien osallistumiselle toimenpiteiden suunnitteluun ja päätöksentekoon on olemassa yhdenvertaiset mahdollisuudet.

Myös toimenpiteiden vaikutusten kohdentumiseen eri ryhmiin tulee kiinnittää huomiota niin suunnittelussa, toimeenpanossa kuin vaikutusten seurannassa ja raportoinnissa. Esimerkiksi siirtymässä mahdollisesti syntyvien uusien työpaikkojen kohdentumista heikossa ja haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille tulee seurata. Uusien työpaikkojen tulee myös olla ihmisarvoisia. Niistä tulee esimerkiksi maksaa elämiseen riittävää palkkaa, ja työntekijöiden tulee voida järjestäytyä ammatillisesti ja neuvotella työehdoista kollektiivisesti.

Oikeudenmukaisessa siirtymässä onkin usein kyse rakenteellisista muutoksista, jotka Pariisin sopimuksen mukaisesti tulee toteuttaa kansallisesti asetettujen kehitystavoitteiden puitteissa. OECD:n asianmukaisen huolellisuuden ohjeiden mukaan vaikka yritykset eivät ole vastuussa valtioiden kyvyttömyydestä toimia ja suojella ihmisoikeuksia, yritysten päätös toimia olosuhteissa, joissa esiintyy rakenteellisia ongelmia vaikuttaa asianmukaisen huolellisuuden luonteeseen ja laajuuteen¹⁹⁶. Tämä koskee myös vetäytymistilanteita. OECD:n asianmukaisen huolellisuuden ohjeiden mukaan yritykset voivat käsitellä rakenteellisiin ongelmiin liittyviä riskejä esimerkiksi tekemällä yhteistyötä yli toimialarajojen, tunnistamalla ja tukemalla olemassa olevia tehokkaita aloitteita riskien ehkäisemiseksi ja lieventämiseksi tai osallistamalla julkishallintoa käyttämällä vaikutusvaltaansa paikallista tai kansallista julkishallintoa kohtaan. Yritysten tuleekin vaikuttamistyössään tukea oikeudenmukaisen siirtymän periaatteiden ja sitä edistävien politiikkojen laatimista ja toimeenpanoa ja pidättäytyä vastustamasta ilmastonmuutoksen hillintään ja siihen sopeutumiseen tähtääviä toimenpiteitä.

195 ILO, 2016, ASEAN in transformation, Textiles, Clothing and Footwear: Refashioning the Future, s. 1, saatavilla osoitteessa: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---act_emp/documents/publication/wcms_579560.pdf

196 OECD, 2018, OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct, s. 77, saatavilla osoitteessa: <https://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-for-Responsible-Business-Conduct.pdf>

Paitsi, että oikeudenmukainen siirtymä on noussut keskeiseksi ihmisoikeus- ja yritys-vastuukysymykseksi, yritysten varautumista siirtymään on myös alettu arvioida. Oikeudenmukaisen siirtymän yritysکوhtaiseen arviointiin tähtäävää työtä on tehty World Benchmarking Alliancessa (WBA), joka julkaisi kesällä 2021 oikeudenmukaisen siirtymän indikaattorit. Ne kattavat muun muassa siirtymän suunnittelun, korvaavien työpaikkojen, koulutuksen ja laajempien yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnin¹⁹⁷. Syksyllä 2021 WBA julkaisi ensimmäiset indikaattoreita hyödyntäneet yritysکوhtaiset arviot¹⁹⁸. Arvio kattoi 180 energia- ja autoteollisuuden yritystä ja tulokset olivat heikkoja. Tarkastelussa mukana olleiden yritysten tulosten keskiarvo oli 2,7/16 pistettä, ja peräti 32 yritystä sai arvioinnissa nolla pistettä. Myös omistamiensa yritysten ilmastovaikutuksista kiinnostuneiden sijoittajien yhteistyöaloite Climate Action 100+ on ottanut oikeudenmukaisen siirtymän huomioimisen yhdeksi arvioitavaksi osa-alueeksi niin sanotussa nettonollakriteeristössä, jota se kehittää¹⁹⁹.

6.1 Käytännön toimet vaate- ja tekstiilialan yrityksissä

Koska vaate- ja tekstiilialan arvoketjut ovat pitkiä ja monimutkaisia, ovat myös oikeudenmukaiseen siirtymään liittyvien vastuiden tunnistaminen ja jakaminen haastavampaa kuin esimerkiksi kivihiilen tuotannossa ja kulutuksessa, jossa yritysten päätösten vaikutukset heijastuvat ennen kaikkea omiin tai muutaman lähimmän kumppanin työntekijöihin. Samat periaatteet kuitenkin pätevät riippumatta siitä, millaisista arvoketjuista on kyse.

Kuten luvussa 2 kuvataan, vaate- ja tekstiilialan aiheuttama ympäristökuormitus on kestäättömällä tasolla, ja tähän haetaan kuumeisesti ratkaisuja muun muassa erilaisilla kiertotalousratkaisuilla. Jotta tämä siirtymä ekologisesti kestäväan vaatteiden ja tekstiilien tuotantoon ja kulutukseen on oikeudenmukainen, pitää oikeudenmukaisen siirtymän periaatteet huomioida mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Yritysten tulee selvittää ilmastovaikutuksensa koko arvoketjun osalta, tehdä suunnitelma päästövähennyksistä ja minimoida ilmastotoimista tai muista ympäristökuormitusta vähentävistä toimista tuotantoketjun työntekijöille ja muille vaikutusten kohteena oleville ryhmille aiheutuvat haitalliset ihmisoikeusvaikutukset. Käytännössä tämä tarkoittaa myös varhaista ja avointa keskustelua kumppanien kanssa siitä, mihin suuntaan toiminta on muuttumassa, sekä näiden muutosten vaikutusten arvioimista. Lähellä loppukuluttajaa

197 World Benchmarking Alliance, 2021, Just Transition Methodology, saatavilla osoitteessa: <https://assets.worldbenchmarkingalliance.org/app/uploads/2021/07/Just-Transition-Methodology.pdf>

198 World Benchmarking Alliance, 2021, Just Transition Assessment 2021, saatavilla osoitteessa: https://assets.worldbenchmarkingalliance.org/app/uploads/2021/10/2021_Just_Transition_Assessment_FINAL.pdf

199 Climate Action 100+, Background and Future Development, <https://www.climateaction100.org/progress/net-zero-company-benchmark/background/> (viitattu 2.12.2021)

olevan vaatebrändin tai kauppaketjun tapauksessa tämä dialogin tarve voi tarkoittaa paitsi tavarantoimittajia ja näiden työntekijöitä myös pidemmällä arvoketjussa olevia raaka-ainetoimittajia ja paikallisia viranomaisia.

Ammattiyhdistysliikkeen maailmanjärjestö ITUC:in ja kestävää liiketoimintaa edistävän The B Team -järjestön vuonna 2018 julkaisema opas oikeudenmukaisesta siirtymästä sisältää kahdeksan periaatetta, jotka yritysten tulisi huomioida hankintoja koskevissa periaatteissaan, liiketoiminnan suunnittelussa, työllistämissuunnitelmissa sekä päästövähennysstrategioissa. Periaatteissa korostetaan ilmastotoimien vaikutusten ennakoimista, sosiaalista dialogia sidosryhmien kanssa sekä oikeudenmukaista siirtymää ja sosiaaliturvaa edistävän politiikan tukemista.²⁰⁰

Maailman luonnonvarainstituutti WRI on puolestaan julkaissut oppaan, jonka tavoitteena on auttaa erityisesti vaatealan yrityksiä tunnistamaan ympäristövaikutuksien pienentämiseen – erityisesti kiertotalouteen – tähtäävien toimien sosiaalisia vaikutuksia. Opas jakaa toimet kolmeen vaiheeseen: 1) Oman toiminnan vaikutuspiirin tunnistaminen ja määrittelemisen sisältäen liiketoimintakumppanit, työntekijät, yhteisöt ja muut sidosryhmät. 2) Tiedon kerääminen edellä mainittuihin sidosryhmiin kohdistuvista vaikutuksista huomioiden erityisesti saatavilla olevat työpaikat, sukupuolten tasa-arvo, elämiseen riittävät palkat sekä paikallisyhteisöt. 3) Seurannan kehittäminen, jotta muutoksen hyödyt jakautuvat oikeudenmukaisesti, sekä oman vastuun ja vaikutusmahdollisuuksien määrittely. Opas kannustaa käyttämään ulkopuolisia asiantuntijoita prosessin eri vaiheissa.²⁰¹

Ensimmäisessä vaiheessa, eli oman vaikutuspiirin tunnistamisessa WRI:n raportti kehoittaa huomioimaan sekä suoran vaikutuksen kohteena olevat työntekijät sekä ne ihmiset kuten perheenjäsenet ja paikallisyhteisöt, joihin liiketoimintapäätökset vaikuttavat epäsuorasti. Tarkastelun tulisi kattaa myös koko tuotantoketju ja sisältää analyysi siitä, millaisiin ihmisiin vaikutukset kohdistuvat, sisältäen muun muassa ikä- ja sukupuolirakenne, koulutustaso, kuuluminen erityisen haavoittuviin ryhmiin, työsuhteiden luonne ja maantieteellinen sijainti. WRI kehottaa huomioimaan myös kuluttajat, sillä kiertotalouteen siirtyminen voi vaikuttaa heihin esimerkiksi muuttamalla vaatteisiin tarvittavaa rahasummaa.²⁰²

Myös siirtymän vaikutusten kohdalla on huomioitava sekä suorat että epäsuorat vaikutukset. Suorat vaikutukset tarkoittavat muun muassa työpaikkojen määrän, luonteen, koulutustarpeen, palkkatason ja sijainnin muutoksia sekä sitä miten nämä muutokset kohdistuvat erilaisiin ryhmiin kuten esimerkiksi osa-aikaisiin työntekijöihin tai naisiin. Kuluttajien osalta tulisi huomioida muun muassa se, miten uuden liiketoimintamallin

200 ITUC/Just Transition Center & The B Team, 2018, Just Transition: A Business Guide, s. 11–13, saatavilla osoitteessa: https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/just_transition_-_a_business_guide.pdf

201 WRI, 2020, Square your circle, s. 3, saatavilla osoitteessa: <https://files.wri.org/d8/s3fs-public/square-your-circle.pdf>

202 WRI, 2020, Square your circle, s. 12–16, saatavilla osoitteessa: <https://files.wri.org/d8/s3fs-public/square-your-circle.pdf>

tuotteissa ja saatavuudessa huomioidaan erilaisten erityisryhmien tarpeet. Epäsuorien vaikutusten osalta tulisi huomioida vaikutukset esimerkiksi paikallisyhteisöihin, mikä voi tarkoittaa paitsi työpaikkojen muutoksista aiheutuvia seurauksia myös esimerkiksi sitä, millaisia paikallisia vesistövaikutuksia – positiivisia tai negatiivisia – on sillä, että siirrytään uusien kuitujen käytöstä kuitujen kierrättämiseen. Epäsuoria vaikutuksia voi syntyä myös sitä kautta, että työpaikkojen muuttumisen myötä siirtotyöntekijöiden kotimaihinsa lähettämät rahavirrat muuttuvat.²⁰³

Vaikutusten arvioinnin jälkeen yrityksen tulisi tehdä toimintasuunnitelma, jonka toimenpiteet tulisi WRI:n mukaan priorisoida vaikutusten vakavuuden ja yrityksen vaikutusmahdollisuuksien perusteella. Vaikutusmahdollisuuksien parantamiseksi yrityksen tulisi tunnistaa sidosryhmiä, jotka estävät tai edistävät toimenpiteiden toteuttamisessa. Tässä analyysissä tulisi huomioida muun muassa ympäristöstä, työpaikoista ja taloudesta vastaavat ministeriöt, järjestöt, ammattiliitot, työnantajajärjestöt, kilpailevat yritykset, paikallisyhteisöt sekä tiedotusvälineet.²⁰⁴

Ostojensa kautta köyhempiin maihin kytkeytyvien yritysten voi olla tarpeen tarkastella myös omaa kontribuutiotaan paikalliseen sosiaaliturvaan. Kyse voi olla paikalliseen politiikkaan vaikuttamisesta tai erilaisista kehityshankkeista omien kumppanien kanssa tai laajemmin. Esimerkiksi vaatekauppaketju Uniqlo:n omistava Fast Retailing on rahoittanut 1,8 miljoonalla dollarilla YK:n kansainvälinen työjärjestö ILO:n hanketta, jossa selvitetään työmarkkinoiden toimintaa ja sosiaaliturvaa seitsemässä Aasian maassa, joissa sen myymiä tuotteita valmistetaan²⁰⁵.

203 WRI, 2020, Square your circle, s. 18–20, saatavilla osoitteessa: <https://files.wri.org/d8/s3fs-public/square-your-circle.pdf>

204 WRI, 2020, Square your circle, s. 20–25, saatavilla osoitteessa: <https://files.wri.org/d8/s3fs-public/square-your-circle.pdf>

205 Fast Retailing, 2019, Fast Retailing Partners with International Labour Organization for Social Protection and Improved Environments for Asian Workers, <https://www.fastretailing.com/eng/sustainability/news/1909040900.html> (viitattu 29.12.2021)

TAULUKKO 1: Vaate- ja tekstiilialan yritysten vastuu ihmisoikeuksista, ilmastosta ja oikeudenmukaisesta siirtymästä sekä konkreettiset toimenpiteet arvoketjuissa

Ihmisoikeuksia koskevan asianmukaisen huolellisuuden elementit		Ilmaston ja oikeudenmukaisen siirtymän huomioiminen osana asianmukaista huolellisuutta		Konkreettiset arvoketjua koskevat toimenpiteet vaate- ja tekstiilialan ostoja tekevissä yrityksissä
Yrityksen ylimmän johdon hyväksymä ihmisoikeus- tous, mukaanlukien sitoutuminen ilmastokriisin torjuntaan tähtääviin toimenpiteisiin.		Yrityksen liiketoimintamalli, strategia ja hankin- tapoliittika ovat linjassa puolentoista asteen tavoitteen kanssa siirtymän ihmisoikeusvaikutuk- set huomioiden.		Ylimmän johdon hyväksymä tavoitepolku päästö- jen absoluuttiselle vähentämiselle, mukaanlukien scope 3 -päästöt. Koko henkilöstön kouluttaminen ja sitouttaminen tavoitteen saavuttamiseen.
Kartoita ihmisoikeusriskit, sosiaaliset ja ympäristövaikutukset; ehkäise ja lievennä	Kasvihuonekaasupäästöjen kartoittaminen (scope 1–3, mahdollisista epäsuorien päästöjen laskemiseen liittyvistä metodologisista haasteista huolimatta). Nettonollatavoitteet, sekä konkreettiset suun- nitelmat niiden saavuttamiseksi ihmisoikeuksia kunnioittaen ja asianmukaista huolellisuutta noudattaen. 	Mahdolliset nettonollatavoitteiden edellyttä- mät muutokset yrityksen liiketoimintamalliin ja strategiaan. Joissain tapauksissa tavoitteiden saavuttaminen voi myös edellyttää vastuullista vetäytymistä korkeapäästöisestä toiminnasta tai liikesuhteesta. Ilmastomuutokseen sopeutumista tukevat toimenpiteet.		Alihankkijoita koskevien päästövähenny tavoittei- den kommunikointi nykyisille alihankkijoille. Ilmastotavoitteiden huomioiminen uusia alihank- kijoita valittaessa. Päästöjen raportointia ja vähentämistä koskevat kirjaukset ostosopimuksiin. Tuotteiden käyttöikää pidentävien liiketoiminta- konseptien suunnittelu (esim. korjaus- ja vuokra- uspalvelut) Siirtyminen kierrätyskuituihin. Alihankintaketjun päästöjen hallinta (esimerkiksi Amfori BEPI -järjestelmää hyödyntäen). Ostojen lopettamisesta tai vähentämisestä aiheu- tuvien vaikutusten tunnistaminen arvoketjun eri vaiheissa. Vaikutusten lieventämisen suunnittelu. Varautuminen nouseviin lämpötiloihin ja sään ääri-ilmiöihin esimerkiksi tukemalla investoin- teja ilmastointiin tai työntekijöiden asuinolojen parantamiseen.
	Aineelliset oikeudet kuten oikeus työhön ja riittä- vään elintasoon	Työllisyyden tukeminen esimerkiksi erilaisten työvoiman uudelleen- ja jatkokoulutushankkeiden kautta, siirtymässä syntyvien uusien työpaikkojen ihmisarvoisuus.		Elämiseen riittävä palkka. Työtehtävien muuttumiseen liittyvien koulutustar- peiden tunnistaminen ja tarvittavan koulutuksen tukeminen ja järjestäminen.
	Aineelliset oikeudet kuten oikeus sosiaaliturvaan ja muut TSS-oikeudet	Yritysten kontribuutio sosiaaliturvaan ja valtioiden verotuloihin.		Selvitykset alihankkijoiden veronmaksusta. Valitaan alihankkijoita, jotka eivät toimi erityista- lousalueilla tai nauti muita erityisiä verohuojon- nuksia. Osallistuminen tuotantomaaan sosiaaliturvajärjes- telmää ja työttömyysturvaa parantaviin hankkei- siin. Työnsä menettävien ja heidän lähipiirinsä tukemi- nen tuotantomaaan yhteiskuntaan vaikuttamalla esimerkiksi yhteistyössä erilaisten sidosryhmien kanssa (päättäjät, järjestöt, kilpailijat).
	Menettelytavat oikeudet kuten oikeus osallis- tua päätöksentekoon; sidosryhmien kuuleminen osana huolellisuusvelvoiteprosessia	Suunnitelmallinen lähestymistapa, työntekijöiden edustajien ja muiden mahdollisten vaikutusten kohteena olevien sidosryhmien osallistaminen.		Omaan arvoketjuun kuuluvien keskeisten sidos- ryhmien tunnistaminen. Työntekijöiden ja ammattiliittojen osallistaminen päästövähennysten edellyttämien muutosten läpi- vientiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.
	Velvollisuudet naisia, lapsia, vammaisia, alkupe- räiskansoja kohtaan; syrjinnän kieltä	Yhteiskunnallisen epätasa-arvoisuuden vähentä- minen, ”ketään ei jätetä jälkeen”		Tunnistettujen erityisryhmien osallistaminen ja huomioiminen toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa.
Tiedottaminen ja raportointi		Ehkäisevien ja lieventävien toimenpiteiden vaiku- tusten seuranta oikeudenmukaisuuskysymysten näkökulmasta: esimerkiksi työllisyystoimien vaikutus lähtökohtaisesti heikommassa asemassa oleviin ryhmiin, uusien työpaikkojen laatu (esimer- kiksi elämiseen riittävään toimeentuloon liittyvät kysymykset)		Koko arvoketjun kattavien indikaattorien kehit- täminen ja niistä raportointi läpinäkyvästi: millaisia työpaikkoja on kadonnut tai syntynyt, miten työnsä menettäneitä on tuettu.
Oikeus korjaaviin toimenpiteisiin		Vahinkojen korvaaminen, restoratiivinen oikeus.		Rahalliset korvaukset esimerkiksi tilanteessa, jossa liiketoiminnan muutokset johtavat irtisanomisiin.

7. Yhteenveto

Raporttia varten tehdyn selvitystyön perusteella on selvää, että vaate- ja tekstiilialan ympäristövaikutusten saattaminen kestäväälle tasolle edellyttää nopeaa ja mittavaa muutosta siihen, miten näitä tuotteita valmistetaan, kuten myös alan tuotantovolyyymien selvää vähentämistä. Yhdessä ja erikseen näillä muutoksilla tulee olemaan mittavia vaikutuksia alan työllisyyteen. Jotta siirtymä olisi oikeudenmukainen alan työntekijöille, on alan yritysten huomioitava ilmastotoimien sosiaaliset vaikutukset erityisesti Aasian tuotantomaissa.

Vaate- ja tekstiiliteollisuuden suuri vahingollinen vaikutus ympäristöön on ollut tiedossa jo pitkään. Alan arvioidaan aiheuttavan noin 4–10 prosenttia globaaleista kasvihuonekaasupäästöistä, ja valtaosa tästä syntyy uusien vaatteiden tuotannossa. Keskiverto-suomalaisen vaate- ja jalkinehankinnat aiheuttavat noin 262 kilogramman kasvihuonekaasupäästöt. Vaikka tämä on vain muutaman prosentin osuus suomalaisten kulutuksen päästöistä, edellyttää kestävyyskriisin ratkaiseminen kaikkien kulutuspäästöjen nopeaa leikkaamista. On arvioitu, että suomalaisten kulutuksen päästöt pitäisi saada pudotettua tällä vuosikymmenellä korkeintaan neljännekseen nykyisestä, minkä jälkeen tulee jatkaa yhä pienempiin päästöihin. Uusimman ilmastotieteen valossa tämäkin tahti voi olla liian hidas.

Näin nopean muutoksen saavuttaminen edellyttää merkittäviä muutoksia siihen, miten vaatteita tuotetaan ja kulutetaan. Linearisesta taloudesta, joka perustuu luonnonvarojen hyödyntämiseen ja päätymiseen jätteeksi, tulee päästä kiertotalouteen, jossa energiaa ja materiaalia hyödynnetään tehokkaasti aiheuttamatta luonnonvarojen kulutusta tai kuormittamalla ympäristöä jätteillä tai päästöillä, jotka päätyvät ilmakehään tai vesistöihin.

Raportissa tarkastellut vaate- ja tekstiilialan yritysten toimet ilmastopäästöjen leikkaamiseksi ja kiertotalouden edistämiseksi näyttävät toistaiseksi kaksijakoisilta. Valtava ympäristöjalanjälki on tunnistettu alalla, ja monet yritykset ovat asettaneet omia tavoitteitaan esimerkiksi päästöjen vähentämiseksi tai kierrätysmateriaalien käytön lisäämiseksi. Toistaiseksi toimet ovat kuitenkin olleet pintapuolisia. Ilmastotoimissa painotus on ollut oman toiminnan suorissa päästöissä, vaikka suurimmat päästöt syntyvät vaatteiden alihankintana tapahtuvassa tuotannossa. Osa yrityksistä pyrkii profiloitumaan edelläkävijöinä asettamalla itselleen Science Based Targets -järjestelmän mukaisia ilmastotavoitteita, mutta myös tällaisissa tavoitteissa alihankinnan päästöt jäävät liian pienelle huomiolle. Tätä raporttia varten tehdyn katsauksen perusteella vain noin puolella yrityksistä Science Based Targets -tavoite sisältää absoluuttiset päästövähennystavoitteet arvoketjun päästöille. Suomessa alan yritysten ilmastotoimien osalta on ollut merkillepantavaa se, että vain pieni joukko yrityksiä on sitoutunut alan etujärjestö Suomen tekstiili ja muodin käynnistämään Hiilineutraali tekstiiliala 2035 -aloitteeseen.

Kierrätysmateriaaleissa pääpaino on ollut käytettyjen muovipullojen hyödyntämisessä polyesteriksi, kun alan sisäisten materiaalivirtojen – kuten tuotannon hukkapalojen ja käytettyjen tekstiilien – laajamittainen hyödyntäminen tuotannossa on monin osin vasta kehitysvaiheessa. Yrityksissä tehtävien tehostamistoimien hyötyä nakertaa se, että alan tuotannon ennakoidaan kasvavan tällä vuosikymmenellä.

Tuotannon muutoksien lisäksi vaate- ja tekstiiliteollisuuden ympäristövaikutusten saattaminen kestäväälle tasolle edellyttääkin niin sanotusta pikamuodista luopumista. Käytännössä tämä tarkoittaa muutosta siihen suuntaan, että vaatteita ostetaan harvemmin, huolletaan enemmän, vuokrataan varsinkin kertaluontoiseen käyttöön ja pidennetään siten yksittäisten vaatekappaleiden elinkaarta mahdollisimman paljon. Tähän tähtäävää toimintaa kehitetään ja pilotoidaan jo monessa yrityksessä, mutta valtavirtaistuminen vaatii myös muutosta kuluttajien ja muiden ostajien kuten yritysten tai julkisten toimijoiden käyttäytymisessä.

Koska vaate- ja tekstiiliteollisuus on työvoimavaltaista ja arvoketjut pitkiä, on alan murroksella fossiilitaloudesta hiilivapaaseen kiertotalouteen väistämättä suuria vaikutuksia arvoketjujen eri vaiheissa. Vaate- ja tekstiiliteollisuuden arvioidaan työllistävän arvoketjujen eri vaiheissa jopa 300 miljoonaa henkeä. Esimerkiksi Bangladeshissa vaate- ja tekstiiliala työllistää noin 4,5 miljoonaa henkeä, mikä tarkoittaa 54 prosenttia maan teollisista työpaikoista. Alan osuus maan viennistä on peräti 87 prosenttia.

Sekä kuluttajien siirtyminen pikamuodista entistä enemmän esimerkiksi korjaus- ja vuokrauspalveluiden käyttäjiksi että tuotannon muuttuminen luonnonvaroja kuluttavasta kestäväksi kiertotaloudeksi muuttavat merkittävästi työvoiman kysyntää alan arvoketjuissa. Tämä voi tarkoittaa työpaikkojen siirtymistä maasta toiseen (esimerkiksi nykyisistä tuotantomaista Aasiassa lähemmäs kuluttajia Euroopassa), työpaikkojen siirtymistä toimialalta toiselle (esimerkiksi puuvillan viljelystä käytettyjen vaatteiden jalostamiseen) tai tarvittavan osaamisen muuttumiseen (esimerkiksi käytettävien materiaalien myötä). Mittava muutos voi hyvin tarkoittaa myös alan globaalien työpaikkojen lisääntymistä tai vähentymistä, mutta kattavia arvioita murroksen kokonaisvaikutuksista ei ole toistaiseksi tehty.

Osa yritysten ihmisoikeusperusteista ilmastovastuuta on vastuu oikeudenmukaisesta siirtymästä. Se ei tarkoita, etteikö päästöjen tai muun ympäristökuorman pienentämistä tulisi tehdä silloinkin, kun sillä voi olla vaikutuksia melko heikossa asemassa oleviin työntekijöihin, vaan sitä, että nämä työntekijät lähipiireineen tunnistetaan ja heille taataan oikeudenmukainen siirtymä ihmisoikeuksia kunnioittaen. Siksi oikeudenmukaisen siirtymän periaatteet tuleekin tunnustaa osana vaate- ja tekstiiliteollisuuden ilmastotoimia ja huomioida kattavasti niissä toimenpiteissä, jotka tähtäävät ympäristökuormituksen pienentämiseen.

Jotta nämä vaikutukset tulevat huomioiduiksi, yritysten tulee päästövähennysten suunnittelun yhteydessä tunnistaa, keihin sen arvoketjun vaikutuspiirissä oleviin ihmisiin nämä muutokset vaikuttavat, ja selvittää, millaisia vaikutuksista on kyse ja miten niitä voidaan lievittää. Ensisijainen toimenpide on tyypillisesti avoin dialogi paitsi arvoketjun muiden yritysten myös työntekijöiden, ammattiliittojen, viranomaisten ja muiden sidosryhmien kanssa.

Koska vaate- ja tekstiiliteollisuuden arvoketjut kytkeytyvät tässä raportissa kuvatulla tavalla moniin maihin, joissa sosiaaliturva on olematonta tai puutteellista, korostuu yritysten vastuu päätöstensä ihmisoikeusvaikutuksista. Siten yritysten tulee tarkastella omaa rooliaan pelkkää suoraa työllisyysvaikutusta laajemmin. Ennakoiva lähestymistapa oikeudenmukaisen siirtymän toteuttamiseen voi edellyttää esimerkiksi sitä, että keskeisissä tuotantomaissa varmistetaan oma osuus yhteiskunnan tukemisessa verojen maksun kautta, parannetaan työoloja ja -ehtoja, vaikutetaan poliittisesti työntekijöiden muutosturvan parantamiseksi ja osallistutaan esimerkiksi hankkeisiin työvoiman uudelleenkouluttamisen ja liikkuvuuden parantamiseksi.

8. Suositukset

Yrityksille

- Yritysten tulee sitoutua puolentoista asteen tavoitteeseen, ja saavuttaa niin sanottu nettonolla mahdollisimman nopeasti koko arvoketjun osalta. Päästöjen raportoiminen ja päästövähennystavoitteiden asettaminen tulee tehdä yleisesti hyväksyttävillä tavoilla hyödyntäen kansainvälisiä standardeja. Esimerkiksi päästövähennysten minimitasona tulisi pitää Science Based Targets -järjestelmän vaatimuksia. Riskimaissa sijaitsevien arvoketjujen päästöjen selvittämisessä ja hallinnassa on suositeltavaa käyttää Amfori BEPI:ä tai muuta vastaavaa ympäristövaikutusten hallintaan tarkoitettua järjestelmää.
- Omien ilmastotoimien ja -tavoitteiden lisäksi yritysten on suotavaa edistää alan yleistä siirtymää osallistumalla yhteisiin aloitteisiin kuten The Fashion Pactiin tai YK:n ilmastoneuvotteluiden alaisuudessa muodostettuun Fashion Industry Charter for Climate Action -julistukseen. Suomessa yritysten ilmastoyhteistyötä edistetään Suomen tekstiili ja muodin vetämässä Hiilineutraali tekstiiliala 2035 -sitoumuksessa.
- Tie kohti nettonollaa edellyttää tavallisesti muutoksia yritysten strategiaan ja liiketoimintamalliin. Näissä muutoksissa ja päästövähennysten suunnittelussa yritysten tulee huomioida oikeudenmukaisen siirtymän periaatteet. Tämä tarkoittaa toimenpitei-

den vaikutusten kartoittamista koko arvoketjun osalta sekä avointa ja laajaa dialogia arvoketjun toimijoiden ja sidosryhmien kesken. Asianmukaisen huolellisuuden prosesseissa on myös kiinnitettävä erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa ja syrjäytymisvaarassa oleviin ryhmiin. Ilmastotoimien raportoinnissa on käytettävä myös sellaisia mittareita, jotka tuovat esiin oikeudenmukaisuusnäkökohtia ja huomioivat vaikutukset heikoimmiksi tunnistettuihin ihmisryhmiin.

- Yritysten on osallistuttava sellaisten haitallisten ihmisoikeusvaikutusten korjaamiseen, jotka ne ovat aiheuttaneet tai joiden aiheutumiseen ne ovat myötävaikuttaneet. Kun mahdollisia haitallisia vaikutuksia tunnistetaan, tulee niitä pyrkiä välttämään ja lieventämään.
- Yritysten tulee huolehtia, että ne itse ja niiden liiketoimintakumppanit, tukevat omalla toiminnallaan arvoketjun eri vaiheissa sijaitsevia paikallisyhteisöjä ja yhteiskuntia esimerkiksi maksamalla veroja ja mahdollistamalla ja tukemalla ammattiyhdistysliikkeen toimintaa. Tarvittaessa yritysten tulee pyrkiä vaikuttamaan myös poliittisesti, jotta politiikka tukee päästövähennyksiä sekä sosiaaliturvaa ja muita turvaverkkoja, jotka tukevat tuotantorakenteiden murroksessa työpaikkansa menettäviä.
- Raportoinnissa on käytettävä mittareita, jotka kattavat myös oikeudenmukaisuusnäkökohtia. Esimerkiksi tuotantolaitoksia suljettaessa tai tietystä toiminnasta vetäytyäessä on eriteltävä työllisyys- ja muiden tukitoimien vaikutukset lähtökohtaisesti heikoimmassa asemassa oleviin ryhmiin.

Poliittisille päättäjille

- Vaate- ja tekstiilialan aiheuttaman ympäristökuorman vähentämiseksi julkisen sektorin tulee edistää alan murrosta. Tämä voi tapahtua esimerkiksi suosimalla julkisissa hankinnoissa kierrätysratkaisuja kuten vuokrauspalveluita tai kierrätysmateriaaleihin perustuvia tuotteita. Julkisten hankintojen ilmastovaikutusten pienentämisessä voi hyödyntää esimerkiksi Keino-verkoston tuottamaa Vähähiilisten hankintojen pelikirjaa²⁰⁶.
- Myös yritysten edellytyksiä tuotekohtaisten hiilijalanjälkien selvittämiseen tulee edistää. Tuotannon päästöjä koskevan tiedon keruuta tulee edistää esimerkiksi edellyttämällä hiilijalanjälkitietoa julkisissa hankinnoissa.
- Hankintoja koskevaa lainsäädäntöä tulee kehittää sisällyttämällä ympäristö- ja sosiaalisten näkökohtien huomioiminen julkisia hankintoja koskevan lain 3 §:ään julkisissa hankinnoissa noudatettavana periaatteena.

206 Keino, 2021, Vähähiilisten hankintojen pelikirja, saatavilla osoitteessa: <https://www.hankintakeino.fi/sites/default/files/media/file/KEINO-pelikirja-08122021.pdf>

- Vaatteiden ja tekstiilien kestävämpää käyttöä ja kiertotaloutta tulee edistää selvittämällä korjauspalveluiden alempaa arvonlisäverokantaa, harkitsemalla myös pikamuotia koskevaa ilmastolle haitallisen mainonnan kieltoa sekä tekstiilikierrätyksen pulonkaulojen selvittämällä ja poistamisella sekä jatkamalla tekstiilien kierrätysasteen nostoa. Pelkän tekstiilijätteen keräämisen kehittämisen lisäksi olisi tarpeen selvittää, voitaisiinko kierrätyskuitujen kysyntää, kuten synteettisten tekstiilikuitujen uusiokäyttöä, edistää esimerkiksi sekoitevelvoitteella joillain teollisuudenaloilla.
- Vaate- ja tekstiiliteollisuuden kiertotalousratkaisut tulee tunnistaa vihreässä siirtymässä tärkeäksi kotimaiseksi toimialaksi, jossa on iso innovaatio- ja vientipotentiaali. Kohdentamattomien veropohjaa puhkovien t&k-verotukien sijaan, suoria t&k-tukia tulisi kohdentaa tällaisille vihreää siirtymää tukeville kasvualoille.
- Sekä Suomessa että koko EU:n tasolla tulee säätää huolellisuusvelvoitteeseen perustuva yritys vastuulaki. Samalla tulee määritellä sitovat kriteerit yritysten päästövähennystavoitteille, joiden tulee olla 1,5 asteen tavoitteen mukaisia. Yritysvastuulain tulee velvoittaa yritykset noudattamaan ihmisoikeuksia koskevaa asianmukaista huolellisuutta niiden koko arvoketjussa ja siihen tulee sisältyä paitsi mahdollisuus ennaltaehkäiseviin korjaaviin toimenpiteisiin myös mahdollisuus uhreille sen nojalla nostaa vahingonkorvauskanteita niin Suomessa kuin Euroopan unionin jäsenvaltioissa emotionai johtoyrityksiä vastaan. Myös mahdollisuutta sellaisen kansainvälisen rahaston perustamiseksi, josta uhrien kärsimät vahingot voitaisiin korvata, tulee selvittää.

Kansalaisille

- Kulutuksessa tulee luopua ympäristöä kuormittavasta pikamuodista. Tämä tarkoittaa, että ensisijalla tulee olla nykyisten vaatteiden pitkäikäisyyttä tukeva käyttö, huoltaminen ja korjaaminen. Hankinnoissa on laitettava etusijalle hankkiminen käytettynä tai vuokraaminen tarpeen mukaan. Vaatteiden hankkimista uutena kertaluontoiseen käyttöön tulee pidättäytyä.
- Vaatteita, tekstiilejä tai näihin liittyviä palveluita hankittaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, onko tuotteen tai palvelun ympäristövaikutuksesta kerrottu avoimesti ja kattavasti. Yrityksiltä on suositeltavaa pyytää tietoa ympäristövaikutuksista myös julkisesti esimerkiksi sosiaalisen median kanavia käyttäen.
- Kansalaisten tulee vaatia päättäjiltä ripeitä toimia yritysvastuulainsäädännön laatimiseksi ja voimaan saattamiseksi Suomessa ja Euroopan unionin alueella.

Raporttiin on korjattu 10.2.2022 luvussa 2.4 ollut lause, jossa kerrottiin, miten Kiinan osuus kansainvälisestä vaateviennistä on muuttunut. Alunperin raportissa luki, että osuus on laskenut 71 prosentista 29 prosenttiin vuosina 2005–2018, vaikka oikeat luvut ovat 36,6 prosentista 31,6 prosenttiin vuosina 2010–2020. Raporttiin lukuihin 5.2 ja 7 on myös päivitetty 28.2.2022 tuoreempi arvio siitä, mikä on vaate- ja tekstiilialan osuus Bangladeshin viennistä. Alkuperäisessä versiossa käytettiin vuoden 2015 osuutta, joka oli 89 prosenttia. Luku on nyt päivitetty vuoden 2020 tiedon mukaisesti 87 prosenttiin.

Finnwatch ry
Malminrinne 1B, 2. krs
00180 Helsinki
info@finnwatch.org
www.finnwatch.org
[@Finnwatch1](https://twitter.com/Finnwatch1)